

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM
DALI

FAİZSİZ BANKACILIKTA ALTERNATİF BİR
YÖNTEM: JAK BANK VE TÜRKİYE'DE
UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erhan TÜRK

İstanbul
Ocak-2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM
DALI

FAİZSİZ BANKACILIKTA ALTERNATİF BİR YÖNTEM: JAK
BANK VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erhan TÜRK

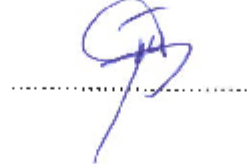
Tez Danışmanı
Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul
Ocak-2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. İbrahim Gürso YUMUŞAK

Üye Doç. Dr. Ayfer GFDİKTİ

Üye Doç. Dr. Yusuf DİNCİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAĞA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Faizsiz Bankacılık’ta Alternatif Bir Yöntem: Jak Bank ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğumu beyan ederim.

İmza

Erhan TÜRK

ÖZET

FAİZSİZ BANKACILIKTA ALTERNATİF BİR YÖNTEM: JAK BANK VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ERHAN TÜRK

Yüksek Lisans, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak
Ocak 2020, 104 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de ve Dünya’da bankacılık sisteminin tarihi gelişimi ve seyrinin incelenerek; faizsiz bankacılık sisteminin Türkiye ve dünya genelinde yansımalarının açıklanması ve İsveç’te faaliyet gösteren JAK Medlems Bank’ın tarihçesi ile faaliyetlerinin ve Türkiye’de uygulanabilirliğinin derinlemesine mülakat yöntemiyle analiz edilmesidir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bankacılık sistemi ile ilgili temel kavramlar açıklanmış ve Türkiye’de ve Dünya’da bankacılık sistemi hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde, faizsiz bankacılığın doğuşu ve gelişimi hakkında bilgi verilmiş ve katılım bankacılığının Türkiye’de ve Dünya’da yansımaları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, JAK Medlems Bank’ın tarihçesi ile faaliyetleri incelenerek, Türkiye’de uygulanabilirliği, derinlemesine mülakat yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç bölümünde öneriler dile getirilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak uzman kişiler ile mülakatlar yapılmış, bu kişilere kritik sorular yöneltilerek onların görüşleri çalışmaya eklenmiştir. Çalışmada literatür çalışması ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, JAK Medlems Bank

ABSTRACT

**AN ALTERNATIVE METHOD IN INTEREST-FREE BANKING:
A RESEARCH ON JAK BANK AND IT'S APPLICABILITY IN
TURKEY**

ERHAN TÜRK

Master, International Finance and Participation Banking

Thesis Advisor: Prof. İbrahim Güran Yumuşak

January 2020, 104 Pages

The purpose of this study is to analyze the applicability of JAK Medlems Bank in Turkey with in-depth interview and to examine the history and operations of JAK Medlems Bank which is operating in Sweden. Then to explain reflections of interest-free banking system in the World and in Turkey. Afterwards, the basic concepts which are related to banking system were explained and general informations were given about banking system in the World and in Turkey. In the second chapter informations were given about the birth and development of interest-free banking and the reflections of participation banking in Turkey and in The World. In the third and final chapter of the study, the history and operations of JAK Medlems Bank were explained. Afterwards, it's applicability in Turkey was examined by in-depth. Interview method. Interviews were made with experts in accordance with the purpose of the study, critical questions were asked to these people and their opinions were added to the study. Literature and in-depth interview method were used in the study.

Key Words: Banking, Interest-free Banking, Participation Banking, JAK Medlems Bank

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	5
1.1. Bankacılık Üzerine Temel Kavramlar.....	5
1.1.1. Bankanın Tanımı	5
1.1.2. Bankacılık Kavramı ve Bankaların Ortaya Çıkışı	7
1.1.3. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	9
1.1.3.1. Mevduat Bankacılığı.....	10
1.1.3.2. Katılım Bankacılığı.....	11
1.1.4. Faiz ve Kar Payı	12
1.1.4.1. Faiz.....	13
1.1.4.2. Kar Payı.....	13
1.2. Türkiye’de Bankacılık Sistemi	14

1.2.1.	Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	14
1.2.1.1.	1923-1944 Dönemi	15
1.2.1.2.	1944-1980 Dönemi	16
1.2.1.3.	1980-1990 Dönemi	17
1.2.1.4.	2000’li Yıllarda Türk Bankacılığı	18
1.2.2.	Türkiye’de Bankaların Yapısı ve Faaliyetleri	19
1.2.3.	Merkez Bankasının Yapısı ve Faaliyetleri	23
1.2.3.1.	Genel Kurul.....	25
1.2.3.2.	Başkan.....	26
1.2.3.3.	Banka Meclisi.....	26
1.2.3.4.	Para Politikası Kurulu.....	27
1.2.3.5.	Denetleme Kurulu.....	27
1.2.3.6.	Yönetim Komitesi.....	28
1.2.4.	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) Yapısı ve Faaliyetleri.....	28
1.2.4.1.	Organizasyon Yapısı.....	33
1.2.4.2.	Görevleri.....	34
1.2.5.	Türkiye Bankalar Birliğinin Yapısı ve Faaliyetleri	34
1.2.5.1.	Genel Kurul.....	35
1.2.5.2.	Yönetim Kurulu.....	35
1.2.5.3.	Denetim Kurulu.....	36
1.2.5.4.	Danışma Kurulu.....	36
1.2.5.5.	Genel Sekreterlik.....	36
1.3.	Dünya’da Bankacılık Sistemi	37
1.3.1.	Dünya’ da Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	38
1.3.2.	Dünya Genelindeki Bankaların Yapısı ve Faaliyetleri	39

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ve DÜNYA’DA FAİZSİZ BANKACILIK SİSTEMİ.....	41
2.1. Faizsiz Bankacılığın Doğuşu	41
2.1.1. Bankacılıkta Ahlak	41
2.1.2. Faizin Sömürü Boyutu	44
2.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık	46
2.2.1. Faizsiz Bankacılığın İşleyişi.....	47
2.2.1.1. Kredi ve Tasarruf Sistemi.....	48
2.2.1.2. Finansal Araçlar	48
2.2.1.3. Murabaha.....	48
2.2.1.4. Finansal Kiralama(Leasing)-İcara.....	49
2.2.1.5. Mudarebe.....	49
2.2.1.6. Müşareke.....	49
2.2.1.7. Teverruk.....	50
2.2.2. Gayri Nakdi Krediler	50
2.2.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri	50
2.3Dünya’da Faizsiz Bankacılık Modelleri.....	51
2.3.1. Mikro Finansman.....	51
2.3.2. Kooperatif Bankaları ve Kredi Kuruluşları.....	52
2.3.3. Katılım Bankaları	53
2.3.4. Faizsiz Sigortacılık (Tekafül).....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAK BANK VE TÜRKİYEDE UYGULANABİLİRLİĞİ	56
3.1. Faizsiz Bankacılıkta Alternatif Bir Yöntem: Jak Medlems Bank Örneği	56
3.1.1. JAK Bank’ın Tarihsel Süreci	56
3.1.2. JAK Bank İdeolojisi	57
3.1.3. Faiz Sorunsalı	58

3.1.4.	Jak Sisteminin İşleyişi	58
3.1.4.1.	Tasarruf ve kredi Sistemi.....	59
3.1.4.2.	Likidite.....	62
3.1.4.3.	Amortisman.....	63
3.1.4.4.	Konvansiyonel Bankalardan Farkları.....	63
3.1.4.5.	Katılım Bankalarında Farkları Ve Benzer Yanları.....	66
3.1.4.6.	Yerel Şubeler, Pazarlama ve Uluslar arası Bağlantılar.....	68
3.1.5.	Jak Medlems Bank Türkiye’de Uygulanabilirliği	69
3.1.5.1.	Derinlemesine Mülakat Yöntemi.....	72
3.1.5.2.	Uygulama ve Elde Edilen Bulgular.....	73
3.1.5.3.	Jak Bank Türkiye Modeli Önerisi.....	81
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1: BDDK 2017 Yılı Faaliyetlerine Ait Tablo	30
Tablo 3.1: JAK ve Konvansiyonel Banka Kredisi Kıyaslaması.....	63
Tablo 3.2: Jak Bank ile Katılım Bankaları Arasındaki Farklar ve Benzerlikler	65

ŞEKİL ve GRAFİK LİSTESİ

Şekil 1.1: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayıları.....	21
Şekil 1.2: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Şube ve Personel Sayıları	22
Şekil 1.3: Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü.....	23
Grafik 2.1: En Zengin %10’luk Kesimin Gelirden Aldığı Payının Değişimi	45
Şekil 3.1: JAK Kredi Süreci	60
Şekil 3.2: JAK Bank Türkiye Yönetim Yapısı.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK : Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu

CSR : Corporate Social Responsibility

TCMB: : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

JAK : Jord Arbete Kapital

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diđerleri

GİRİŞ

İnsanlar maddi kazanç elde etmek ve bu maddi kazançları ile yaşamlarını en rahat ve en konforlu şekilde idame ettirmek gayretindedirler. Bireylerin bunu yapabilmeleri için ise çalışmaları ve bir ücret geliri elde etmeleri esastır.

Bireyler, ücret elde edebilmek için çalışırlar ve çalışmaları karşılığında da ilgili yasalara göre ücret geliri elde ederler. Bireyler, kazanmış oldukları ücretleri tüketerek, yatırım yaparak veya tasarrufta bulunarak değerlendirirler. Bu doğrultuda bireylerin kazanmış oldukları ücretler başta bireye fayda sağlamakta ve dolayısıyla ülke ekonomisine de katkıda bulunmaktadır. Ücretlerden kesilen vergiler ile ve yine ücretlerin tüketilmesi veya yatırım yapılması ile de ülke ekonomisine katkı sağlanmaktadır.

Bireyler, kazanmış oldukları ücretleri tüketim yaparak kullanabilecekleri gibi, yatırım yaparak veya tasarrufta bulunarak da kullanabilir. Bu bakımdan bir ülkede mevcut olan bankacılık sistemi ve bankaların tüm bu süreçlerde önemli bir etkisinin olduğu ortadadır. Bankalar, ülke paralarının dolaşımının kayıt altına alınması ve güvenli bir ortamda transfer edilmesinin sağlanmasının aracıdırlar. Bireylerin, şirketlerin, kurumların ve genelinde bir ülkede yaşayan tüm vatandaşların ve ülke ekonomisinde geçerli bulunan sermayenin transferi ve değerlendirilmesi de yine bankalar aracılığıyla yapılmaktadır. Konvansiyonel bankalar bu sirkülasyonu gerçekleştirirken “faiz” olarak da tanımlayabileceğimiz paranın zaman değerini birincil amaç olarak edinmişlerdir. Konvansiyonel bankacılık düzeninde bir kimsenin başka bir kimseye borç para vermesi veya parasının transferini gerçekleştirmesi sonucunda karşı tarafın borç para alan taraftan bu paranın bir zaman değerini talep etmesi esastır. Günümüzde tüm bu işlemler sonucu elde edilen kazanç “faiz” olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye’de ve Dünya’da bir kısım bireyler çeşitli sebeplerden faizden uzak durmaya gayret etmektedirler. Faiz hassasiyeti olan bireylerin sistemden uzak kalması bu bireylerin birikimlerinin yatırıma dönüşmemesi ile ve bireylerin isteklerini ertelemesine dolayısıyla ekonomik etkinliğin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. İşte bu sebeplerden doğan faizsiz bankacılık ile faiz hassasiyeti olan bireyler ekonomik aktiviteye katılacak dolayısıyla bankacılık sistemi daha kapsayıcı olabilecektir.

Faizsiz bankacılık denilince Dünya’da ve Türkiye’de akla ilk gelen şüphesiz ki katılım (İslami) bankalarıdır. Bu bankaları mudilerin paralarını işleterek kar elde eden ve bu karları belli oranlarda mudileri ile paylaşan temel amacı yine kar olan bankalar şeklinde tanımlamak mümkündür.

Bunun yanında Dünya’da faizsiz bankacılığın farklı uygulamaları azda olsa mevcuttur. Dünyada faizsiz bankacılık katılım bankacılığı modelinin yanında mikro finans ve kooperatif bankacılığı şeklinde sınırlı olarak uygulanmaktadır. Çalışmamızda incelediğimiz JAK Medlems Bank İsveç’te faaliyet gösteren faizsiz bankacılığa farklı bir boyut getiren bir kooperatif bankasıdır. Onun en önemli özelliği sadece kredi ve tasarruflara odaklanması, kar amacı gütmeyen bir kooperatif şeklinde faaliyet göstermesidir.

Konvansiyonel bankacılık sisteminin günümüzde yükselen öneminin yanı sıra faizsiz bankacılık sisteminin de Türkiye’de ve dünya genelinde de artan bir oranda gelişme gösterdiği ifade edilebilir. Faizsiz bankacılık sisteminin konvansiyonel bankacılık sisteminden temel farkı adından da anlaşılabilir gibi paranın değerlendirilmesi sonucunda bir faiz gelirin elde edilememesidir. Faizsiz bankacılıkta da paranın bankalarda değerlendirilmesi söz konusudur ve belirli bir vade sonunda bir gelir elde edilmektedir. Bu gelir faiz yerine “kar payı”, “getiri oranı” gibi kavramlar ile adlandırılmaktadır. Dolayısıyla katılım bankacılığı sisteminde de bir getiri söz konusudur.

Katılım bankacılığı sistemi de faizsiz bankacılığa bir örnektir ve katılım bankaları vasıtasıyla bireyler gelirlerini değerlendirebilmektedir. Katılım bankalarının müşterileri ve üyeleri olarak adlandırılabiliriz bireyler, bu bankalara üye olarak yatırmış oldukları bedel karşılığında bir ortaklık elde etmektedirler. Üyeler, bankaların karına ve zararına ortak olmakta ve belirli bir vade sonunda da paralarının değerlendirilmesi sonucu “kar payı” veya “getiri” olarak adlandırılan gelir elde etmektedirler. Katılım bankalarına yatırılan ve elde edilen bu kazanç garanti bir getiri olmadığı için faiz olarak adlandırılmamaktadır.

Ülkemizde 01/11/2005 tarihli ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankacılık Kanunu” nda “*Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye*

Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu Kanun hükümlerine tâbidir” denilmek suretiyle bankaların tabi olmuş oldukları yasal çerçeve de belirlenmiştir.

Aynı kanunda *“Mevduat bankası; Bu Kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini; Katılım bankası; Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini, ifade eder”* denilmek suretiyle de mevduat ve katılım bankalarının da tanımı yapılarak, faaliyet alanları belirlenmiştir. Bunun yanında aynı kanunun 144. Maddesinde de *“Cumhurbaşkanı, bankaların ödünç para verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulanacak azamî faiz oranlarını, katılma hesaplarında kâr ve zarara katılma oranlarını, özel cari hesaplar dâhil bu maddede belirtilen işlemlerde sağlanacak diğer menfaatlerin nitelikleri ile azamî miktar ya da oranlarını tespit etmeye, bunları kısmen veya tamamen serbest bırakmaya yetkilidir. Cumhurbaşkanı, bu yetkilerini Merkez Bankasına devredebilir”* denilmek suretiyle de, bankaların ödünç para işlemleri karşılığındaki faiz ile katılma hesaplarında belirlenecek olan kara ve zarara katılma oranlarının belirlenmesi usulleri ifade edilmiştir.

Çalışmanın amacı JAK Medlems Bankın tarihçesi, işleyişi ve ideolojisi ile konvansiyonel ve faizsiz bankalarla kıyaslanarak farklılıklarının incelenmesi ve bu modelin Türkiye’de uygulanabilirliğinin ve uygulandığı takdirde faizsiz bankacılığa sağlayacağı katkıların tespit edilmesidir. Bu amaca ulaşmak için tezde literatür taraması ve derinlemesine mülakat yöntemleri kullanılmıştır.

“Faizsiz Bankacılıkta Alternatif Bir Yöntem: JAK Bank ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde bankacılık sistemi ile ilgili temel kavramlar açıklanacak ve Türkiye’de ve Dünya’da bankacılık sistemi hakkında bilgilendirmelerde bulunulacaktır.

İkinci bölümde, faizsiz bankacılığın doğuşu ve gelişimi hakkında bilgi verilecek ve katılım bankacılığının Türkiye’de ve Dünya’da yansımaları incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, İsveç'te faaliyet gösteren JAK Medlems Bank'ın tarihçesi ile faaliyetleri incelenerek, Türkiye'de uygulanabilirliği araştırılacaktır. Bu araştırma için derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmış olup, elde edilen sonuçlara göre değerlendirme ve analizlerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Bankacılık Üzerine Temel Kavramlar

1.1.1. Bankanın Tanımı

Banka, sözlük anlamı itibariyle “*faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş, bankacılık işlemlerinin yapıldığı yapı*” olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle, bankaların borç para alıp vererek bunun karşılığında “faiz” yani bir kazanç elde eden bir kuruluş olarak ifade edilebileceği sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla, bir bankanın borç para alıp vermesi karşılığında bir getiri söz konusu olacaktır.

Banka, mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden veya faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da kredi vermek olan ekonomik bir kuruluştur. Diğer bir tanım olarak banka, para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılama faaliyetlerinde bulunan bir ekonomik birimdir.

Bankacılık işlemleri bireylerin iş hayatında ve özel yaşamlarında sürekli karşı karşıya kaldıkları işlemler arasındadır. Hatta bireylerin ekonomik yönden refahlarının oluşabilmesinde en önemli etken olan paranın yani ücretin, gündelik yaşamda sürekli gündemde olması ve bireylerin bankalarla işlem yapması bankacılık sektörünün de ekonomideki payının artmasına sebep olmaktadır.

Bankacılık sektörü, ekonomideki diğer sektörler gibi rekabete açık bir yapıdadır. “Ekonomideki diğer birimlerde olduğu üzere bankalar açısından rekabet unsurunun nedenlerinden belki de en önemlilerinden birisi karlılık unsurudur. Bankaların hem rekabet, hem de piyasadaki çevresel şartların değişimleri sonucunda karlılığında önemli azalmalar meydana gelebilmektedir. Nitekim bankalar bu söz konusu durumda karlılıklarındaki azalmaya karşı etkin pozisyonlar alarak, faaliyetlerine devam edebilmek için etkin bir faaliyet planı içinde bulunmaları gerekmektedir” (Duramaz, 2016: 28). Bu faaliyetler çerçevesinde bankaların karlılıkları artacak ve

rekabet seviyeleri de yükselecektir. Dolayısıyla bir bankanın rekabet ettiği ortamda karlılığını ve verimliliğini artırabilmesi, o bankanın vizyoner bir bakış ile hazırlanan faaliyet planlarına sahip olabilmesine bağlıdır.

“Bir bankanın temel işlevlerinden biri kredi vermektir. Bankanın mevduat yoluyla aldığı para ne olursa olsun, kredilerini, avanslarını, nakit kredisini ve kredili mevduat yoluyla müşterilerinin büyük bir bölümünü müşterilerine borç vermektedir. Bu tür krediler ve avanslar üzerinden alınan faiz, gelirin ana kaynağıdır. Bankalar, sanayi ve tarım sektörlerine kredi vererek ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlarlar” (Somashekar, 2009: 239). Ülkemizde de özellikle Ziraat Bankasının çiftçilere yönelik olarak verdiği uygun krediler ile üretimin canlandırılması hedeflenmiştir. Bu sayede çiftçiler uygun koşullarda borçlanarak üretim için gereken tesislerin kurulması ve işletilmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Böylelikle de ülke ekonomisine katkı sağlamışlardır. Bunun yanında yine küçük ve orta ölçekli esnaflara kredi sağlanması da ülkemizde KOBİ destek kredileri ile olmaktadır. Üretim, sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren bu işletmelerin karlılıklarını ve verimliliklerini artırarak ülke ekonomisine katkıda bulunabilmeleri amacıyla bu tarz krediler kullanılabilmektedir.

5411 Sayılı Bankacılık Kanuna göre Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- a) Mevduat kabulü.
- b) Katılım fonu kabulü.
- c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dâhil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.
- f) Saklama hizmetleri.
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.

i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.

j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.

k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.

l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri.

s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

t) Finansal kiralama işlemleri.

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.

1.1.2. Bankacılık Kavramı ve Bankaların Ortaya Çıkışı

Tarihsel sürece baktığımız zaman ilk bankaların, paranın dolaşımdaki seyrinin artması ile oluştuğu söylenebilir. Para kullanılmaya başlanmadan önce insanlar bir mal için talepte buldukları zaman karşılığında bir mal vererek bunu karşılayabilirdi. Takas ekonomisi olarak adlandırılabilen bu uygulama ile kavimler

arasında ticaret yapılabilmekteydi. Ancak ticaretin gelişmesi ve paranın bir değer olarak ortaya çıkması ile birlikte de bu paranın dolaşımı, ticarete konu olması ve faiz kavramının da oluşması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, mal alım-satımında veya borç para alım-satımında da paranın güvenli bir yol ile yani bankalar ile ulaştırılması söz konusu olmaya başlamıştır. Buradan hareketle, ticaretin gelişmesine paralel olarak; başka alanlarda yer alan bireylerden tahsilat olması, değerli madenlerin transferindeki zorluklar, olumsuzluklar ve riskler, madenlerin emin bölgelerde tutulması, veresiyeyi tercih eden alıcı ile malın bedelini peşin isteyen satıcının aralarının bulunması gibi faktörlerin, bankacılık sisteminin doğuşuna neden olduğu söylenebilecektir (Yetiz, 2016: 108).

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi o ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla, parasının değeri ile, tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki gücüyle ölçülebilir. Bankacılık sektörü de ekonomide önemli bir yere sahiptir ve bir ülkenin fonlarının çok olması ve ülke vatandaşlarına sağlanan kredilerin karşılığının olması da bankacılık sektörünün gelişme kaydedebilmesinin bir şartıdır. Bu sebeple bankaların satmış oldukları paranın geri dönüşünün olması ve ekonomide bir darboğazın olmaması için bankacılık sektörünün de belirli yasal düzenlemeler ile güvence altına alınması önem taşımaktadır.

Çalışmamızın başında da tanımladığımız bankaların faizle para alıp vermesi, kredi işlemleri yapması, iskonto ve kambiyo gibi işlemler yapması ile bankacılık kavramı da kendisini ifade etmektedir. Bankalar bu bakımdan bankacılık işlemlerinin ana noktasıdır.

Bankaların mevduat ve kredi işlemleri haricinde yapmış oldukları işlemler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Yetiz, 2016: 107);

- Yurtiçindeki kredi ve para politikalarının yürütülmesi işlemlerine öncülük eder ve destekler.
- Tüm finans işlemlerinde adeta bir aracılık görevi yürütür.
- Menkul kıymet alanında alım ve satım yaparak ekonominin gelişmesine katkıda bulunur.
- Müşterilerine kiralık kasa hizmeti sunarak, müşterilerin değerli varlıklarının korunmasına yardımcı olur.

- Bankalar, müşterilerinin kredi ve banka kartı kullanımına imkan vererek kolaylıklar sağlarlar.
- Ülkelerin ticari açıdan gelişimine destek olmak amacıyla, iç ve dış ticaret işlemlerinin yürütülmesinde aracı konumda yer alır.

Bankaların yukarıda maddeler halinde sayılan işlemleri incelendiğinde, bir ülkede kaydi ve nakdi paranın dolaşımının bankalar vasıtasıyla olduğu ve finansal işlemlerde bankaların önemli bir rolünün olduğu görülecektir. Günümüzde de bankalar hayatımızın her alanında işlemlerimize konu olmaktadır. Kredi, kredi kartı, avans vb. hizmetler ile bankalar, müşterilerinin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında pratik çözümler getirmektedir.

1.1.3. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

İlk çağlardan başlayarak ihtiyaçların farklılaşması ve giderek fazlaşması, bankaların faaliyetlerini de çeşitlendirerek arttırmış ve bunun sonucunda farklı alanlarda uzmanlaşmış bankalar sektörde yer edinmeye başlamışlardır. Bankalar bu değişimin neticesinde; sermaye kaynaklarına, sermaye sahiplerine, iş kollarına, verdikleri kredilerin vadelerine, hukuki kuruluş şekillerine, coğrafi alanlarına, organizasyon yapılarına ve faaliyet sahalarına göre sekiz ana grupta sınıflandırılabilir (Altuğ, 2000: 1).

Teknolojik gelişmelerin artması, yaşam standartlarının yükselmesi, bugün olduğu gibi gelecekte de elektronik bankacılık uygulamalarının bankacılık sektörü içindeki önemini arttırmaya devam edecektir. Özellikle internet bankacılığına yönelik ilginin her geçen gün artması, mobil bankacılıkta yaşanan yeni gelişmeler ve elektronik para gibi yeni teknolojilerin bankacılık hizmetleriyle ilişkilendirilmesi çalışmalarında yaşanan gelişmeler, sektörde teknolojik devrimin hız kesmeden gelecekte de devam edeceğini gösteren gelişmelerdir (Bakkal ve Aksüt, 2011: 54). Teknolojik gelişmelerin bu hızlı ilerlemesi karşısında bankalar da kendisini sürekli yenilemek ve müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bunu yapamayan bankalar ise rekabetçi ortamda her zaman bir adım geride kalacaktır.

Bankaların temel fonksiyonu, tasarruf fazlası bulunan ekonomik birimlerden, tasarruf açığı olan ekonomik birimlere fon akışı sağlamaktır. Ticaret bankalarının fonksiyonları, genel olarak fon sağlama, fon kullanma ve hizmet sunma olarak ifade edilebilir (Altuğ, 2000: 20-21). Böylelikle bankaların ekonomide önemli bir aracılık

işlevinin olduğu da söylenebilecektir. Bankalar ekonomide yer alan sektörler arası ilişkilerin güvenli bir şekilde ilerlemesinin de teminatı durumundadır.

1.1.3.1. Mevduat Bankacılığı

Sözlük anlamı itibariyle mevduat *“Belli bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara faizle yatırılan para, tevdiat”* *“Vadeli mevduat, Vadesiz mevduat”* olarak tanımlanmıştır. Yine basit bir ifade ile mevduat; *“gerçek kişiler, gerçek kişilerin işletmeleri, tüzel kişiler ve kamu kesimi tarafından tasarruf edilerek bankalara yatırılan paralar”* olarak da tanımlanabilir (Sipahi, 2011: 113).

Türkiye’de kanunen mevduat toplama yetkisine sahip kuruluşların başında mevduat bankaları gelmektedir. Mevduat bankaları genelde kısa vadeli mevduat toplayarak üretimi ve ticareti finanse eden bankalardır. Bunun yanı sıra mevduat bankalarının kaydi para üretmek ve merkez bankasıyla işbirliği yapmak gibi makro ekonomik politikalar açısından çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Mevduat bankalarının iktisadi hayatın can damarları olduğu söylenebilir (Takan, 2002: 23).

Mevduat gelir elde etmek ya da güvenli olarak muhafaza edebilmek amacıyla bankalara emanet olarak verilen paralardır. Buradan hareketle, mevduatların bankalar aracılığıyla işletilmesi ve bunun karşılığında müşterilerine bir getiri sağlaması da söz konusu olacaktır. Bankalar, yazılı ya da sözlü olarak veya farklı şekillerde müşterilerinden bu parayı kabul etmektedir. Eğer bu mevduat belirli bir vadede alınacaksa da bu vade sonunda bankanın müşterisine bir ödemede bulunması gerekecektir. Bu kazanç konvansiyonel bankacılıkta “faiz” olarak tanımlanmakta, katılım bankacılığında ise dönem sonunda elde edilen karın paylaşılmasını temsilen “kar payı” olarak adlandırılmaktadır.

Bankalar, günlük işlemlerinde ülkemizde Merkez Bankası veya diğer bankalardan da borç para alabilmekte veya borç para verebilmektedir. Bankaların gerçek kişilerin haricinde yapmış oldukları bu işlemler de yüksek getirili işlemler olabilmektedir. Burada bankaların mevduat kaynakları da önemli bir aracı konumuna gelmektedir. Karlılığı ve verimliliği yüksek olan bankaların mevduat yapısı da güçlüdür. Zaten mevduat kaynakları zayıf olan bankaların uzun vadede rekabetçi ortamda başarılı olma şansları da azalmaktadır. Dolayısıyla ister vadeli ister vadesiz mevduat olsun

bir bankanın mevduat kaynaklarının yeterli olması ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmesine de imkan verecektir.

1.1.3.2. Katılım Bankacılığı

Genel olarak dünya genelinde İslami bankacılık şeklinde telaffuz edilen, faizsiz banka sistemi ülkemizde de "katılım bankacılığı" adıyla anılmaktadır. Ülkemizde bu sisteme son yıllarda büyük önem verilmiş ve müşteri portföyü de aynı doğrultuda artmıştır. Bu bankalar ülkemizde kurulmaya başlamasından itibaren Özel Finans Kurumları (ÖFK) şeklinde tanımlanmışlar ve faaliyetlerine başlamışlardır. Fakat ilerleyen zamanlarda bu sistemde yer alan bankaların Özel Finans Kurumu olarak anılması ile oluşan karmaşanın ortadan kaldırılması amacıyla "banka" kavramının mecburiyeti ortaya çıkmış ve bu sistemde yer alan bankaların "Katılım Bankası" olarak adlandırılması daha yaygın hale gelmiştir (Tunç, 2016: 39-40).

Çalışmamızın genelinde belirtildiği gibi faiz, paranın zaman değeri olarak adlandırılmakta ve buna bağlı olarak bir bankanın borç para alım-satımında "faiz" kavramı ön plana çıkmaktadır. İslam dininde faizin yasaklanmış olması, parasını değerlendirmek isteyen ancak faize karşı hassasiyet taşıyamaları sebebiyle bunu yapamayan bireylerin paralarının da değerlendirmesi ile sonuçlanmış ve burada faizsiz bankacılık kavramı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, faizli borç almak istemeyen veya faizli kazanç elde etmek istemeyen bireylerin bu bankalarla işlem yapması ile katılım bankacılığı da ekonomik sektördeki payını artırmaktadır.

"Katılım bankaları; finansal sistemde faiz yerine, kar ve zarara katılma esasına (kar ve zarar ortaklığı) göre fon toplayan, doğrudan nakit kullandırma yerine ticaret ve ortaklık esasına göre fon kullandıran bankacılık türüdür. Katılım bankalarının ana görevi de geleneksel bankalar gibi finans sektöründe aracılık yapmak, başka bir ifade ile tasarruf sahiplerinin ellerindeki atıl fonları toplayarak bu fonlara ihtiyacı olan tüccar, sanayici ve tüketicilere kullandırmaktır" (Çalık ve Aygün, 2017: 49). Bu yönüyle katılım bankaları tasarruf sahiplerine birikimleri karşısında bir kar ve zarar ortaklığı sunmakta ve faizli işlemlerden uzak durmaktadırlar.

Bugün uluslararası finasta faizsiz bankacılık enstrümanlarını kullanan sadece İslami bankalar değildir. Citibank, HSBC gibi faaliyetlerinin büyük bölümünü konvansiyonel bankacılık işlemlerinin oluşturduğu uluslararası bankalarda pencere bankacılığı adı altında faizsiz finansman yöntemlerini kullanmaktadırlar. Faizsiz

finansmana duyulan ilginin en belirgin sebeplerinden ikisi batılı ülkelerde ki artan Müslüman nüfusu ve körfez ülkelerinde bekleyen atıl sermayeyi çekebilme arzusudur.

Her ne kadar faizsiz bankacılığın önemli bir kısmını katılım bankacılığı oluşturuyor olsa da faizsiz finans sektörünün başka bileşenleri de mevcuttur. Bu sisteme katılım bankaları haricinde bazı faizsiz mikro finans kuruluşları, faizsiz sigorta kurumları, kooperatifler ve özel kredi kuruluşları da dahildir. Çünkü faizsiz finansman yalnızca Müslümanların değil faizden çeşitli sebeplerle uzak duran herkesin ilgisini çekmektedir. Bu duruma Almanya da kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren Alman tasarruf bankası ve bu çalışmada inceleyeceğimiz İsveç JAK kooperatif bankası örnek olarak gösterilebilir.

Katılım bankacılığı ifadesi kullanıldığında, nominal işlemler dolayısıyla herhangi bir kar veya zarar oluşturmayan ancak ekonomik ölçekte tüm faaliyetlere yön verebilecek ve üretim, hizmet ve sanayi sektörüne kaynak sağlayarak bu faaliyetlerin ekonomiye katkı yapacak düzeye gelmesine yardımcı olmak ve müşterilerinin de bu kar ve zarara ortak olması anlaşılabilir (Tunç, 2016: 113-114). Bu bakımdan bir katılım bankasının ticaret ve üretim faaliyetlerinde bulunması ile elde ettiği kazanç bir kar veya zarar olabilecek ve bu da tasarruf sahipleri ile paylaşılacaktır. Burada faizde olduğu gibi belirli bir getiri vaat edilmemektedir. Ticari faaliyet sonucu elde edilecek kazançta göre bir pay oluşacaktır.

Diğer ticari bankalardan, mevduat toplanması, değerlendirilmesi ve sağladıkları getiri bakımından farklılık göstermekle birlikte, katılım bankaları; özel cari hesaplar, teminat mektubu verme, akreditif açılması, çek karnesi verilmesi, çek ve senetlerin tahsile alınması, ihracat akreditiflerinin ihbar ve teyit edilmesi, seyahat çeki verilmesi, döviz alım satım işlemleri, yurtiçi ve yurtdışı havale ve transfer işlemleri, kredi kartları, telefon, elektrik, doğalgaz ve su faturası tahsilatları, sosyal güvenlik ve vergi ödemelerine aracılık edilmesi, alternatif hizmet kanalları (ATM, telefon bankacılığı, internet bankacılığı) gibi hizmetleri de sunmaktadırlar.

1.1.4. Faiz ve Kar Payı

“Dünya genelinde gerçekleşen makro ekonomik yenilikler, iş anlayışlarındaki gelişmeler, uluslararası standartların oluşturulması, sermayenin globalleşmesi ve ülkeden ülkeye hareketinin kolaylaşması, sermaye piyasalarının entegrasyonu gibi

faktörler, uluslararası finans piyasalarında faizsiz finans modellerinin ilginç yeni ürünler olarak kabul edilmesine yardımcı olmaktadır” (Tunç, 2016: 112). Dolayısıyla ülkemizde de artık faizsiz bankacılık sisteminin gelişmeye başladığı ve vatandaşların bu bankalar aracılığıyla da birikimlerini değerlendirdikleri görülmektedir. Burada önemli olan husus, bankaların ister faiz ister kar payı olsun, yapmış oldukları işlemler ile ürünlerinden faydalanan müşterilerin getiri oranları ve tatminleridir. Müşteriler, bankaların faaliyetleri sebebiyle faiz veya kar payı alabiliyor ve memnun iseler bankalar da fonksiyonları yerine getirmiş olmaktadır.

1.1.4.1. Faiz

Faiz, sözlük anlamı itibariyle “*İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema*”, “*Kapitalist ekonomide, artık değer in değışikliğıne uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli*” olarak tanımlanmaktadır. Fıkıh literatüründe ise; “*Borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla, yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağına ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adı*”. olarak ifade edilmektedir. Türkçe’de kullanılan “faiz” kelimesi ile Arapça kökenli ribâ eş anlamlı kabul edilir (TDV, İslam Ansiklopedisi).

İktisatta faizin iki kaynağı vardır. Üretim faktörlerinden biri kabul edilen sermayenin geliri ve bir borç anlaşmasına dayalı olarak paranın zaman karşılığıdır. Klasik iktisat teorisinde faiz, en genel anlamıyla borç alınan paranın kullanım ücretidir. Faizin geçerli olduğu ekonomi modelinde para, üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilir. Buna göre bir mal ya da hizmetin üretilebilmesi için üretim faktörlerinin (doğal kaynaklar, emek, sermaye ve müteşebbis) bir araya gelmesi gerekir (Tunç, 2016: 97).

1.1.4.2. Kar Payı

Katılım bankaları mudilerinden topladıkları fonları işleterek belli bir kar elde ederler ve bu karı mudileri ile belirlenen oranlarda ve vadede paylaşırlar. Katılım bankası mudilerinin bu yolla elde ettikleri kazanç kar payı olarak adlandırılmaktadır. Fakat burada da yatırılan paranın bir zaman değeri üretmesi bazı tartışmalara sebebiyet vermektedir. Katılım bankalarının uygulamış olduğu bu sistemde borç para karşılığında elde edilen kazanç kar payı olarak adlandırılmakta ve faizli bankacılık

sistemine karşı olan vatandaşların katılım bankaları aracılığıyla borçlanmasına imkan vermektedir. Kar ve zarar ortaklığı olarak da ifade edilebilecek bu sistemde bankalar, müşterilerinin yatırımlarını yine ticari faaliyetlerde değerlendirerek karlılıklarını artırmak hedefindedir. Dolayısıyla elde ettikleri kazançlardan veya zararlardan da müşterilerinin katılımları oranında kar veya zarar ortaklığı söz konusu olmaktadır.

1.2. Türkiye’de Bankacılık Sistemi

Bankaların fonksiyonlarının ve bankacılık sisteminin gelişim seyrinin incelenmesi ülkemizde ve dünyada bankacılık sektörünün ekonomide payının ölçülebilmesi amacıyla tarihsel gelişim sürecinde bankacılık faaliyetlerinin incelenmesi de önem arz etmektedir.

1.2.1. Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Avrupa ülkelerinin 17. Yüzyılın başından itibaren gerçekleştirmiş oldukları sanayi devrimini, Osmanlı İmparatorluğunun buna paralel olarak gerçekleştirememesi, ekonomik hayatı da olumsuz yönde etkileyerek sanayi ve ticaret sektörünün de gerilemesine yol açmış ve sonuç olarak tüm ekonomi olumsuz olarak etkilenmiştir (Akgüç, 2007: 10). Batılı ülkelerin bu gelişimleri karşısında Osmanlı İmparatorluğunun aynı oranda gelişememesi tarım, sanayi ve hizmet sektöründe de bir gerilemeye sebep olmuş ve bankacılık sektörünün de bundan etkilenmesine yol açmıştır.

Yavaşlayan ekonomik hareketlerin de etkisiyle ordunun masrafları daha da artmış ve savaş tazminatları mali yükümlülüğün de büyümesine neden olmuştur. Bu yükümlülükleri karşılayabilmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun sarraf veya Galata bankerlerinden borç alımı ilk bankacılık faaliyetleri olarak kabul edilebilir (Arıcan vd., 1994: 45). Bu masrafların ülke ekonomisine getirmiş olduğu yük bankacılık faaliyetlerinin de ilk aşamalarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Modern anlamda finansal araçların, diğer bir ifadeyle Avrupai tarzda finansal kuruluşların Osmanlı coğrafyasında belirmeleri 1839 tarihli Tanzimat fermanı arifesine denk gelmektedir. Kırım savaşının bittiği 1856 yılına kadar geçen yaklaşık 20 yıllık zaman diliminde banka kelimesi Osmanlı diline iyice yerleşmiş, ancak Avrupa ülkelerindeki örneklerine uygun anonim şirket tarzında bir ticaret/mevduat bankası resmi olarak faaliyete geçmemiştir. Bankacılık açısından bu dönemin en büyük özelliği, banka adı taşıyan çok sayıda girişimin yapılmış olmasıdır. Bu

girişimlerin bir kısmı Osmanlı para sistemindeki sorunlara çözüm getirmeye yönelik ve doğrudan devletle ilişkili iken diğer bir kısmı ise ticaret bankacılığı özelliğine sahip görünmektedir. Devlet bankası kurulmasına yönelik Babıaliye yapılan az sayıda öneri ya da girişim ise devlet bankası ve ticaret bankası özelliklerine sahip karma bir nitelik arz etmektedir (Ortabağ, 2018: 17).

Tanzimat'a kadar geçen dönemlerde ülkemizde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunda Türkler' in özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık, gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmalarının önemi büyüktür. Kaldı ki, ülkemizde bankacılığın gelişmemesinin asıl önemli nedeni, Osmanlı Ekonomisinin Batı Avrupa' da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması ve yakın zamanlara kadar esnaf ve zanaatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalmasıdır. Bununla birlikte, Osmanlı devrinde kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içinde bulunan ve kendilerine sarraf ve galata bankerleri adı verilen bazı kişiler mevcuttur. Onlar Osmanlı Hazinesinin para bakımından sıkıntıya düşmesi oranında etkinlik ve saygınlık kazanmışlardır (Parasız, 2007: 19). Buradan da görüleceği üzere, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kapalı bir ekonomik sistem mevcuttur. Sadece esnaflara ve zanaatkârlara dayanan bir ekonomik model söz konusudur. Böyle olunca da bankaların ve bankacılık işlemlerinin gelişme seyri nispeten daha yavaş olmuştur.

Türk bankacılık sisteminin Cumhuriyet öncesi Cumhuriyet sonrası iki bölümde ele alınması ile bankacılık faaliyetlerinin gelişme seyri daha net görülebilecektir. Cumhuriyetten önce özellikle yabancı sermayeli bankaların kurulmaya başladığı görülmektedir. Ancak cumhuriyet ile birlikte İş Bankasının kurulması ve Ziraat Bankasının daha etkin bir hale getirilmesi ile bankacılık alanında da ülkemizin bir gelişme sürecine girdiği söylenebilir.

1.2.1.1. 1923-1944 Dönemi

Cumhuriyetin ilk on yılında bankacılık alanındaki başlıca gelişmeler, İş Bankasının faaliyete geçmesi, Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklık haline getirilmesi, Emlak ve Eytam Bankası'nın devreye girmesi ve nihayet Merkez Bankası'nın kuruluşudur. Bu gelişmelere ek olarak 1923-1932 döneminde bankacılık sektöründeki en belirgin özellik, çok sayıda küçük yerel

bankanın kurulmuş olmasıdır (Parasız, 2007: 19-20). Bu sayede bankaların daha rekabetçi ve adil bir ortamda hareket etmeleri sağlanmıştır.

Bu dönemdeki ekonomiyi millileştirme çabaları ve bankacılıktaki liberalizasyon bir çok özel bankanın kurulmasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde faaliyet gösteren yabancı bankaların çoğu Osmanlı devletinin son zamanlarında kurulan bankalardır. Cumhuriyet döneminde öncelikle yabancı sermayenin elinde olan bankacılık sisteminde bağımlılığın giderilmesi amacıyla özel sektör bankacılığı teşvik edilmiştir (Artun, 1979: 41-42).

1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüş ve yönetimdeki fabrikalar Sanayi Ofisine bağlanmıştır. Bu kısa dönemde özel kanunlarla kurulan devlet bankalarının adları şunlardır: Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (İller Bankası) (1933), Etibank (1935), Denizbank (1938), T. Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938). Bunlardan Sümerbank, sınai kalkınmayı desteklemek; T. Halk Bankası, küçük esnaf ve zanaatkârlara kredi sağlamak; İller Bankası, yerel yönetimleri kaldırmak, şehir imar planlarını hazırlamak, su elektrik-havagazı kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin sağlanmasını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek; Denizbank Türk ve yabancı limanlar arasında düzenli posta seferleri işletmek, şehir içi deniz nakliyat işlerini tekel halinde yapmak, çeşitli liman işlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur (Parasız, 2007: 19-20).

1.2.2.2. 1944-1980 Dönemi

Cumhuriyet döneminin ikinci yarısında özellikle II. Dünya Savaşının da sebep olduğu tahribatların toparlanabilmesi adına dünyada olduğu gibi ülkemizde de birtakım gelişmeler yaşanmıştır.

Bu dönemde ülkemizde özel bankaların geliştiğini gözlemekteyiz. II. Dünya Savaşını izleyen yıllarda ülkemizde iş hacminin ve ödemelerin hızla artması, yeni bankalara olan gereksinimi hızlandırmıştır. Dolayısıyla 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1948'de Akbank, Tütünbank ve T. Kredi Bankası olmak üzere dört banka kurulmuştur ve bunlardan Akbank günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir” (Parasız, 2007: 20-21).

Türk bankacılık sektörü 1960-1980 döneminde 5 yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda belirtilen ilkelere uygun bir yapıda gelişmiştir. Bu dönemin bankacılık

açısından ön plana çıkan özellikleri; uzman bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesi, ticari bankaların kurulmasına ise sınırlama getirilmiş olmasıdır. Ayrıca bu dönemde özellikle 1970'li yılların başlarında, holdingleşmenin hız kazandığı ve buna paralel olarak holding bankacılığının geliştiği görülmektedir (Bakkal ve Alkan, 2011: 71). Bu dönemde ithal ikameci tipi sanayileşme stratejisinin belirlenmesi, buna paralel olarak finansman anlayışını da etkilemiştir. Diğer yandan planlı dönemde yabancı bankalar da dâhil olmak üzere, ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sektöre girişleri engellemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların çoğu kapanmış, çok sayıda küçük banka yerine az sayıda çok şubeli büyük banka kurulması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır (Bakkal ve Alkan, 2011: 71).

Buradan hareketle, ülkemizde kalkınma planları çerçevesinde başlanan kalkınma döneminde devletin yatırımları desteklemek amacıyla birçok girişimde bulunduğu ifade edilebilir.

1.2.2.3.1980-1990 Dönemi

1980-1990 ekonomide yapısal değişimlerin yaşandığı dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemin belli başlı özellikleri arasında serbest faiz politikası, yabancı bankaların piyasaya girişi, Türk bankalarının yurtdışında şube açması ve çok sayıda yeni banka kurulması sayılabilir. 1990-2000 dönemi ise bireysel bankacılığın gelişimi, tüketici kredilerinin, kredi kartlarının, ATM ağlarının, telefon bankacılığının ve internet bankacılığının yaygınlaştığı yıllar olarak kabul edilebilir. Bu dönemde bankalar ağırlıklı olarak kamu finansmanına yönelmiş açık pozisyonla yüksek karlar etmişlerdir (Uluyol, 2019: 77).

1980-2000 döneminde önemli değişimler ve olaylar yaşanmıştır. Bu yaşananlar bankacılık üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Örneğin, bankerler hadisesi, 1980 dışı açılma politikaları, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. “1992 yılı sonu itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sayısı 70’e ulaşmış ve sonrada 10 adet yeni banka daha kurulmuş ancak 31.12.2012 tarihi itibariyle bu sayı T.C. Merkez Bankası ile birlikte 55’e gerilemiştir (Aydemir, 2004: 25).

Yine bu dönemde teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgiye ulaşmak kolaylaşmış ve bankaların müşterilerini etkileyebilme imkânları biraz daha kısıtlanmıştır. Bu sebeple

bankalar müşteri toplamak amacıyla daha farklı ürünlere yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda teknolojik gelişmelerin yanı sıra bireysel bankacılık alanındaki kar potansiyeli yüksek, ATM, tüketici kredileri ve kredi kartları gibi yeni ürün ve hizmetlerin tüketici piyasalarına sunulduğunu görüyoruz. Kuşkusuz bunda bankaların kaliteli müşterileri diğer piyasalara kaptırmalarının da rolü olmuştur (Parasız, 2007: 22-23).

1.2.2.4. 2000’li Yıllarda Türk Bankacılığı

Türkiye’de 2000 yılı ikinci yarısında kamu bankalarının yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyonun beklendiği kadar hızlı düşmemesi, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin alınan ek önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması sonucu, yılsonuna doğru ekonomik görünüm bozulmaya başlamış ve Kasım 2000’de bankacılık sektörü krize girmiştir. 2000 yılının Kasım ayında yaşanan krize neden olan yapısal düzenlemeler konusunda yavaş hareket edilmesi sınırlandırılmayan iç talebe bağlı cari işlemler açığının artmaya devam etmesi ve döviz kurları üzerindeki ciddi baskının artması gibi sorunlar 2001 yılında daha da ağırlaşmıştır. Türkiye ekonomisinde 2001 Şubat ayında finansal sistemde başlayıp çok hızlı bir şekilde reel kesime bulaşan ikinci kriz yaşanmıştır (Arabacı, 2018: 25).

2001 finansal krizi Türk Bankacılığında devrim niteliğindeki yapısal reformları da beraberinde getirmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF)’na verilen niyet mektubuyla birlikte 15 Mayıs 2001’den itibaren “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” uygulanmaya başlanmıştır. Bu programla birlikte aktif yapısı zayıflayan ve sermayesi yetersiz olan bazı bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu(TMSF)’na devredilirken, diğer bankalar sermaye artırımlarıyla sermaye yapılarını güçlendirmeye yönlendirilmiştir. Ayrıca BDDK aracılığıyla sektörün uluslararası kurallara uygun bir biçimde yeniden yapılandırılması, yönetim-denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve etkinliğin artırılması amaçlanmıştır (Çiftçi, 2019: 112).

2000 yılında bankacılık sektörünün aktif yapısında da belirgin bir değişim gözlenmiş ve kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Krediler içinde özellikle tüketici kredilerinde çok hızlı bir artış gözlenmiş ve tüketici kredileri bir önceki yılsonuna göre yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. (Parasız, 2007: 26) Dolayısıyla bankalar

tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına önemli bir işlev üstlenmiştir. Ancak kullanılan kredilerin geri dönüşlerinde yaşanan gecikmeler de bankaların mali yapılarının etkilenmesine ve dolayısıyla da ekonomide bir darboğazın olmasına da sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda krediyi kullanan tüketicilerin ödemelerinde yaşanan aksaklık sebebi ile icraya düşmeleri de söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan bankaların kredi kullandırma aşamasında daha dikkatli olması ve müşteriye zor durumda bırakmayacak bir politika izlemeleri de önemli bir husustur.

1.2.3. Türkiye’de Bankaların Yapısı ve Faaliyetleri

Batıda ticaretin gelişmesi ve sanayi devrimi sonrası artan ekonomik refah sonucunda bankacılık sektörü de gelişme göstermiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun aynı dönemde ekonomik ve siyasi anlamda bir gerileme döneminde olması bankacılığın gelişimine ket vurmuştur (Bakkal ve Aksüt, 2011: 10-11). Bu dönemde ekonomik yapının bankalar sistemi üzerine kurulamaması ve sadece esnaflık ve zanaatkârlık faaliyetlerinin hâkim olması ile bankacılık faaliyetlerinin gelişimi de geç olmuştur.

Osmanlı zamanında temelleri atılan ve cumhuriyetin ilanından sonra da hızlı bir şekilde işlemeye devam eden en köklü milli banka ise Ziraat Bankası’dır. Ziraat Bankası’nın temelini çiftçilerin oluşturdukları “*Memleket Sandıkları*” oluşturmuştur. 1888 yılında sadece on milyon sermaye konularak kurulan bankanın; şahsi kefalet ve çiftçilere borç para verme, tevdiat kabul etme, tarımla ilgili sarraflık işlerini görme ve aracılık faaliyetleriyle uğraşması öngörülmüştür (Uluatan, 1957: 147). Böylelikle devletin çiftçiye ve üreticiye destek sağlayarak ekonomik gelişmeyi de sağlayacağı öngörülmüştür.

Ülkemizde bankacılık faaliyetlerinin gelişmesi, hız kazanması ve ekonomide etkili bir sektör konuma gelmesi ile bankaların denetlenmesi ve düzenlenmesi de gündeme gelmiştir. Bu bakımdan özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu’nun (BDDK) kurulması, bankaların faaliyetlerinin belirli bir mevzuata uygun olarak yürütülmesinin de teminatı olmuştur.

Bankaların düzenleme ve denetlemesinin devlet tarafından yapılması, bankacılığın her ne kadar özel sektör ağırlıklı bir yapıya sahip olsa da esasen kamu gözetimi altında olduğunu göstermektedir (Gündoğdu, 2017: 34). Bu sayede devletin ekonomik alanda etkisi ve yetkisi gözetilerek, daha üretken ve karlı bir ekonomik yapının da kurulması sağlanacaktır.

Finansal piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesinin kapsamı aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Altınok vd., 2010: 129);

- Finans piyasalarının altyapısının sağlam temeller üzerine oturtulması ve buna ek olarak mimari yapının oluşmasına da öncülük etme.
- Mimari açıdan yeni kurumların oluşturulmasına imkân vererek ekonomik alanda destekleyici bir konuma gelebilmek.
- İşlemsel olarak hukuki düzeni kurarak, gereken kuralları koyma ve yeri geldiği zaman bununla ilgili değişiklikleri yapmak.
- Mali ve idari işlemlerin denetlenmesine yönelik yapıları oluşturarak tüm bu denetleme ve müeyyide uygulamalarını yürürlüğe koyma.
- Finans sektöründe meydana gelmesi muhtemel problemleri ve olumsuzlukları önceden tahmin ederek ekonomik piyasada oluşabilecek risklerin önlenmesinde aktif bir görev üstlenmek.

Düzenleme ve denetlemeye ilişkin olarak yukarıda sayılan işlemler incelendiğinde, bankaların kurulması ve işletilmesi aşamasında devletin piyasada ekonomik refahı sağlayabilmek adına birtakım görevlerinin olduğu da görülecektir. Bu sayede karlı ve etkili bir model de oluşturulabilecektir.

Bankalar arasındaki rekabet arttıkça bu ortamdan en fazla zarar gören tüketiciler olmaktadır. Bankaların kredilere uyguladıkları faiz, hizmetleri karşılığında tahsil ettikleri ücretler konusuna Türk bankacılık düzenleme ve denetleme otoritesinin (BDDK) olası yeni bir Bankacılık Kanunu'nda yer verilmesi için öncülük etmesi ve konuya açıklık getirmesi bankacılık sistemine olan güveni arttıracaktır (Gündoğdu, 2017: 43). Böylelikle tüketicilerin piyasada oluşması gereken faizlerden daha fazla oranlar ile kredi kullanmaları sonucu tüketicilerin satın alma güçlerinde de bir gerileme meydana gelmektedir. Bu sebeple, bankaların gerçek faiz oranları ile tüketicilerine kredi kullandırmaları hem bankalar hem de tüketiciler açısından olumlu sonuçlar meydana getirecektir.

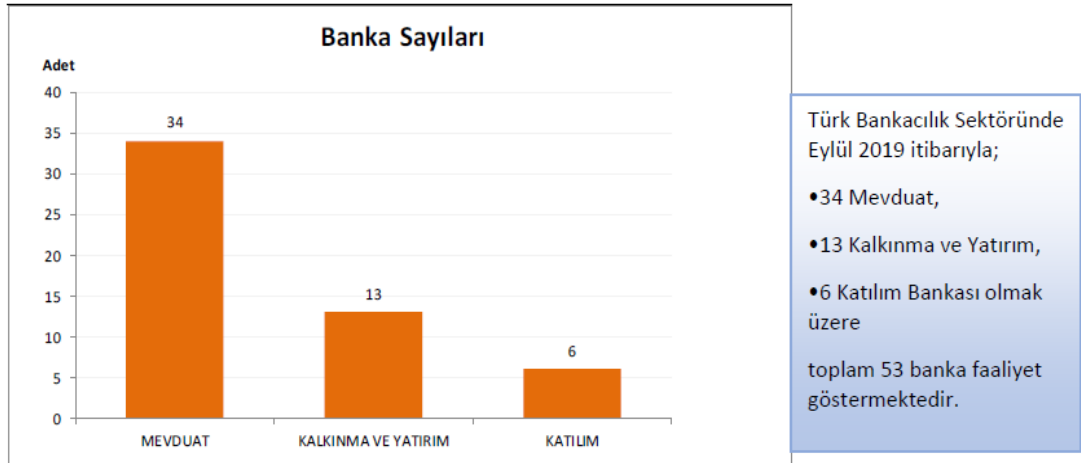
Devletin bankacılık alanına müdahale etmesi ve denetlemesi ülkeden ülkeye değişmektedir. Bununla birlikte her türlü müdahalenin yapılmasında ortak amaç bankacılık faaliyetinin herhangi bir aksamaya ve bozukluklara uğramamasıdır. Genelde iki amaç güdülmektedir. Bunlardan birisi koruyuculuk, diğeri ise yön verme amacıdır. Devlet müdahalesinin bankaların, alacaklarını, borçlarını ve genel

ekonomik çıkarları gözeterek bankaların herhangi bir zarara uğramalarını önleyecek bir strateji izlemesi devletin koruyucu amacını oluşturur. Eğer devletin bankacılığa müdahale etmekle güttüğü amaç, aynı zamanda ülkenin ekonomik gidişine kendi istediği yönü vermek ve bankaların kredilerini yatırım politikasında ulaştırmak istediği yönde yönlendirmekse bu durumda devletin müdahalesi yön verici nitelik taşır (Parasız, 2007: 33).

Her ne sebeple olursa olsun, ister koruyucu ister müdahaleci bir yaklaşım ile devlet her zaman tüketicilerin lehine uygulamalar sergilemek amacındadır. Bu bakımdan bankaların ekonomik hayatta düzenleyici ve denetleyici bir kurum vasıtasıyla denetlenmesi ile tüketicilerin ekonomik şartlarında da iyileşme meydana gelecektir.

Ülkemizde faaliyet gösteren banka sayılarına ait grafik aşağıda gösterilmiştir;

Şekil 1.1: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayıları

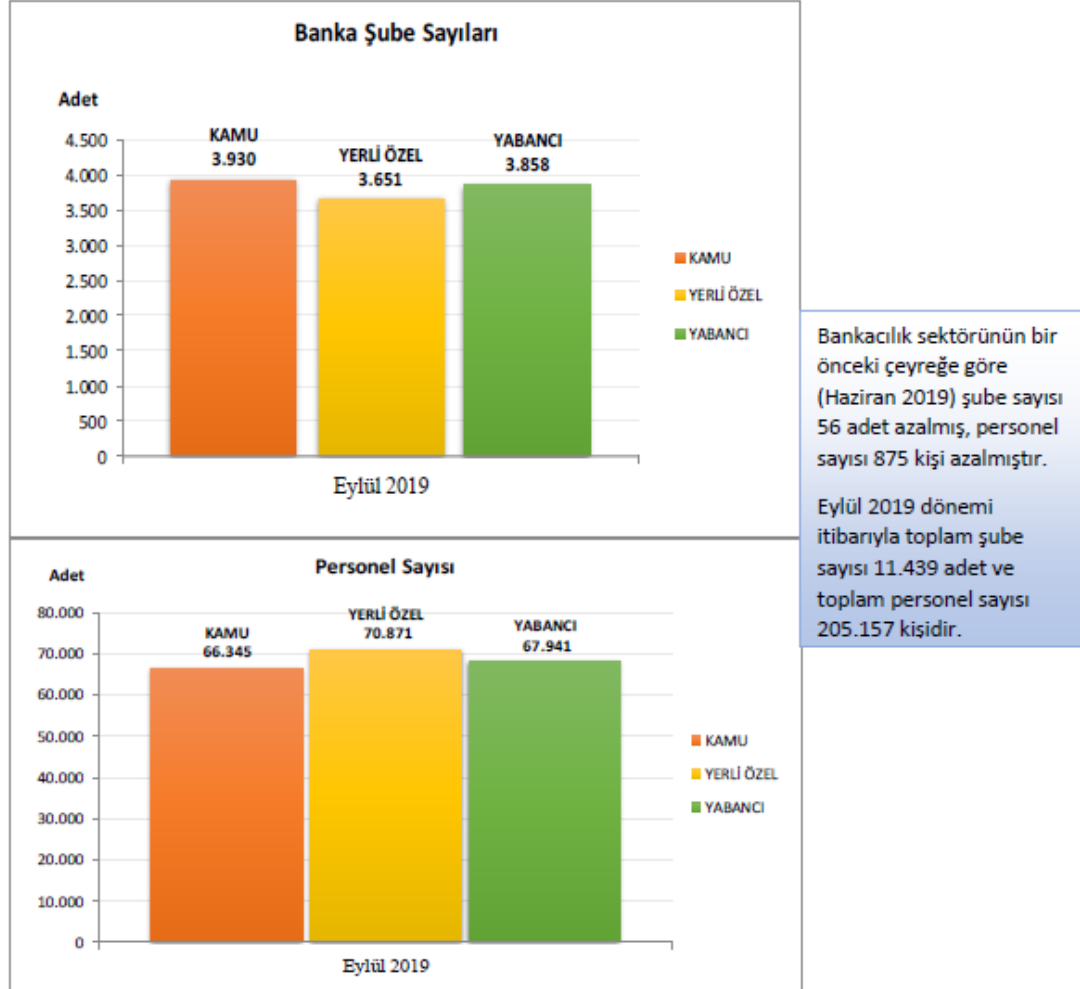
Kaynak: www.bddk.org.tr, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Erişim Tarihi: 2019

Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere, Türk bankacılık sektöründe 2019 yılı Eylül ayı itibarıyla 34 mevduat bankası, 13 kalkınma ve yatırım bankası ve 6 katılım bankası olmak üzere toplamda 53 banka faaliyet göstermektedir. Burada en büyük payın mevduat bankalarında olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte de ülkemizde faaliyet gösteren bankaların şube ve personel sayılarına ait veriler yer almaktadır. Veriler incelendiğinde; 2019 yılı Haziran ayı itibarıyla ülkemizde bankaların 11.439 şubesi yer almakta olup; çalışan personel sayısı ise 205.157’ dir. Banka şubelerinin 3.930’u kamu; 3.651’si yerli özel ve 3.858’i yabancı bankalara aittir. Personel sayılarına bakıldığında ise 66.345

personelin kamu bankalarında, 70.871 personelin yerli özel bankalarda ve 67.941 personelin ise yabancı bankalarda çalıştığı görülmektedir.

Şekil 1.2: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Şube ve Personel Sayıları

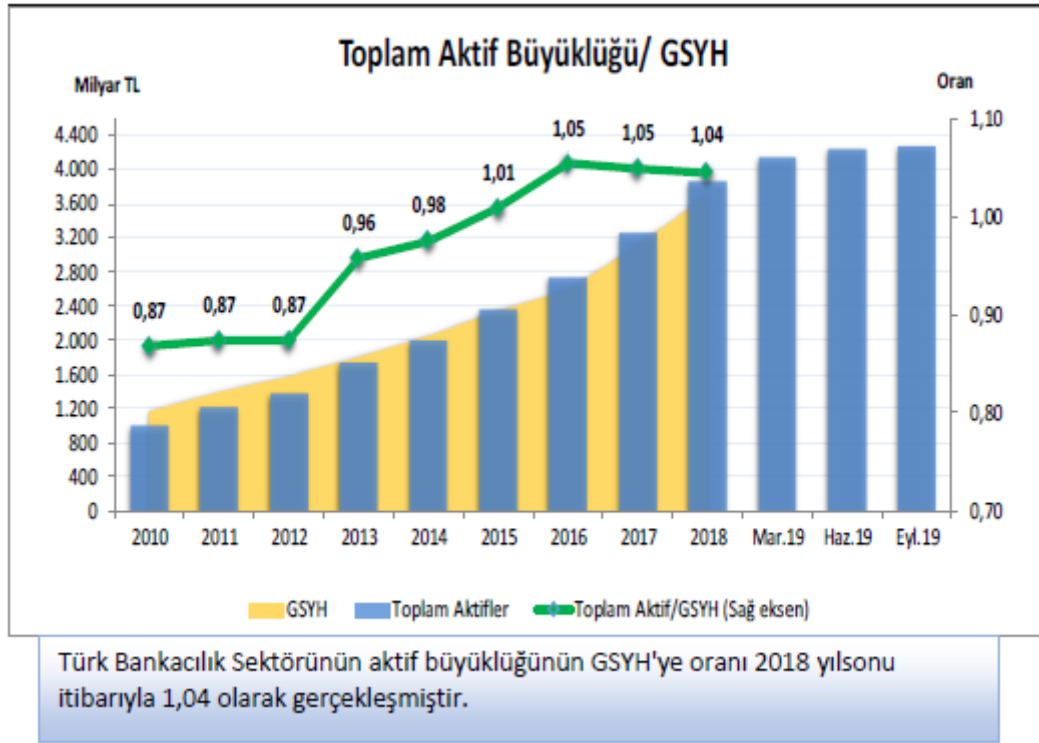

Kaynak: www.bddk.org.tr, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. Erişim Tarihi: 2019.

Ülkemizde bankacılık sektörü özellikle son yıllarda ekonomik alanda büyük bir gelişim çizgisine girmiştir. Bankaların faaliyet alanları genişlemiş, kredi ve kredi kartı gibi ürünlerin satışı artmış ve piyasada artan faiz ile birlikte tüketicilerin mevduatlarını bankalarda değerlendirme oranı da artmıştır. Bu bakımdan bankaların tüketicilerin lehine uygulamalar yapmaları önem taşımaktadır.

Aşağıdaki grafikte ülkemizde bankacılık sektörünün aktif büyüklüğüne ait veriler yer almaktadır.

Şekil 1.3: Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü

Kaynak: www.bddk.org.tr, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Erişim Tarihi: 2019.

Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere, Türk Bankacılık Sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı 2017 yılsonu itibarıyla 1,04 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2010 yılından itibaren bankacılık sektöründe artan oranda bir büyümenin gerçekleştiği de görülmektedir.

1.2.4. Merkez Bankasının Yapısı ve Faaliyetleri

Ülkemizde paranın dolaşımının ve değerinin belirlenmesinde önemli bir kuruluş olan Merkez Bankasının tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Merkez Bankasının tarihçesi aşağıdaki şekilde özetlenebilir (www.tcmb.gov.tr, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri);

Osmanlı'nın geleneksel düzeni göz önüne alındığında;

- Ülkedeki para rezervinin düzenlenmesi,
- Ülkedeki kullanılabilir kredi hacminin ayarlanması,
- Ülkedeki mevcut olan altın ve döviz piyasasının yönetimi,
- İç ve dış ödemelerin gerçekleştirilmesi,

Şeklinde ifade edilebilecek bu faaliyetler, hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncalar gibi birçok farklı kesim tarafından yürütülmüştür.

19. yüzyılın ortalarına kadar artan miktarda süregelen bu düzen içerisinde Osmanlı, sultan adına sikke basımı yapmıştır. Böylelikle ülkede borçlanma ve savaşların meydana getirdiği zorluklar ve olumsuzluklar sebebiyle, Kaime-i Nakdiye-i Mutebere (Kaime) isimli kâğıt paraları basmış ve 1840 yılında dolaşıma çıkartmıştır. 1854 yılındaki Kırım Savaşı sırasında, yurt dışından ilk kez borçlanan Osmanlı Hükûmetinin; dış borçların ödenmesi konusunda aracılık görevi üstlenecek bir devlet bankasına ihtiyaç duyması üzerine, 1856 yılında Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî) kurulmuştur (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri, 2018: 6).

1.Dünya Savaşının bitmesinden sonra dünya genelinde ortaya çıkan merkez bankalarının kendi politikalarını oluşturarak bağımsız bir statüye bürünmesi çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak bu şekilde bağımsız ve piyasayı düzenleyici bir yapı oluşturulabilecektir. Aksi halde bağımlı ve kendine yetemeyen bir yapı oluşarak ekonominin olumsuzluklarla karşılaşması da kaçınılmaz olacaktır. Ülkemizde de Kurtuluş Savaşından sonra buna benzer bir anlayış hâkim olmuş ve ekonomiyi düzenleyici ve rahatlatıcı bir merkez bankasının kurulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan milli devlet fikri ile ekonominin rahat nefes alması da amaçlanmıştır. Bu konunun ilk kez ele alındığı 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde, özellikle "millî devlet bankası" kurulması fikri üzerinde durulmuştur.

1928 yılında ülkemize davet edilen Hollanda Merkez Bankası İdare Meclisi Üyesi Dr. G. Vissering, hazırladığı raporda hükûmete bağlı olmayan ve bağımsız bir merkez bankasının gerekliliğine dikkat çekerken; 1929 yılında İtalyan Uzman Kont Volpi, Türk parasının istikrarının sağlanması için bir merkez bankası kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir. Bu gelişmelerin ardından Hükûmet; merkez bankası kurulmasına ilişkin gerekli yasal çerçevenin hazırlanması için harekete geçmiş, Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morfun katkılarıyla Merkez Bankası yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı; Türkiye Büyük Millet Meclisince 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilerek, 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri, 2018: 7-8).

Ülkemizde Merkez Bankasının kurulması ile ekonomide daha rahat hareket edilmesi de amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ülke içerisindeki fiyat düzenlemelerini sağlamak, Merkez Bankasının temel amacı aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri, 2018: 24);

- Ülkemizde Merkez Bankasının kurulması ile bağımsız bir ekonomi politikası oluşturulması hedeflenmiş ve bankanın para piyasasındaki işlemleri kendisinin belirleyeceği belirtilerek bağımsızlığı sağlanmıştır.
- Merkez Bankasının piyasadaki fiyat dengesini sağlamanın yanı sıra hükümetin de ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve istihdamın artırılması amacıyla bankanın yürüteceği faaliyetleri desteklemesi gerekmektedir.
- Piyasada arz ve talep dengesinin sağlanabilmesi ve fiyatların belirli bir seviyede dengede tutulabilmesi amacıyla bankanın birçok görevi bulunmaktadır.
- Merkez Bankasının, Hazine başta olmak üzere diğer kurumlara avans kullandırması, krediler kullandırması ve bu kurumların çıkarmış olduğu borç verme araçlarını satın alması yasaklanarak bankanın ekonomik dengenin sağlanmasında önemli bir işlevinin olması amaçlanmıştır. Böylelikle bankanın kamunun finansmanı için bir kaynak değer olmasının da önü kapanmıştır. Bu sayede ekonomide etkili bir yapının kurulması hedeflenmiştir.
- Piyasadaki para dengesinin bozulmaması ve uygulanacak olan politikalarının belirlenmesi ve bu politikalar aracılığıyla piyasanın dengesinin sağlanması amacıyla Para Politikası Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul vasıtasıyla ekonomik hayatın sürdürülebilir olması ve birtakım olumsuzlukların önlenmesi amaçlanmıştır. Piyasada para arz ve talep dengesinin oluşturularak, Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin korunması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2.4.2. Genel Kurul

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 14. Maddesinde “Bankanın pay sahipleri defterinde yazılı bulunan hissedarlar, Bankanın Genel Kurulunu teşkil ederler. Genel Kurul, her yıl Banka Esas Mukavelesi ile tespit edilen vakitte toplanır. Her on hisseye sahip olan veya bu miktar hisseyi temsil eden kimse bir oya maliktir” , denilmek suretiyle Genel Kurulun tarifi yapılmıştır. Yine

aynı kanunun 15. Maddesinde Genel Kurulun görev yetkileri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (www.tcmb.gov.tr/ Kurumsal Yapı/Genel Kurul);

- Banka Meclisi tarafından sunulan yıllık rapor ile Denetleme Kurulu raporunun tetkik edilmesi,
- Bankanın bilanço, kar ve zarar hesabının tetkiki ile karara bağlanması,
- Banka Meclisi üyelerinin ve Denetleme Kurulunun ibrası,
- Sermaye artırımını,
- Esas Mukavelede değişiklik yapılması,
- Bankanın tasfiyesi ile ilgili olarak karar verilmesi.

1.2.4.3. Başkan

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 14. Maddesinde 17.maddesinde “Genel Kurula Başkan (Guvernör) başkanlık eder”, denilmek suretiyle Başkanın temsil yetkisi belirtilmiştir. Yine aynı kanunun 26. Maddesinde “Başkan (Guvernör), en yüksek icra amiri sıfatıyla Bankayı sevk ve idare ve yurt içinde ve dışında temsil eder” denilmiş ve yetkileri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Mevzuatın gerektirdiği işlemlerin ve meclis tarafından uygulanmasına karar verilen işlemlerin yürütülmesini sağlamak,
- Bu Kanunla Bankaya verilen görevlerin ifası için uygun bulacağı tedbirleri alarak gerekli görmesi halinde, Banka Meclisine tekliflerde bulunmak. (www.tcmb.gov.tr/ Kurumsal Yapı/Başkan)

1.2.4.4. Banka Meclisi

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 19. maddesinde “Banka Meclisi, Başkan (Guvernör) ile Genel Kurulca seçilecek altı üyeden kurulur” denilmek suretiyle banka meclisinin kuruluşu tarif edilmiştir. Aynı kanunun 22.maddesinde banka meclisinin görev ve yetkileri belirtilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (www.tcmb.gov.tr/Kurumsal Yapı/Banka meclisi);

- Para politikası stratejisi ve ülkenin hedeflediği enflasyon rakamlarına göre uygulanabilecek para politikasına ve kullanılacak para politikası araçlarına ilişkin kararların alınması.

- Ekonomik piyasada var olan banknotların değiştirilmesine, tedavülden kaldırılmasına ve yok edilmesine ilişkin konularda düzenleme yapılması ve karar alınması.
- Bankanın bütçesinin, yıllık faaliyet raporunun, bilanço, kar ve zarar hesaplarının ve Genel Kurul gündeminin hazırlanması.
- Piyasada ekonomik istikrarın oluşabilmesi ve sürdürülebilmesi amacıyla APİ (Açık Piyasa İşlemi) işlemlerinin yürütülmesi, bankaların zorunlu karşılıkları ile ilgili düzenlemelerin yapılması, ülkedeki altın ve yabancı para stok yapısının kontrol edilerek, piyasadaki dengenin sağlanması için gereken düzenlemelerin yapılması.

1.2.4.5. Para Politikası Kurulu

Para Politikası Kurulunun görev ve yetkileri 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 22. maddesinde aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (www.tcmb.gov.tr/ Kurumsal Yapı/Para Politikası Kurulu);

- Piyasadaki para dengesinin sağlanabilmesi ve fiyatların dengesini sağlamak amacıyla para politikası ilke ve stratejilerinin belirlenmesi.
- Ülkenin izlemiş olduğu politikalar çerçevesinde para piyasasında oluşabilecek risklerin önceden tahmin edilerek gereken düzenlemelerin yapılması ve ülkede paranın değerinin korunması amacıyla enflasyonist bir ortam oluşmaması ve enflasyon hedefinin belirlenerek ülke ekonomisinin gelişim seyrinin belirlenmesi.
- Hükümetin ekonomik piyasanın dengesini sağlama hedefi doğrultusunda belirlenen politikalar gereğince zaman zaman raporlar hazırlamak ve hükümetin tarif edeceği planlar ışığında tüm kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlamak.
- Ülkemizdeki para biriminin değerinin korunması amacıyla devlet ile birlikte çalışmak ve paramızın değerinin korunabilmesi amacıyla yabancı paraların değerlerini tespit etmeye yönelik çalışmalar içerisinde bulunmak.

1.2.4.6. Denetleme Kurulu

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 24. maddesinde “Denetleme Kurulu, Bankanın bütün muamele ve hesaplarını denetler. Başkanlık (Guvernörlük), Denetleme Kurulunun talep edeceği bütün malumat ve

vesikaları vermekle yükümlüdür. Denetleme Kurulunun yönetim yetkisi olmayıp, mütalaalarını yazılı olarak Banka Meclisine bildirir ve bir kopyasını da Başbakanlığa verir. Kurul yıl nihayetinde muamele ve hesaplar hakkında hazırlayacağı raporu Genel Kurula arz eder”, denilmek suretiyle Denetleme Kurulunun görev ve yetkileri tanımlanmıştır (www.tcmb.gov.tr/ Kurumsal Yapı/Denetleme Kurulu).

1.2.4.7. Yönetim Komitesi

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Kanununun 30. Maddesinde Yönetim Komitesinin görev ve yetkileri tanımlanmıştır.

Yönetim Komitesinin görevleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (www.tcmb.gov.tr/ Kurumsal Yapı/Yönetim Komitesi);

- Başkan tarafından ihtiyaç görülen durumlarda meclisin karar vermesi gereken konularda gereken çalışmaları yaparak, teklifleri hazırlamak.
- Bankanın iş ve işlemlerine ilişkin mevzuatın hazırlanarak pratikte herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmamak adına tüm idari işlemlere ilişkin yasal çerçeveyi oluşturmak.
- Yönetmeliklerle Yönetim Komitesinin kararına bırakılan hususlarda karar almak.
- Banka işlemlerinde gereken koordinasyonu sağlayarak, faaliyetlerin aksamadan yürütülmesine öncülük etmek.
- Atanmaları Banka Meclisince yapılan personel dışında kalan memur ve hizmetlilerin tayin, aylıklarının tespit, işten çıkarma ve emeklilik gibi işlemlerini yapmak.

1.2.5. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) Yapısı ve Faaliyetleri

Kurum, finansal piyasalardaki denetim ve gözetim sisteminin etkinliğinin artırılması ve bağımsız karar mekanizmalarına kavuşturulması yönündeki politikalar uyarınca, 23/06/1999 tarihli ve 23734 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir otorite olarak kurulmuş, 01/11/2005 tarihli ve 25983 sayılı mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile de bağımsızlık, etkinlik ve kapasite açısından güçlendirilmiştir. Kurumun mevcut teşkilat yapısı temel olarak, Bankacılık Kanunu ve bu Kanuna istinaden 16/03/2014 tarihli ve 28943 sayılı Resmî

Gazete’de yayımlanan 2014/5885 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Teşkilat Yönetmeliği ile düzenlenmiştir (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 30).

2017 yılsonu itibarıyla, Kurum bünyesinde 19 daire başkanlığı ve Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı bünyesinde kurul işleri ve kararlar, insan kaynakları, eğitim, mali işler ve idari işler konularında faaliyet gösteren beş adet müdürlük bulunmaktadır. Buna ilaveten, denetim daireleri bünyesinde bankalar yeminli murakıp ve yardımcıları ile bankacılık uzman ve yardımcılarında oluşan denetim grupları, denetim grupları içerisinde de kuruluşlar bazında görev yapan denetim ekipleri yer almaktadır. Ayrıca, münhasıran bilgi sistemlerinin ya da hukuki konuların denetlenmesine yönelik olarak veya Başkanlık onayı ile gerek görülen hallerde denetim daireleri ve diğer dairelerde görev yapan meslek personelinin, denetim, inceleme, soruşturma, proje ve/veya risk modellerinin denetlenmesi, risk analizlerinin incelenmesi, bankacılık, muhasebe standartları gibi diğer konularda çalışmak üzere karma ekipler oluşturulabilmektedir (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 30).

Kurum, finans piyasalarının büyük bir kesimine yönelik olarak gözetleme ve denetleme alanında yer alarak sorumlu bir kuruluş olarak görev yapmaktadır. bu bakımdan sektörün her anlamda ileriye gitmesi ve yasal çerçevesinin güçlendirilmesi adına tüm birikim yapan bireylerin ve kurumların olumlu olarak işlemlerine devam edebilmesi amacıyla haklarının güvence altına alınması ve bankacılık sektörünün ekonomik alanda daha aktif bir rol alabilmesini sağlayarak piyasadaki dengenin sağlanması bakımından önemli bir görevi vardır (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 18).

2017 yılında, Kurumun gözetim ve denetim kapsamına giren bankaların, finansal kiralama şirketlerinin, faktöring şirketlerinin, tüketici finansman şirketlerinin ve varlık yönetim şirketlerinin finansal sektör içerisindeki payları sırasıyla %86,2, %1,5, %1,2, %1,1 ve %0,1 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre toplam aktifler itibarıyla bankalar %19,3, finansal kiralama şirketleri %19,8, faktöring şirketleri %32,1, tüketici finansman şirketleri %19,3 ve varlık yönetim şirketleri %17,4 büyümüştür (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 18).

2017 yılında Kurumun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 23-24);

Tablo 1.1: BDDK 2017 Yılı Faaliyetleri

Kurum Denetim Alanında Yer Alan Kuruluş Sayısı	508
Kurumu sahip olduğu insan kaynakları sayısı	402
Kurum tarafından yapılan düzenleme adedi	32
Denetim Raporu Sayısı	897
Kurul Tarafından Alınan Karar Sayısı	483
Sektör Bazında Hazırlanan Gözetim Raporu Sayısı	180
Banka Bazında Hazırlanan Gözetim Raporu Sayısı	857
Kamuoyuyla Paylaşılan Periyodik Yayın Sayısı	274
Kurum tarafından yapılan dış yazışma adedi	17.804
Kurum Tarafından Değerlendirilen İhbar ve Şikâyet Sayısı	64.416

Kaynak: Veriler BDDK 2017 Faaliyet Raporundan alınmıştır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu' nun (BDDK) misyon, vizyon ve temel değerleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (www.bddk.org/hakkımızda/misyon ve vizyon);

Kurumun misyonu; Bankacılık Kanununun ülkedeki para piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi bakımından sürekli güncellenerek ekonomik alanda bireylerin ve kurumların her zaman için olumlu beklentiler içerisine girmesine öncülük etmektir. Ayrıca bu kanun ve kanunla ilgili diğer tüm yasal mevzuatların da gözden geçirilerek bankaların faaliyetleri ile ilgili etkili bir altyapının oluşturulması ve geliştirilmesi diğer hedeflerdendir.

Kurumun vizyonu; Finansal piyasalara, kuruluşlara ve tüketicilere yönelik uluslararası standartlarda düzenlemeyi, denetimi ve risk yönetimini ulusal ihtiyaçlar ve gereklilikler çerçevesinde uygulayan örnek bir otorite olmaktır.

BDDK'nın Temel Değerleri; (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 27)

İhtiyathlık : Kurumun yetkileri dâhilinde olan düzenleme ve politika araçlarını, denetime tabi kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam şekilde sürdürmesi için ekonomik konjoktüre uygun olarak kullanması ve gerektiğinde önlem almasıdır.

Bağımsızlık : Kurumun görev ve yetkilerini yerine getirirken herhangi bir makamdan talimat almaması, kendisine tahsis edilen kaynakları kendi bütçesinde belirlenen usul ve esaslar dâhilinde serbestçe kullanması ve kararlarının yerindelik denetimine tabi tutulamamasıdır.

Güvenilirlik : Kurumun faaliyet gösterdiği alanlarda kamunun da faydası göz önünde bulundurularak adil bir yönetim anlayışının oluşması ve piyasadaki dengenin sağlanması.

Katılımcılık : Kurumun faaliyet gösterdiği alanda katılıma önem veren ve katılımı özendirici bir yönetim anlayışı sergilemesi ile daha aktif ve işbirlikçi bir anlayış da gelişecektir. Böylelikle kurum iş ve işlemlerinin yurt içi ve yurtdışında daha objektif bir statü de edinecektir. Bu bakımdan tüm kuruluşlarla birlikte katılımcı ve etkin bir yönetim, kurumun ekonomik piyasayı daha verimli düzenleyebilmesinin de bir ön koşulu olarak sayılabilir.

Etkinlik : Etkinlik denildiğinde kurumun her anlamda aktif ve verimli bir yapısının olması gerektiği anlaşılmalıdır. Bu bakımdan kurum, etkin olabilmek adına fayda ve maliyet analizlerinin yapılmasına imkan tanıyarak işlemlerin zamanında ve eksiksiz olabilmesi açısından kalite odaklı bir yönetim anlayışı sergilemelidir.

Yetkinlik : Kurumun yüklenmiş olduğu sorumluluk sebebiyle faaliyet gösterilen alanlarda mesleki ve teknik yönden bilgili ve tecrübeli elemanlara sahip olması ve bu doğrultuda da kurumun aktif bir yapıya bürünmesidir.

Duyarlılık : İlgili mevzuat uyarınca dikkate alınması gereken talep, öneri ve şikâyetlerin zamanında ve etkin bir şekilde değerlendirilerek ivedilikle cevaplandırılması, lüzumu halinde düzenleme ve uygulamaya konu edilmesidir.

Düzenleme Faaliyetleri:

Bankacılık Kanunu'nun 93'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında Kurumun, bu Kanun ve ilgili diğer mevzuat hükümleri çerçevesinde kendisine verilen yetkilerini, Kurulca tesis edilecek düzenleyici işlemler veya alınacak özel nitelikli kararlar ile kullanacağı ve Kurul kararıyla bu kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler ve tebliğler çıkarmaya yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır. Düzenleme fonksiyonu çerçevesinde; AB ile uluslararası bankacılık kuralları ve uygulamalarına uyumun sağlanması amacıyla, ortaya çıkan ihtiyaç doğrultusunda bankacılık mevzuatında değişiklik yapılmasına dair çalışmalar yürütülmüştür. Mevzuat çalışmaları kapsamında, Kurum tarafından oluşturulan düzenleme taslakları Kurum dışı kesimlerin görüşüne açılmakta ve Kurum internet sayfasında kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Hazırlanan tüm taslaklar ile ilgili olarak sektör temsilcileri aracılığıyla sektörün görüşleri alınmakta ve gerekli durumlarda ilgili kurum ve kuruluşların görüş ve önerileri talep edilmektedir. Bahse konu kuruluşlardan gelen görüş ve öneriler çerçevesinde gözden geçirilen taslaklar, Bankacılık Kanunu'nun 93'üncü maddesinin beşinci fıkrası uyarınca sektör stratejisi ve politikaları ile ilişkisinin kurulması bakımından ilişkili Bakanlığın, kalkınma planı ve yıllık programla ilişkisinin kurulması açısından da Kalkınma Bakanlığı'nın görüş ve önerilerine sunulmaktadır. Söz konusu görüş ve önerilerin değerlendirilmesini müteakiben nihai taslaklar Kurula sunulmakta, Kurul tarafından kabul edilen yönetmelik ve tebliğler (Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulacaklar hariç) Resmi Gazete'de yayımlanmak üzere Başbakanlığa gönderilmektedir (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 38).

Denetim Faaliyetleri:

Denetim faaliyeti, Bankacılık Kanunu'nun ve diğer kanunların Kuruma verdiği yetkilerin meslek personeli tarafından kullanılması suretiyle ilgili kuruluşlarda gerçekleştirilen yerinde denetim faaliyetlerinin tamamını kapsamaktadır. Söz konusu

faaliyetler, temel olarak bankalar ile denetim ve düzenleme kapsamında olan diğer kuruluşların konsolide ve/veya konsolide olmayan bazda mali performanslarına ilişkin muhtelif göstergelerin incelenerek analiz edilmesi ve dönemsel raporlar düzenlenmesini içermektedir. Kurum, denetimin etkinliğinin, sürekliliğinin, yeterliliğinin ve denetim kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması amacıyla risk odaklı bakış açısına sahip dinamik bir yaklaşımla denetim yapmaktadır. Denetim grupları, finansal piyasalardaki gelişmeleri güncel kaynaklardan izlemekte ve uluslararası uygulamalar paralelinde hazırlanmış rehberler ve Risk Odaklı Denetim yaklaşımı çerçevesinde denetim faaliyetlerini yürütmektedir. Risk Odaklı Denetim yaklaşımı; dinamik, ileriye dönük, etkili ve ihtiyatlı olma özellikleriyle gerçekleştirilecek denetimin kapsamı, ölçüğü, süresi, içerik ve yoğunluğunun tespit edilmesini sağlamaktadır. Risk Odaklı Denetim yaklaşımının amacı ise kuruluşların finansal sağlamlığı, maruz kaldıkları risklerin büyüklüğü ve risk yönetim kaliteleri hakkında bütüncül bir görüş oluşturmak ve kuruluşun finansal sağlamlığını tehdit edebilecek eğilimlerin erken tespitini sağlamaktır (BDDK Faaliyet Raporu, 2017: 46).

1.2.5.2. Organizasyon Yapısı

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 82.maddesinde “Kurum, bu Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen düzenleme ve denetlemeyle ilgili görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Kurumun kararları yerindelik denetimine tâbi tutulamaz. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi kurumun kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat veremez. Kurum, bu Kanunda ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen usûl ve esaslar çerçevesinde kendisine tahsis edilen malî kaynaklarını görev ve yetkilerinin gerektirdiği ölçüde, kendi bütçesinde belirlenen usûl ve esaslar dâhilinde serbestçe kullanır. Kurum, görev ve yetkilerini etkin şekilde yerine getirmek amacıyla yeterli sayı ve nitelikte personeli istihdam eder. Kurumun malları Devlet malı hükmündedir, haczedilemez ve rehnedilemez” denilmek suretiyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun kuruluşu ve yapısı tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005).

1.2.5.3. Görevleri

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 88.maddesinde Kurulun görev ve yetkileri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005);

- Düzenlemek ve denetlemekle görevli olduğu sektör veya alanla ilgili uluslararası ilke ve standartlarla uyumlu ikincil düzenlemeleri yaparak, kararlar almak.
- Kurumun stratejik plânını, performans ölçütlerini, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak, Kurumun hizmet birimleri ve bunların görevleri hakkında öneride bulunmak.
- Kurumun stratejik plânı ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan bütçe teklifini görüşmek ve karara bağlamak.
- Kurumun performansını ve malî durumunu gösteren raporları onaylamak.
- Başkanın önerisi üzerine, başkan yardımcıları ve daire başkanlarını atamak.
- Taşınmaz alımı, satımı, kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamak.
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

1.2.6. Türkiye Bankalar Birliğinin Yapısı ve Faaliyetleri

Türkiye Bankalar Birliğinin (TBB) statüsü 17/07/2006 tarihli ve 26231 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Bu statünün 1.maddesinde “Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Kanunu gereğince kurulmuş tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Yönetim merkezi İstanbul olup, yurt içinde gerekli teşkilatı kurabilir denilmek suretiyle kuruluş yapısı tanımlanmıştır.

Aynı kanunun 4. Maddesinde birliğin amacı “Birliğin amacı, serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın oluşturulması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir” şeklinde belirtilmiş ve aşağıda bazı görevleri sıralanmıştır (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü/);

- Türk bankacılık sisteminin ve mesleğinin geliştirilmesi doğrultusunda politikalar oluşturmak, uygulamak ve kararlar almak.
- Üyeleri arasında haksız rekabeti önlemek ve rekabetçi ortamın korunması amacıyla her türlü tedbiri almak ve uygulamak.
- Ekonomi, mali sektör ve bankacılık sistemindeki yurt içi ve yurt dışı gelişmeleri izleyerek toplayacağı bilgileri üyelerine ve ilgililere ulaştırmak.
- Bankalar arası ilişkilerde mesleki dayanışmayı güçlendirecek kararlar almak.
- Bankacılıkla ilgili konularda seminer, sempozyum, konferans ve eğitim programları düzenleyerek bankacılığın gelişmesine ve ekonomik sektörde etkili bir yer edinmesine öncülük etmek.

1.2.6.2. Genel Kurul

Türkiye Bankalar Birliği Statüsünün 7. maddesinde Genel Kurulun oluşumu ile görev ve yetkileri belirlenmiştir.

Buna göre Birlik Genel Kurulu bankaların temsilcilerinden oluşmakta ve Genel Kurul aşağıdaki görevleri yapmaktadır (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü);

- Birliğin yıllık çalışma ve hesaplarına dair Yönetim Kurulu ve Denetçiler raporlarıyla bütçeyi incelemek ve onaylamak,
- Yönetim Kurulu üyesi bankaları banka gruplarına göre ayrı ayrı seçmek,
- Denetçi bankaları seçmek,
- Birliğin görev ve amaçlarıyla ilgili konularda Yönetim Kurulu tarafından yapılacak veya Genel Kurula arz edilmek üzere her yıl Mart ayı sonuna kadar üyelerce Yönetim Kuruluna gönderilecek öneri ve dilekleri görüşmek, gerekli kararı almak, yeni çalışma yılı hakkında kararlar vermek,
- Statüde yapılmasına gerek görülecek değişiklikler hakkında Kuruma önerilerde bulunmak.

1.2.6.3. Yönetim Kurulu

Türkiye Bankalar Birliği Statüsünün 13. Maddesinde Yönetim Kurulunun görevleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü);

- Yönetim kurulu, kurumun yasal mevzuatı çerçevesinde belirlenen görevleri yapmakla yükümlüdür.
- Birliğin faaliyet gösterdiği alanda birliğin sorumluluğu dolayısıyla oluşacak tüm işlemlerde imzalara ilişkin verilecek yetkileri belirlemek.

- Yönetim Kurulu başkan ve başkan vekilini seçmek.
- Genel Sekreteri atamak ve ücretini belirlemek.
- Üyeler ve bireysel müşterileri arasındaki ihtilafların değerlendirilmesi ve çözüme kavuşturulmasını temin etmek üzere usul ve esasları belirlemek ve Kurulca onaylanan bu usûl ve esaslar dâhilinde hakem heyeti oluşturmak.
- Genel Kurulu olağan ve olağanüstü toplantıya çağırmak, yapılacak Genel Kurul toplantılarının gündemini, yerini, gün ve saatini belirlemek.
- Birlik iç yönetmeliklerini onaylamak.
- Birlik ücret politikasını belirlemek, Birlik bünyesinde kurulacak veya kapatılacak birimleri tespit etmek, Birliğin amaçlarını gerçekleştirmesi için gayrimenkul satın alınması veya satılmasına karar vermek.
- Disiplin kararlarını almak.

1.2.6.4. Denetim Kurulu

Türkiye Bankalar Birliği Statüsünün 25. maddesinde Denetim Kurulunun görevleri belirtilmiştir. Buna göre “Birliğin hesap ve kayıt düzeni bağımsız denetim kuruluşlarınca denetlenir ve hazırlanacak denetim raporları ile yıllık faaliyet raporları her yıl Birliğin mali yılının bitiminden itibaren üç ay içinde Kuruma tevdi edilir denilmek suretiyle bağımsız denetime verilen önemden bahsedilmiştir (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü).

1.2.6.5. Danışma Kurulu

Türkiye Bankalar Birliği Statüsünün 21. maddesinde Danışma Kurulunun oluşumundan bahsedilmiştir. Bu maddeye göre “Danışma Kurulu, Yönetim Kurulunda temsil edilen bankaların Yönetim Kurulları tarafından o bankaların çoğunluk hisselerini elinde bulunduran hissedarların aday gösterdikleri kişiler arasından seçilerek Yönetim Kurulu Başkanlığına bildirilen üyelerden oluşur. Danışma Kurulu, Yönetim Kurulunun danışma birimidir”, denilmek suretiyle de Danışma Kurulunun yapısından bahsedilmiştir (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü).

1.2.6.6. Genel Sekreterlik

Türkiye Bankalar Birliği Statüsünün 21. Maddesinde Birliğin Danışma Kurulundan bahsedilmiş ve Danışma Kurulunun sekreterlik hizmetlerinin Genel Sekreterlik tarafından yürütüleceği belirtilmiştir. (www.tbb.org.tr/hakkımızda/kurumsal/statü).

1.3. Dünya’da Bankacılık Sistemi

Dünya’da bankacılık sisteminin etkili olarak işlemesi ve ekonomilere katkı sağlaması için ülkelerin bankacılık sektörü ile yakından ilgilenmeleri, teşvikte bulunmaları ve olası problemler ile ilgili düzenlemeler yapması gerekmektedir. Bankacılık sistemi, geliştirdiği, uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri finansal kiralama, factoring, forfaiting gibi finansman teknikleri, teminat mektupları, belgeler karşılığında ödeme, akreditif (belirli bir nicelikteki para için bir bankanın veya bir finans kurumunun yükümlülüğü altında, üçüncü bir kişi yararına bir başka bankada veya şubesinde açtırılan kredi) gibi ödeme yöntemleri ile ulusal ve uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Bankacılık sektöründe pazara giriş engelleri, kartel anlaşmaları ve son yıllarda artan birleşme ve devralmalar rekabeti kısıtlamaktadır. Bankacılık sektöründe eşit rekabet koşulları oluşturmaya yönelik önlemler aşağıda sıralanmıştır (Erişah vd., 2009: 38-39);

- Denetim otoritesinin bağımsızlığı, ilgili tüm taraflara adil, tutarlı, açık ve şeffaf olması, tarafların hak ve sorumluluklarının eksiksiz olarak karşılandığının izlenmesi, hem ulusal hem de uluslararası boyutta yoğun bir rekabetin yaşandığı bankacılık sisteminde eşit rekabet şartlarının sağlanması açısından özel bir önem taşımaktadır.
- Bankacılık alanında işlem yapabilmek ve faaliyette bulunma gerekçesiyle sahaya giriş yapabilmek zor olduğu kadar yine bu sahadan çıkış da bir o kadar zor olmaktadır. Yeni banka oluşumlarına faaliyet izni tanınmaması bu sistemin rekabetçi piyasa yapısına da uygun olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple, bankacılık alanında faaliyet gösterebilmek amacıyla sisteme dahil olabilmek için nesnel ölçütler belirlenmeli ve bu ölçütleri sağlayan kuruluşların piyasaya girişlerine kolaylık sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde rekabetçi bir ortamda bankaların hak etmiş oldukları seviyelere gelmesi de sağlanabilecektir.
- Yine her zaman vurguladığımız gibi, bankacılık alanında güçlü ve temeli sağlam kuruluşların oluşmasına imkan verecek nesnel ölçütlerin belirlenmesi ile daha etkili ve verimli bir sektör yapısının oluşması da sağlanacaktır. Rekabet koşullarının sınırlandırıldığı ortamlarda, aynı zamanda banka birleşmeleri de engellenmektedir. Diğer taraftan mali durumu bozulan

bankaların sistem içinde kamu desteği ile faaliyetlerini sürdürmelerine olanak tanınması, hem kamuya zarar vermekte hem de haksız rekabeti artırmaktadır.

- Ülkeler artık küreselleşen dünyadaki yeniliklere ve değişimlere uyum sağlayabilmek amacıyla birtakım düzenlemelere gitmek durumundadır. Çünkü, piyasalar arasında sınırların hemen hemen ortadan kalktığı finans sektöründe gerektiği gibi rekabet edebilmek ve sağlıklı bir piyasa yapısı oluşturabilmek için bu kurallara uymak bir önkoşul olmaktadır. Bu kapsamda, gelişmiş ülkelerin finans sektörlerini düzenleyen yasal düzenlemelerine bakıldığında, düzenlemelerin sadece kurumlara yönelik değil daha geniş kapsamda faaliyet ve piyasa içerikli olduğu görülmektedir.

Yukarıda maddeler halinde sıralanan önlemler incelendiğinde, bankacılık alanında haksız rekabet ortamının oluşmaması ve piyasalarda etkin bir konuma sahip olan bankaların mevcut yapılarının korunarak daha işlevsel hale getirilmesi gerektiği sonucu çıkarılabilir. Bu bakımdan bankaların ve bankacılık sektörünün küresel ekonomik sistemde mevcudiyetinin belirli birtakım düzenlemelerle olumlu yönde geliştirilmesi gerekmektedir.

1.3.2. Dünya’da Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin eski Sümer ve Babil' e kadar uzandığı sanılmaktadır. Sümerlerde M.Ö. 3500 yılında kurulan maket, bilinen ilk banka kuruluşudur. Maket'in rahipleri ilk borç verenlerdi. Maketler, harman zamanı ödenmek üzere tohum vb. gibi hammadde ve teçhizat alımı için çiftçilere ilk dönemlerde fiziki (ayni) daha sonraları parasal kredi açtıkları, kazılar sonucu saptanmıştır (Parasız, 2007: 17). Bankaların ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilmesi için, yeni bir değer, yeni bir servet üretmekle beraber, topladıkları kaynakların belirli yörelere, sektörler, kişilere aktarılması ile ülke kaynaklarının dağılımını da yönlendirecektir.

Eski Mısır, eski Yunan ve Roma'da banka işlemleriyle uğraşan kurumların var olduğu bilinmektedir. Hatta eski Mısır'da tefeciliği ve bileşik faizi yasaklayan yasalar vardı. Eski Yunan'da da ticaretin gelişmesi ve halkın zenginleşmesi ile Atina' daki zengin maketlerin yanı sıra trapezitai adlı özel bankerler ortaya çıkmıştır. Eski Yunan'da faize bir sınırlama getirilmemişti. Faiz oranlarının yüksekliği karşısında

bağımsız siteler ve devletler belli başlı kentlerde devlet bankaları kurmaya başlamışlardır (Parasız, 2007: 18).

1453' te İstanbul'un fethi ve bunun neden olduğu Rönesans hareketi ve bir süre sonra yeni kıtaların keşfi, ticaretin okyanuslara kayması ve genişlemesi bugünkü batı ilişkilerinde o zamana kadar geçerli olan kilise hukukunun yerini Roma Hukukunun almasına neden oldu. Hatta kilise hukuku değişti. Sonuç itibariyle faize bakış değişti. O zamana kadar yasal sayılmayan faiz, kabul edilmeye başlandı. Bütün bu gelişmeler bankacılığın gelişmesinde büyük katkı yaptı (Parasız, 2007: 18).

1.3.3. Dünya Genelindeki Bankaların Yapısı ve Faaliyetleri

Paranın işlevleri çoğaldıkça, bankacılık sektörü de bunun etkisiyle gelişim ve ilerleme kat ederek günümüzdeki çağdaş ve modern bankacılık anlayışına erişmektedir (Gümüş ve Abdurrezzak, 2014: 8).

Ekonomik hayatın vazgeçilmez parçalarından biri olan bankalar, uzun yıllar boyunca aldıkları ucuz miktarlı paraları, pahalıya satan homojen aracı birimler olarak faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bankacılıkta başlangıçta hizmet kavramı sadece para transferi olarak görülmüştür. Pazarlama yönetimi anlayışının bankacılıkta benimsenmesi ile birlikte müşterilerin değişen ihtiyaçları sonucunda, para transferi yerini mali hizmetler kavramına bırakmıştır. Bankacılığın temel fonksiyonlarından biri de vadesiz yatırımları kabul etmek ve bu şekilde sağlanan kaynakları, kısa vadeli ticari amaçlarla kullanım fırsatına dönüştürmek şeklinde olmuştur (Gümüş ve Abdurrezzak, 2014: 25).

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren bankalar finansal piyasaların önde gelen birimleri olarak müşterilere hizmet sağlamaktadır. Bununla birlikte bankaların hizmet politikalarının oluşmasındaki en önemli hedefler; müşterilerin parasal istek ve ihtiyaçlarında doyum sağlamak, ürünlerde alternatifleri ve çeşitliliği artırmak, karlılığı artırmak, banka imajını kuvvetlendirmek, rekabet üstünlüğünü sağlamak, riski dağıtmak ve lider banka profilini oluşturmaktır (Gümüş ve Abdurrezzak, 2014: 26).

Genel olarak Dünya genelindeki bankaların yapısı ve faaliyetleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Gümüş ve Abdurrezzak, 2014: 26-28);

- Diğer hizmetlerden farklı olarak banka hizmetlerinin kendine has özelliklerinin konusunu; ödünç verme, yatırım, transfer işlemleri gibi çeşitli

şekil ve kalitedeki paralar oluşturmakta ve bu sebeple bankalar güven esaslı hizmet özelliği taşımaktadırlar. Ticari bankalar ve özel müşterilerin paraları ve Merkez Bankası'nın senet veya nakit hesap şeklindeki paraları bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

- Banka hizmetlerinin pazarlanmasında kural, doğrudan dağıtım olmakta ve şubeler aracılığıyla yapılmaktadır. Banka hizmetlerinin pazarlanma politikasında, sağlanan hizmetin yapısının soyut, belirsiz ve karmaşık olmasından dolayı, hesap sahibi ve satıcı ilişkisinin önemi ihmal edilmemesi gerekmektedir. Müşterilerin bankalar ile ilişkilerini devam ettirip ettirmeme kararını, bankanın hizmeti sunuş şekli ve pazardaki rakip kuruluşların durumları belirlemektedir.
- Herhangi bir banka biriminde sıradan işlemlerden olan para yatırma, para çekme ve transfer işlemleri artık şubeler dışında sunulan bilgisayar teknolojisinin ürünü sisteme ve makineler ile yapılmaktadır. Bu durum şubelerdeki müşteri yoğunluğunu azaltırken mevcut personelin de daha etkin çalışmasına etki etmektedir. Bunun yanında pozitif bir başka etken ise, elektronik banka işletmeciliği ile işlemlere harcanan zamanın azalması da sağlanmaktadır.
- Teknoloji, pazar, çevre ve rekabet koşullarından kaynaklanan zorluklarla mücadelenin yanı sıra, geçmişte oluşan hataların da çözüme kavuşturulması durumunda bulunan bankacılık sektörü kendini sürekli yenilemek ve geliştirmek zorunda olmaktadır. Bunu sağlamanın önemli bir yolu ise çağdaş pazarlama anlayışını benimsemek ve uygulamaktan geçmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ve DÜNYA'DA FAİZSİZ BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. Faizsiz Bankacılığın Doğuşu

Faiz tüm ilahi dinlerde yasaklanmış ve birçok felsefi akım tarafından reddedilmiş olmasına rağmen insanlık tarihi boyunca da süre gelen bir uygulama olmuştur. Faizin sosyo-ekonomik sonuçları günümüzde de eleştirilmekle birlikte bankacılık açısından farklı ahlaki değerler tartışma konusu olmaktadır. Bunlardan bazıları ise bankacılık faaliyetlerinde gözetilen sosyal sorumluluk olgusu veya etik ilkeler olarak göze çarpmaktadır.

2.1.1. Bankacılıkta Ahlak

Ahlak ile ekonomi arasındaki ilişkilerin derin bir tarihsel geçmişi vardır. İnsanı merkeze koyan ve önemli düzeyde bir kesişim kümesi bulunan bu iki olgu arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için öncelikle ahlakın tanımı, kaynağı ve unsurlarına, sonrasında ise birleriyle etkileşimine ve ekonomik yaşamdaki temel ahlaki prensipler incelemek gerekir (Yumuşak, 2018: 361)

Ahlakın farklı tanımları bulunmakla birlikte genel kabul gören tanımlarından biri şudur: “İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan maddi olmayan nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradi davranışların bütünüdür.” Bu tanımdan hareket edildiğinde ahlakın konusunun insan olduğu anlaşılmaktadır zira dünyada kendi duygu, düşünce ve davranışları hakkında iyi veya kötü şeklinde değer hükümleri veren tek varlık insandır (Çağrıcı, 1985: 21). Ahlakın kaynağının ne olduğuna ilişkin sorunun cevaplandırılması ahlaki kuralların kökeninin nereye dayandırıldığına bağlıdır. Bu soruya verilecek ilk cevap şüphesiz dindir. Ancak dinin dışında akıl, duygu ve kuralların da ahlakın kaynağını oluşturabileceği ifade edilebilir. Bunlar arasında güçlü bir etkileşim olduğu kabul edilse de ahlakın din ile birlikte veya birlikte olmayan başka kaynakları olduğu daha ikna edici görülmektedir (Demir, 2013a:94). Ahlakın konusu üzerindeki görüşlerin hepsinde ruhsal ve sosyal unsurları içerdiği genel kabul görmektedir. Bu anlamda ahlak ile insanın ruhsal yaşayışı arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Refleks ve içgüdüsel hareketler şuursuz yapıldığı için ahlakla ilişkisi yoktur. Düşünen varlık olan insanın serbest kararlarının eseri olan davranışlar ahlaki sayılabilmektedir. Ayrıca ahlakın sosyal unsurlar

içerdiği de yadsınamaz bir gerçektir zira ahlakilik insanın önemli ölçüde diğer insanlar üzerindeki hal ve davranışlarını kapsamaktadır (Topçu, 2017: 18-19).

İnsandan beklenen ahlaki davranışlar sosyal hayatın her aşamasında olduğu gibi ekonomik yaşamda da geçerlidir. İnsana verilen her imkân ve ona tanınan her hak aynı zamanda onun sorumluluğunu da artırmaktadır. Tirmizi'den nakledilen bir hadiste Hz. Muhammed (SAV) şöyle buyurmaktadır: “*Ahirette insan hayatını nerede tükettiğinden, servetini nasıl kazanıp nerede harcadığından, ne gibi işler yaptığından, bedenini nasıl yıprattığından ve bildiklerini yaşayıp yaşamadığından sorguya çekilmedikçe Allah'ın divanından ayrılamaz.*” Bu kapsamda İslam'ın temel prensipleri ışığında insanın üretim, tüketim ile gelir elde etme ve harcamaya ilişkin konularda dikkat etmesi gereken ahlaki prensiplerin bazıları şunlardır (Yumuşak, 2018: 363):

- i) Gelir elde etmeye yönelik tercih ve çabalarında bireysel ve toplumsal sonuçları ile ahiret gününü dikkate alarak karar vermek;
- ii) Toplumun maddi ve manevi açıdan olumsuz etkileyebilecek, dinen yasaklanan şeylerin üretim, tüketim ve ticaretinden uzak durmak;
- iii) Mesleki bilgisini ve uzmanlığını geliştirerek yaptığı işin veya ürettiği malın niteliğini artırmak;
- iv) Çalışanların ve/veya işverenlerin haklarını gözeterek kendisine verilen emaneti hakkıyla yerine getirmek;
- v) Tüketim tercihlerinde orta yolu tercih ederek israfa bulunmamak, lüks ve gösteriş için harcama yapmamak;
- vi) İhtiyacı olanlara yönelik yardımda bulunmak ve servetini insanların istihdamını/gelirini artırıcı faaliyetlere tahsis etmektir.

Ahlaki prensiplere bağlı bir bireyin bu amaçla gerçekleştirdiği tüm eylemleri aslında uzun vadeli bir yatırım olarak değerlendirilebilir. Bu dünyada gerçekleştirilen ahlaki davranışlar bir kısmı bu dünyada bir kısmı ise öbür dünyada üstelik kat kat fazlası olacak biçimde kişinin karşısına çıkacaktır ki bu oldukça avantajlı bir yatırım olarak değerlendirilebilir (Demir, 2013b: 91)

Ahlak kavramı sosyal hayatın her alanında olduğu gibi iş alanında da büyük önem arz etmektedir. İş hayatı dediğimizde bugün ekonomik çarkın dönmesini sağlayan en önemli kuruluşlar olan bankalarda ahlaki değerlerin varlığı ekonomik düzenin daha

sağlıklı işlemlerini sağlayabilecektir. Etik kuralların göz ardı edildiği bir bankacılık sisteminde güvenli ilişkiler kurulabilmesi mümkün değildir. Bankacılık sektörünün daha etkin çalışabilmesi ve ekonomiye daha faydalı olabilmesi için etik temeller üzerine oturtulması şarttır.

Dünyada ahlaki bankacılığın daha net bir çerçeve içerisine sokulabilmesi ve ayrıştırılabilmesi için CSR (Corporate Social Responsibility). Kamusal Sosyal Sorumluluk kavramı ve düşüncesi geliştirilmiştir. Her ne kadar birçok tanımlaması yapılsa da genel anlamda CSR kavramı, ekonomik organizasyonların her türlü faaliyetlerinde, kar maksimizasyonunun yanı sıra çalışanlarının, paydaşlarının, çevrenin ve toplumun faydasını gözetme sorumluluğu ile hareket etmesidir (Lentner vd.,: 95). Bu yükümlülük sadece yasal normlara uymaktan çok, genel bir toplumsal fayda getirici unsur olarak görülmektedir. CSR kavramının, 20. yy başlarında büyük şirketlerin ekonomik güçlerinin artmasıyla ve ekonomik dominasyon kurmasıyla oluşmaya başladığı söylenmektedir. Bugün birçok dev şirket yıllık finansal raporlarının yanında finansal olmayan toplumsal aktivitelerini ima eden yıllık CSR raporları yayınlamaktadır.

CSR çalışmalarıyla tanınan iktisatçı Carrol 1991 yılında 4 katmanlı CSR modelini ortaya koymuştur. Bu modeldeki 4 temel sorumluluk katmanı; ekonomik, ahlaki, yasal ve yardım severlik sorumluluk katmanlarıdır. Ekonomik sorumluluk katmanında hedef maksimum kar ya da maksimum paylaşılan değer üretmektir. Örnek olarak satışları artırmak, çalışanların moral, motivasyonunu artırmak ve şirketin kamusal imajını artırmak olduğu söylenebilir. Yasal sorumluluk katmanında şirketin, otoritenin koyduğu yasalara ve kanunlara tam uyum sağlaması beklenmektedir. Ahlaki sorumluluk alanında ise şirketler toplum tarafından benimsenmiş, genel kabul gören ahlaki normlara uymakla yükümlüdürler. Yardım severlik katmanında işletmelerden kurumsal bir vatandaş gibi hareket etmesi beklenir. İnsan refahını ve mutluluğunu artıracak yatırımlar ve sanata, eğitime verilecek destekler bu katmanın içerisindedir (Carrol, 1991: 42).

Bankacılıkta ahlakın çevresel önemini de ele almakta fayda vardır. Bankaların üretim yapan bir fabrika gibi çevreye doğrudan bir etkisi olmasa da çevreyi kirleten işletmelere vermiş olduğu destek ve kredilerle çevreye dolaylı olarak etki edebilmektedirler. İşte ahlaki normlara uyan ve ahlaki davranışlar sergileyen bir finans kuruluşu çevreyi kirleten, doğal kaynakları sömüren, insan sağlığını tehdit eden ürünler üreten işletmelerle aynı girişimlerde yer almaz.

Bankaların ahlaki davranışlar sergilemesi onlara bazı avantajlar getirmektedir (Fetiniuc & Luchian, 2014: 93).

- Bankaların ahlaki davranışları, onlara müşteri potansiyellerini artırmak suretiyle rekabetçi avantajlar getirebilir.
- Müşteriler ve diğer işletmeler nezdinde itibar ve pozitif imaj oluşturabilir.
- Ahlaki normlara uyduğu bilinen bankalar daha nitelikli ve dürüst çalışanları kendi bünyelerine çekebilirler. Böylece insan kaynakları ve içsel yönetimlerini optimize edip, operasyonel etkinliklerini artırabilirler.

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan ahlak kavramı, sosyal hayatta neyin iyi ve neyin kötü, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu bilmemizi öğreten; toplumda huzur, güven ve mutluluğun sağlanmasında yol gösterici olan en temel değerdir. Ahlaki değerlere sahip çıkmayan bir toplumun maddi ve manevi yönden başarılı olma şansı yoktur. Kelime olarak huy, karakter, tabiat, alışkanlık, erdemlilik, manevi nitelik ve güzel davranış gibi anlamlara gelen ahlak, toplum içerisinde benimsenen ve bireylerin kendilerini uymak zorunda hissettikleri davranış ve kurallardır.

Faiz ile bir taraf hiçbir risk üstlenmeden kazanç elde ederken diğer taraf külfet altına girip zor durumda kalacaktır. Çünkü faizde irade vardır fakat rıza yoktur bu yüzden ahlaki değildir. Faizle borç vermek güçlü olan kişinin zayıfın ihtiyacını istismar etmesi olarak değerlendirilebilir.

2.1.2. Faizin Sömürü Boyutu

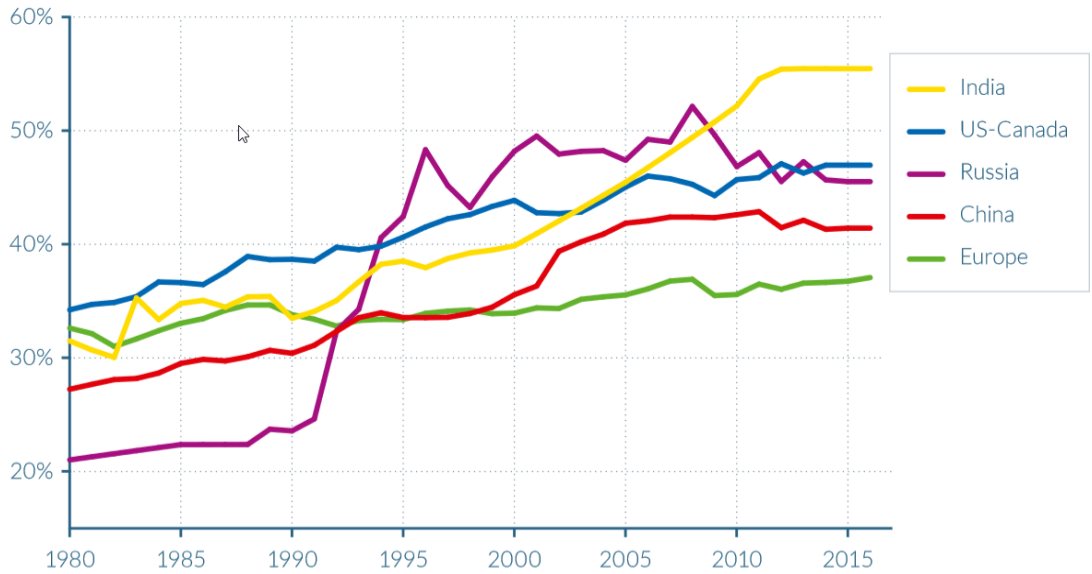
Semavi dinlere göre faiz bir insanın diğer bir insan tarafından sömürülmesidir, bir insanın diğer bir insana külfetteyken, ihtiyaçtayken ve zor durumdayken usulsüz avantaj sağlamasıdır. Faiz temelli kapitalist sistemde zengin ülkelerin fakir ülkeleri sömürdüğü açıkça görülebilen bir gerçektir. Borç veren ülkeler sürekli zenginleşirken, borç alan gelişmekte olan ülkeler geri kalmışlık kısır döngüsünden bir türlü çıkamamaktadırlar.

Faizin sosyal ve ekonomik zararlarından biride sömürüye yol açmasıdır. Faiz özellikle zayıf ülkeleri ve bireyleri sömürmek için güçlü ülkeler ve güçlü sermayedarlar tarafından bir araç olarak etkin biçimde kullanılmaktadır. Faiz, sermayeyi fakirden zengine transfer etmek suretiyle dünya genelinde bozuk olan gelir dağılımını daha da bozmaktadır. Ayrıca faizlerin artmasıyla sermayedarlar yatırım yapmak yerine sermayelerini faize yönlendirip servetlerini artırma yoluna

giderler. Çünkü faizlerin artması hem yatırım maliyetini artıracak hem de paradan para kazanmayı cazip hale getirecek bu durum yatırımları dışlayacak buda işsizliğe ve enflasyona sebep olacaktır. İşsizliğin yaygın olduğu bir toplumda huzur ve güven ortamı bozulacak sosyal ve toplumsal sorunlar baş gösterecektir.

Faizin neden olduğu birçok ekonomik problemden birisi olan enflasyon, sosyal yapıyı ve sosyal sınıflar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkiler. Gelir ve servetin enflasyon sebebiyle adaletsiz bir şekilde dağılması, orta sınıfın erimesine yol açarak toplum piramidinde çok yüksek gelirliler ve çok düşük gelirliler, zenginler ve fakirler diye yekdiğerinden keskin bir şekilde ayıran iki kutbun oluşmasına yol açar(Orman, 2010:216). Grafikte görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde bile adaletsiz bir dağılım trendi gözlenmektedir. Bunda faize dayalı bankacılık ve finans sisteminin önemli bir payı olduğu aşikârdır. Dolayısıyla bu ülkelerde sosyal sınıflar ve tabakalar arasındaki mesafenin çok açılması, başlı başına bir dengesizlik, huzursuzluk ve gerginlik kaynağıdır.

Grafik 2.1: En Zengin %10'luk Kesimin Gelirden Aldığı Payının Değişimi, (1980-2015)

Kaynak: Kaynak: World Inequality Report 2018: 10.

Faiz kurumu ve onun harekete geçirdiği kredi mekanizması sayesinde son derece küçük bir grup, bütün bir ekonominin tasarruflarının tamamına hükmeder ve kendi öz kaynaklarıyla orantısız, muazzam bir mali gücün tam avantajlarını kullanılır hale gelebilir. Yani başkasının taşıyla, başkasının kuşunu vurarak gittikçe

zenginleşebilir. Netice de, bu tür bir yapıya sahip toplumların nüfuslarının sınıfsal dağılımı, bir piramidi andırırken, gelirlerinin sınıfsal dağılımı ters bir piramidi andırır. Yani böyle toplumların siyasi yapısı ve sistemleri de onların ekonomik ve sosyal yapılarını yansıtır (Orman, 2010:218).

2.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık

Ülkemizde faizsiz bankacılık sisteminin katılım bankaları birliğinin oluşturulması ile yasal bir statüye kavuştuğu söylenebilir. “Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nu ve 04.10.2001 tarih ve 2001/3138 sayılı Birlik Statüsü’ nün yürürlüğe konulması ile o zamanki adıyla Özel Finans Kurumları Birliği olarak kurulmuştur. Müteakiben 01/11/2005 tarihli 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve 28/02/2006 tarih ve 2006/10018 Sayılı Birlik Statüsü ile şimdiki adı olan Türkiye Katılım Bankaları Birliği unvanını almıştır (www.tkbb.org.tr/tarihçe).

Her ne kadar faizsiz kazanç esasında çalışsalar da bu bankaların da gelir elde etme gereklilikleri vardır. Hiç kimse parasını karşılığında bir getiri olmadan riske atmaz. Katılım bankacılığında da diğer bankacılık türlerinde olduğu gibi verilen miktarın üstünde bir para geri talep edilmektedir.

Fakat bu kazanç paraya değil bir mal alım satımına konu olduğu için İslam din otoritelerinden alınan fetvalardan hareketle faizsiz kazanç olarak nitelendirilir. Piyasadaki faiz oranlarıyla genelde doğru orantılıdır fakat faiz oranları gibi önceden kesin değildir çünkü kar ve zarar oluştuğunda net rakam ortaya çıkar. Bankaların referans olarak gösterdikleri getiri oranları önceki dönemlere ait gerçekleşmiş getirilerdir. Bu sistemde risk katılım bankalarınca minimize edilmiş olsa da kar elde edilmedikçe bir risk söz konusudur. Bu risk malın alınıp daha düşük fiyata satılmak zorunda kalınmasından değil kredi talep eden kesimin ödeme güçlüğüne düşmesinden kaynaklanmaktadır.

“Yönetim merkezi İstanbul’da bulunan Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Bankacılık Kanunu’nun ilgili hükmünce kurulmuş kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. Bugün itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankası TKBB’ nin üyesidir. TKBB’ nin amacı, serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde bankacılık düzenlemeleri ile ilke ve kuralları doğrultusunda katılım bankalarının hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi,

rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın oluşturulması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir” (www.tkbb.org.tr/ Tarihçe).

2018 yılı itibariyle TKBB üyesi bankalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (www.tkbb.org.tr/ Tarihçe, Erişim Tarihi: 2018);

- Albaraka Türk Katılım Bankası
- Kuveyt Türk Katılım Bankası
- Türkiye Finans Katılım Bankası
- Vakıf Katılım Bankası
- Ziraat Katılım Bankası

Ülkemizde faaliyet gösteren TKBB üyesi 5 bankanın şube sayıları incelendiğinde 2018 yılı itibariyle, Albaraka Türk Katılım Bankası'nın 230, Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın 399, Türkiye Finans Katılım Bankası'nın 306, Vakıf Katılım Bankası'nın 91 ve Ziraat Katılım Bankası'nın 80 şubesi olmak üzere, ülke genelinde katılım bankalarının toplam şube sayısının 1.106 olduğu gözlemlenmiştir.

2.2.1. Faizsiz Bankacılığının İşleyişi

Faizsiz bankacılık (katılım bankacılığı), İslam ekonomisi tarafından uyarlanmış ve korunan İslam hukuku ilkeleri ile tutarlı bir bankacılık veya bankacılık faaliyeti sistemini ifade eder (Ağabey and Brimah, 2013: 75). Bu yönüyle faizsiz bankacılıkta İslam ekonomisinin katkısının büyüklüğü dikkati çekmektedir. Dolayısıyla faizsiz bankacılık sisteminde temel prensip, paranın zaman değeri olarak müşteriye vaat edilen kardır.

Türkiye’de ve dünyada toplumun bir kesimi çeşitli sebeplerden ötürü faizli muamelelerden uzak durmaktadır. Bu durum hem bireyler hem de ekonominin bütünü için kayıp oluşturmaktadır. Ekonomik sistemde ciddi miktarda sermaye atıl kalmakta, bireyler ekonomik istek ve arzularını gerçekleştirememekte ya da ertelemek zorunda kalmaktadır.

Oluşturulan faizsiz bankacılık modelleriyle faizden farklı sebeplerden dolayı uzak duran bireyler ekonomik aktiviteye katılacak ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.

2.2.1.1.Kredi ve Tasarruf Sistemi

Katılım Bankalarının kuruluş amacı, toplumda faiz hassasiyeti olan kişilerin tasarruflarını ekonomiye kazandırmak ve benzer nitelikteki yabancı fonların ülkeye gelmesini sağlamaktır. Bu bakımdan bankalar, faize karşı hassasiyeti olan ve faize bulaşmak istemeyen bireylerin de isteklerine cevap verebilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının faize bulaşmak istemeyen bireyleri müşteri yapabilmek adına çalışmaları da önem arz etmektedir. Bunu yapabilmelerinin araçlarından birisi ise müşterilerin mal ve hizmet ihtiyaçlarını kredi yoluyla karşılamaları veya müşterilerinin birikimlerini işleterek değerlendirmeleridir.

Katılım bankalarının müşterilerine kullandığı kredi sebebiyle bankanın elde etmiş olduğu kazanç ve müşterinin ödemiş olduğu gider de faiz olarak adlandırılmamakta ve bunun yerine kar payı, kazanç payı gibi terimler kullanılmaktadır. Yine katılım bankalarının müşterilerinin birikimlerini toplayarak belirli bir vade sonunda müşterilerine bunun karşılığında bir getiri sunması da faiz olarak adlandırılmamakta ve bunun yerine yine kar payı veya kazanç payı gibi ifadeler kullanılmaktadır.

2.2.1.2.Finansal Araçlar

Katılım Bankalarının fon toplamasında sabit bir faiz vaadi söz konusu değildir. Bunun için kullandıkları yöntemler, özel cari hesaplar ve katılım hesaplarıdır. Fon kullandırmada ise, nakdi kredi vermemektedirler. Bunun yerine üretim desteği, kar-zarar ortaklığı, mal karşılığı vesaikin finansmanı, uluslararası piyasalarda mal alım satımı, leasing gibi işlemleri yapmaktadırlar (Türkmenoğlu, 2007: 46).

2.2.1.3. Murabaha

Katılım bankalarının en sık kullandığı finansman yöntemidir. Bu işlemde katılım bankası müşterisinin ihtiyaç duyduğu malı 3. kişiden peşin olarak satın alır, üzerine belirli bir kar marjı ekleyerek müşterisine vadeli olarak satar. Kar marjı net bir şekilde belirlenmeli ve müşteri tarafından bilinmelidir. Müşteri bankadan aldığı malın taksitlerini belli bir vadede bankaya öder. Düşük riskli ve karlı bir finansman yöntemi olduğu için çok kullanılır.

Murabaha işlem akışı aşağıda sıralandığı şekilde gerçekleşir (Canbaz, 2016).

- İlk olarak fon kullanma talebi kabul edilen müşteriyle katılım bankası arasında bir “ön anlaşma” yapılır.
- Katılım bankası tarafından mal siparişi ile peşin ödeme yapılır.

- Satıcı işletme malları irsaliyesi ile birlikte müşteriye sevk eder, ardından peşin fiyat üzerinden banka adına düzenlemiş olduğu faturayı bankaya gönderir.
- Dördüncü ve son aşamada, banka peşin olarak satın aldığı mal bedeli üzerinden kar payını da ilave ederek, müşteri adına fatura düzenler.

2.2.1.4. Finansal Kiralama (Leasing)-İcara

Finansal Kiralama Kanunu'nun 4. maddesinde finansal kiralama sözleşmesinin tanımı yapılmış olup bu tanıma göre; "Sözleşme; kiralayanın talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir. Uygulamada finansal kiralama sözleşmesi terimi yerine genellikle "Leasing" sözleşmesi terimi kullanılmaktadır (Dönmez, 2008: 309).

Finansal kiralama sözleşmesinin noterlik tarafından düzenleme şeklinde yapılması sözleşmenin geçerlilik şartıdır.

2.2.1.5. Mudarebe

Mudarebe; bilgi, yetenek, tecrübe ve iyi bir iş fikri olup projeyi gerçekleştirmek için yeterli sermayesi olmayan girişimciler için alternatif, faizsiz bir finansman modelidir. Mudarebe en az iki tarafın bulunduğu, tarafların birinin finansör veya sermayedar diğer ya da diğerlerinin mudarib yani girişimci veya emek koyan taraf olarak yer aldığı İslami bir iş akdidir.

Katılım bankası projenin fizibilitesini yaptıktan sonra uygun gördüğü takdirde gerekli sermayenin tamamını girişimciye plase eder ve projeden elde edilecek kara önceden anlaşılan oranda ortak olur. Zarar edilmesi durumunda maddi zararın tamamı sermayedara yani katılım bankasına aittir, girişimci ise sarf ettiği emek ve zamanının heba olmasıyla manevi zarara uğramış olur. Mudarebede katılım bankası yalnızca fon sağlayan taraftır, projenin gerçekleştirilmesi ve yönetilmesi yalnızca girişimciye yani fon kullanan tarafa aittir.

2.2.1.6. Müşareke

Müşareke, iş girişiminde bulunmak isteyen iki ya da daha fazla tarafın bir araya gelerek her birinin belli oranlarda sermaye sağlamasıyla yapılan iş akdidir. Sermaye

ortaklığına dayalı bir ortaklık türüdür. Müşareke’ de kar oranları önceden anlaşıldığı oranda paylaşılmaktadır. Kar paylaşımı koyulan sermayeyle doğru orantılı olmak zorunda değildir. Zarar ise sermayeler oranında yansıtılır. Müşareke de katılım bankası ve girişimci sermaye koyarak ortaklık kurarlar. İşin yönetimini genellikle girişimci yürüttüğünden kar paylaşımında fazla pay alabilmektedir.

2.2.1.7. Teverruk

Teverruk, dünyadaki pek çok İslami finans kuruluşu tarafından kullanılan bir nakit yönetim tekniğidir. Teverruk, geçmiş tarihlerden beri bilinip uygulanan bir finansman yöntemi olup bazı mezheplerce ilk zamanlarda bey’ul-ine (alınan malın tekrar aynı satıcıya döndüğü bir işlem) olarak değerlendirilmiş, sonraki yıllarda ise müstakil bir sözleşme halini almıştır (Kazancı, 2018: 19). Günümüzde ise, operasyonel süreçleri karmaşık, yapılandırılmış ve organize şekilde gerçekleştirilen bir finansal ürün haline gelmiştir (Bayındır, 2015). Malezya ve Körfez bölgesinde oldukça yaygın kullanılmasına rağmen Türkiye’de istisnai bir uygulama olarak değerlendirildiğinden pek yaygın değildir.

2.2.2. Gayri Nakdi Krediler

Bu tür kredilerde bankaların dikkat ettikleri hususlar işleme konu olan mevcut malın teslimi ve en önemlisi de mevcut mala ilişkin ödemenin yapılması hususunda yükümlülük altına giren müşterilerinin bu yükümlülüklerinden doğan sorumlulukları yerine getireceğine garanti vermesine imkân sağlayan ve aksi bir durumda da ortaya çıkan bu sorumluluğun kendisi tarafından alınacağını taahhüt etmesiyle oluşan kredi türüdür (Kınalı, 2012: 50). Bu tip kredilerin nakdi kredilerden farkı bankaların herhangi bir nakit işlemi söz konusu değildir. Gayri nakdi krediler ise kendi içerisinde teminat mektupları, akreditifler, kabul/aval kredileri ve garanti mektuplarından oluşmaktadır.

2.2.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri

Katılım bankaları aynı zamanda, mali sistemden yeterince finansman desteği alamayan çok sayıda küçük ve ortak ölçekli işletmeye finansal kiralama ve diğer yöntemlerle uygun koşullarda yatırım malları temin etmek suretiyle üretimin ve istihdamın artışına, dış ticarete katkı sağlamaktadır. Katılım bankaları, kaynaklarının bir kısmını başta ihracat olmak üzere döviz kazandırıcı hizmetlerin finansmanına tahsis ederek ülkemize döviz girdisi sağlamaktadır. Hemen her sektörde

gerçekleştirilen ihracatın finansmanında katılım bankalarının önemli katkısı bulunmaktadır. Katılım bankaları, KOBİ'lere doğrudan veya KOSGEB, KGF; Hazine, Eximbank, kalkınma ajansları vb. kanallarla da ulaşabilmektedir.

2.3. Dünya’da Faizsiz Bankacılık Modelleri

Türkiye’de ve dünyada toplumun bir kesimi çeşitli sebeplerden ötürü faizli muamelelerden uzak durmaktadır. Bu durum hem bireyler hem de ekonominin bütünü için kayıp oluşturmaktadır. Ekonomik sistemde ciddi miktarda sermaye atıl kalmakta, bireyler ekonomik istek ve arzularını gerçekleştirememekte ya da ertelemek zorunda kalmaktadır.

Oluşturulan faizsiz bankacılık modelleriyle faizden farklı sebeplerden dolayı uzak duran bireyler ekonomik aktiviteye katılacak ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.

Katılım bankacılığı en temel prensibi olan ‘Faizsizlik Prensibi’ esas alınarak katılımcılarına kar-zarar esasına göre gelir sağlamayı hedeflenmektedir. Kredi talep edenlere direkt olarak anaparayı ödemek yerine, murabaha diye tabir ettiğimiz müşterinin ihtiyaç duyduğu malı satıcıdan peşin alıp kendisine vadeli satmak, leasing ile ise kiralamak veya iş sahibiyle proje bazında ortaklık oluşturmaktır.

Esas itibarıyla faiz, ödünç verilen paranın vade sebebiyle miktarı önceden belirlenmiş sabit bir fazlalıkla geri ödenmesinin şart kılınmasından doğar. Klasik bankalar tasarruf sahiplerinden başta belirlenen faiz oranı karşılığında para toplamaktadır. Katılım bankalarında ise toplanan fonların sahiplerine belli bir gelir taahhüdünde bulunulmadığı gibi yatırılan anaparanın garantisi dahi yoktur. Diğer önemli bir fark ise, katılım bankalarında nakit kredi sistemi olmamasıdır. Reel ekonomik faaliyetlerin ve tamamıyla mal alım satımı ile faturalı ve kayıtlı işlemlerin finanse edilmesi söz konusudur.

2.3.1. Mikro Finansman

Mikro kredinin gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi, sosyal refahın artırılması, milli gelirin artması ve ekonomik büyüme gibi birçok alanda faydası bulunmaktadır (Tokmakçioğlu, 2017: 121). Kişinin mikro krediden yararlanabilmesi için gelir getirici bir faaliyette bulunması ve normal şartlarda diğer bankalardan kredi alamayacak kadar yoksul olması gerekir. Kişiye iş kurabilmesi için başlangıç sermayesi tutarınca kredi verilir. Bu şekilde işsizlik oranının düşmesine katkıda

bulunulur. Kişilerin iş sahibi olması ile gelirlerinde istikrar sağlanır ve milli gelirden kalıcı artış olur. Mikro kredi verilmesi amaçlanan profiller işsizler, yoksullar, kadınlar, topraksız köylüler ve çiftçilerdir (Tokmakçioğlu,2017:121).

Türkiye’de mikro finansın bilinirliği ve kullanımı 2000’li yıllardan sonra başlamıştır. Yoksul kesimin kalkınması, istihdamın artırılması ve özellikle kadınların ekonomiye katılımının sağlanması amaçlanmaktadır. Ondan önce Ziraat Bankası, Halk Bank gibi bazı kamu bankalarının mikro krediye benzer küçük çapta krediler verdikleri görülmüştür.

Türkiye’de ilk mikro finans uygulaması Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından kurulan MAYA mikroekonomi destek işletmesi tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. KEDV iktisadi teşebbüsü Maya aracılığıyla, küçük işler başlatmak ya da mevcut küçük işini büyütmek amacıyla olan kadın girişimcilere küçük çapta krediler vererek sektöre adım atmıştır (Buritt, 2003: 28-31).

İslami mikro finansın Dünya’da bazı Müslüman ülkelerde uygulanmaya başladığı görülmektedir. İslami mikro finans İslami prensiplere bağlı bireylerin konvansiyonel sistemi kabul etmeyen, İslami prensiplere bağlı, normal kredi alamayacak durumda olan ve küçük işler başlatmak isteyen bireylerin kullandıkları yeni ve genç bir finansman modelidir. Böylece İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasında finansal gelişimde ve kapsayıcılıkta rol oynadığı görülmektedir (Riwajanti, 2013: 269).

2.3.2. Kooperatif Bankaları ve Kredi Kuruluşları

Kooperatif, gönüllü insanların; finansal, sosyal ya da kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelerek oluşturdukları, güven, dayanışma ve yardımlaşmaya dayalı yasal bir organizasyon şeklinde tanımlanabilir. Özellikle Avrupa ülkelerinde yaygın olan kooperatifler, finansal erişime sahip olmayan bireyleri bir araya getirerek çeşitli ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynayarak ekonomik etkinliği artırmaktadır.

Avrupa Kooperatif Bankaları Derneği 2012 yıllık raporuna göre üye ülkelerde 72.000 şubesiyle 4000 kooperatif vardır. Sadece 28 Avrupa Birliği ülkesinde 56 milyon kooperatif üyesi mevcuttur, ayrıca 217 milyon müşteriye hizmet verilmektedir (Al-Muharrami & Hardy, 2013: 7). Faizsiz kooperatifler yaygın olmamakla birlikte Müslüman ülkelerde faaliyet göstermektedir. Endonezya faizsiz kooperatifçilikte

başı çeken ülkelerden biridir. Bank Rakyat Endonezya'nın en büyük faizsiz kooperatifidir. Mayıs 1993 yılında faizsiz kooperatif hüviyetini kazanmıştır.

Faizsiz kooperatifler sayıları az da olsa nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmayan ülkelerde de faaliyet göstermektedirler.

Amerika'nın ilk İslami gayrimenkul yatırım kooperatifi olan Ameen Housing ABD'de konvansiyonel mortgage kredisine alternatif oluşturan, şer-i uygunluğu bulunan finansal çözümler üreten bir kuruluş olarak kurulmuştur. Ayrıca üyelerine kar payı getiren alternatif yatırım seçenekleri sunmaktadır. AHC üyelerine faize bulaşmadan ev sahibi olma imkanı sunar. Fonlarını üyelerinden sağlamaktadır. AHC Kaliforniya'da 1996 yılından beri faaliyetlerine devam etmektedir.

2.3.3. Katılım Bankaları

Faizsiz finansman denince akla ilk gelen ve faizsiz finansmanın en yaygın modeli olan Katılım bankacılığı ya da Dünyada yaygın olarak kullanılan ismiyle İslami Bankacılık, faizsizlik prensibine dayalı, klasik bankacılık işlemlerinin tamamını şer-i standartlara uygun yapan, hane halkıyla yatırımcılar arasında finansal köprü ve aracılık kurmak suretiyle ekonomik etkinliğin sağlanmasına yardımcı olan faizsiz finansman modelidir.

Katılım bankacılığı, faizsizlik prensiplerine göre çalışan, bu prensiplere uygun her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp, ticaret, ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir.

İsimlerindeki “**katılım**” sözcüğü yapılan bankacılık türünün kar ve zarara katılma prensibine dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz finansman prensipleri dâhilinde ticaret ve sanayide değerlendirerek, oluşan kâr veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşırlar. TL, USD ve EUR bazında vadeli hesaplarda toplanan fonlar, kurumsal finansman desteği, bireysel finansman desteği, finansal kiralama, kâr veya zarar ortaklığı yöntemleriyle değerlendirilir.

Türkiye ve dünyada halkın bir kesimi faiz gelirlerinden uzak durmaktadır. Bu nedenle klasik bankalara gitmeyen fonlar atıl kalmaktadır. Bu durum hem genel ekonomi açısından, hem de tasarruf sahipleri açısından bir kayıptır. Katılım bankaları mali sektörde bir yenilik olarak, faiz hassasiyeti nedeniyle klasik bankalara gitmeyen

fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinden fonlarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak, alternatif yatırım alanları sayesinde körfez fonlarını çekmek amacıyla kurulmuştur (www.tkbb.org.tr/Sıkça Sorulan Sorular).

Katılım bankacılığı, özellikle faiz hassasiyetinden ötürü finansal hizmetlerden mahrum kalan muhafazakâr kesimi bünyesine çekmesiyle toplumdaki finansal kapsayıcılığı artırdığı için önemlidir. Ayrıca riski paylaşma esasına dayalı olduğu ve varlığa dayalı finansmana vurgu yaptığı için konvansiyonel bankacılıktan daha az sistematik risk içerdiği söylenebilir. Bu gibi özelliklerinden dolayı katılım bankacılığı Türkiye’de ve dünyada önemsenmekte ve ilgi çekmektedir.

Katılım bankacılığı ve İslami finans dendiğinde akla ilk gelen bölgeler Asya-Pasifik bölgesi ve Körfez ülkeleridir. Asya-Pasifikte İslami finans endüstrisi hızla büyümekte, bu büyümede Malezya başı çekmektedir. Bu büyüme bölge nüfusunun %62’lik kısmını oluşturan Müslüman topluluk tarafından desteklenmektedir. Bugün Asya-Pasifik bölgesinde küçük Müslüman popülasyonuna sahip Avustralya ve Singapur gibi ülkelerde bile İslami finans kullanılmaktadır. Malezya bu bölgede İslami Finansın merkezi durumundadır. Ülkedeki ilk İslami finans kuruluşu Tabung Haji 1962 yılında kurulmuştur ve Malezya’daki Müslüman halk ilk kez faizsiz finansmandan yararlanmaya başlamıştır. Malezya da konvansiyonel bankalar ile İslami bankalar birlikte faaliyet göstermektedir fakat farklı mevzuata ve düzenlemelere tabidirler. Yine bu bölgede Pakistan önemli ülkelerden sayılabilir. Pakistan 1970’li yıllarda finansal sistemini İslamileştirmeye başlamasıyla katılım bankacılığı ülkede çok hızlı bir büyüme göstermiştir.

2.3.4. Faizsiz Sigortacılık (Tekafül)

Dayanışma anlamına gelen Arapça Kefele kelimesinden türetilmiş olup İslami sigortacılık için kullanılan kavramdır. Sigorta şirketinin biriktirdiği fonların faiz dışı yatırım araçlarında değerlendirildiği, hasar ve sorumlulukların katılımcıların paylarına göre bölündüğü sigorta modelidir. Bir başka açıdan tanımlandığında ise Tekafül, konvansiyonel sigortacılığın; faiz, belirsizlik ve kumar gibi etmenlerden arındırılmış bir alternatifi olduğu ifade edilebilir.

Günümüzde finans literatüründe tekafül, uluslararası literatürdeki adıyla takafül, İslami Sigortacılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. AAOIFI ’nin yayınladığı 26

nolu standartta, “İslami sigorta, belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalarıdır.” şeklinde tanımlama yapılmıştır. Buna göre toplanan sigorta fonu, sigortalılar arasından seçilmiş bir kurul ya da şirket tarafından yönetilir (AAOIFI, 2018: 666). Bu anlaşma bağlamında katılımcılar bir araya gelerek belirli bir meblağ para toplayarak, katılımcılar arasından biri herhangi bir zarara uğradığı zaman bu fon tarafından zararı tazmin edilir. Toplanan bu fonların yatırıma yönlendirilen kısımları ise İslami usullere uygun yatırım araçlarına yönlendirilmeleri gerekmektedir (Aslan, 2015:82)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JAK BANK VE TÜRKİYEDE UYGULANABİLİRLİĞİ

3.2. Faizsiz Bankacılıkta Alternatif Bir Yöntem: JAK Medlems Bank Örneği

JAK Bank gibi kooperatif şeklindeki kredi kuruluşları ilk olarak 1849 yılında Avrupa'da Almanya'nın Rhineland kasabasında ortaya çıkmıştır. O yıllarda tefecilere aşırı borçlanan çiftçiler borçlarıyla mücadele edebilmek için topraklarını ve hayvanlarını satmak zorunda kalıyorlardı. Böyle bir ortamda kurulma fikri ortaya atılan kredi kooperatifleri, uluslar arası kredi kooperatifi hareketinin başlangıcı olmuştur. Almanya'da ortaya atılan fikir oradan İskandinav ülkelerine sıçradı ve İsveçli JAK bu hareketin öncüsü oldu (Conaty ve Lewis,2013: 53).

3.2.1. JAK Bank'ın Tarihsel Süreci

JAK ilk kez 1930'lu yıllarda Büyük depresyon döneminde Danimarka'da faaliyetlerine başladı. Büyük depresyonun getirdiği yüksek işsizlik ve yüksek reel faiz oranları çiftçilerin bir araya gelerek 1931 yılında bir kooperatif kurmasına sebep oldu. Topluluğa klasik ekonominin üç üretim faktörü olan Jord(Toprak), Arbejde(Emek), Kapital(Sermaye) baş harflerinden oluşan JAK ismini verdiler (Vichi, 2012: 32).

JAK, faizi ekonomik istikrarsızlıktaki temel faktör olarak görmekteydi. Sonuç olarak faiz, enflasyonu ve işsizliği doğurmaktaydı. Faizin ekonomide olmazsa olmaz bir olgu olmadığını savunuyorlardı. Bunu kanıtlamak için ilk olarak 3 faizsiz projeyi hayata geçirdiler.

İlk projeleri faizsiz yerel bir para birimi üretmek oldu. Milli para bir kağıt parçasına dönüşmüştü. Aksine JAK'ın ürettiği para çiftçilerin mülkleri gibi reel değerlerle desteklenmekteydi. Beklenenden çok daha fazla rağbet gören yerel para birimi 1933 yılında hükümet tarafından devlet otoritesine tehdit olarak algılandı ve uygulama yasaklandı.

İkinci uygulama 1934'te faizsiz bir tasarruf ve kredi sisteminin kurulmasıyla hayata geçirildi. Sistem önceden çok yüksek faizlerle borçlanan çiftçilere büyük kolaylıklar sağladı. Ancak medyanın olumsuz eleştirileri ve hükümetin baskılarıyla uygulama 1938 yılında durduruldu.

Topluluğun üçüncü girişimi yine 1934'te başlayan üyelerin nakitsiz mal ve hizmet ticareti yapmasına olanak sağlayan faizsiz çek hesabı sistemiydi. Sistemde kullanılmayan para üyelere düşük maliyetle kredi olarak kullandırılmaktaydı. Sistemin bugünkü adı Local Exchange Trading System (LETS)'dir (Anielski, 2004: 11).

Daha sonra JAK yeni kurullarla donatılmış yeni bir faizsiz tasarruf ve kredi sistemini başlattı. Hızlı bir büyüme döneminden sonra nihayet 1958 yılında bankacılık lisansı alabilmeyi başarmıştır. Sistem üyelerine faizsiz tasarruf ve yaptığı tasarruftan fazla faizsiz borç alma imkânı tanıyordu. Bu sistem bankadaki mevduatlar artış gösterirken etkin bir şekilde işliyordu fakat mevduatlardaki yükseliş azalmaya başladığında banka kredi taleplerini karşılayamamaya başladı. 1973 yılında JAK, Bikuben Bank ile birleşmeye zorlandı. Birleşmeden sonra JAK üyeleri yerel JAK tasarruf ve kredi sistemini başlattı (Vichi: 2012:33).

1965 yılına gelindiğinde İsveç'te bir grup insan JAK fikrini Danimarka'dan İsveç'e getirdi, kendi kar amacı gütmeyen kurumlarını kurdular. Amaç başlangıçta faizin ekonomiye olumsuz etkilerini topluma anlatmak ve JAK düşüncesini yaymaktı. 1967 yılında İsveçli JAK ilk mevduatlarını topladı ve üç yıl sonra ilk kredisini verdi. Yüksek faiz oranları ve ağır geçen resesyon sebebi ile 1980-1990 yılları arası JAK organizasyonu büyük bir üye artışı göstermiştir. Resesyon organizasyonun yeni bir yapı kurmasına yol açtı ve organizasyona 1997 yılında İsveç hükümeti tarafından tam bankacılık lisansı verilmiştir. Banka, lisansı aldıktan sonra düzenlemeleri artırmıştır böylece kamuoyu nezdinde daha güvenilir hale gelmiştir. Ardından mevduatların belli bir miktara kadar kısmı devlet güvencesi altına alınmıştır. 1997 yılında banka tam bankacılık lisansını aldıktan sonra bankanın mevduatları her yıl ortalama yüzde 10, üye sayısı her yıl ortalama 1000 kişi artmıştır (Vichi, 2012: 33).

JAK modeli son yıllarda Birleşik Krallık, Finlandiya, Belçika, Almanya, Kanada, Hollanda, İspanya ve İtalya gibi ülkelerden insanların dikkatini çekmeyi başarabilmiştir.

3.2.2. JAK Bank İdeolojisi

JAK kredilere faiz uygulanması gerektiğine inanmamaktadır. Faizin ekonomiye birçok olumsuz etkisi olduğuna inanmaktadırlar. JAK düşüncesine göre faizin olmadığı adil ve sürdürülebilir bir ekonomi uzun vadede herkesin refahını

artıracaktır. JAK, toplumu ve doğayı sömürmeyen faizsiz bir ekonominin yükseltilmesi için çalışmaktadır. Bu yönüyle katılım bankalarının felsefesine de uygun hareket etmiş olmaktadır (Vichi, 2012: 34).

3.2.3. Faiz Sorunsalı

Faiz tarihten beri iktisadi ve ahlaki doktrinde karmaşık ve önemli bir fenomendir. Faiz alıp vermek üç büyük semavi dinde ve hatta antik Yunanda dahi doğal olmayan ve adaletsiz bir uygulama olarak görülmektedir. Borç alınan paraya faiz uygulanması ticaret ve üretimin gelişmesindeki en önemli engellerden biridir. Faiz oranlarının arttığı bir ortamda tefeciler refah artışı yaşarken üreticiler ve ticaret yapanların refahı azalmaktadır. Faiz aynı zamanda toplumsal sorunlara da yol açmaktadır. Faizlerin arttığı bir ortamda üreticiler faiz maliyetini ürettikleri mallara yüklerler. Mal ve hizmet pahalılaşır toplumun alım gücü azalır huzursuzluk baş gösterir. Faizin olduğu ekonomide fakirden zengine servet transferi olacaktır. Servet her zaman azınlığın elinde olacak ve bir kesim zengin elitin elinde toplanacaktır.

Bu günkü modern para sistemimiz borç tabanlı olduğu için pratikte dolaşımdaki bütün para faizi ile birlikte geri ödenmesi gereken bir borç niteliği taşımaktadır. Gittikçe kontrolsüz şekilde büyüyen para stoğu bazı uzmanlara göre ileride ciddi sıkıntılara yol açabilecektir. Bazı tahminlere göre bu kontrolsüz büyüme bir zaman sonra kırılma noktasına ulaşacak ve buda çözülmesi gereken çok büyük bir sorun teşkil edecektir.

Bütün bunlar göstermektedir ki parayı dolaşımda tutmak için faiz yerine başka bir mekanizmanın ikame edilmesi gereklidir. Alman ekonomist Margritt Kennedy'e göre piyasada oluşan mal ve hizmet fiyatlarının %30 ila %50 si bankalar tarafından hane halkından alınan dolaylı bir vergilendirme (Margritt, 1995:8-9).

3.2.4. JAK Sisteminin İşleyişi

Temel olarak JAK, tasarruflara faiz ödemeyen, verdiği kredilerden faiz almayan, her üyesinin kendi rızası ile tasarrufunu birbirleriyle paylaştıkları kooperatif bir banka organizasyonunu ifade etmektedir (Vichi, 2012: 36).

JAK' ta bütün krediler üyelerin mevduatları ve bankanın öz sermayesi ile finanse edilmektedir. Konvansiyonel bankalar kısmi rezerv sistemiyle çalışırken JAK, tam rezerv sistemi ile çalışmaktadır.

Kredi verilebilir fonlar, ön tasarruflar (pre-savings), kredi sonrası tasarruflar (after-savings), kredi ücretleri ve İsveç hazine kağıtlarından sağlanan gelirlerle artarken, mevduatların ve kredi depozitolarının çekilmesi ile azalmaktadır. JAK'ta biriken sermayenin %20 si İsveç hazine bonolarına yatırılmaktadır (Anielski, 2004: 16).

JAK, üyelerine her türlü krediden eşit şekilde yararlanma hakkı vermektedir. Bu bağlamda her üye güçlü bir birliktelik ve dayanışma ile JAK tan faizsiz kredi alma ayrıcalığına sahip olabilmektedir. JAK Kredisinin belli aşamalarında aşağıda yer verilecektir.

3.2.4.1. Tasarruf ve Kredi Sistemi

JAK tasarruf ve kredi sistemi, tasarruflara faiz ödemeyen, verdiği kredilerden faiz almayan bir yapıyı ifade etmektedir. Bir kooperatif olarak her katılımcı faizsiz kredi kullanabilmek adına kendi tasarrufunu diğer katılımcılar ile paylaşmaktadır. Faizsiz kredi imkânı; mortgage, araba, ev geliştirme gibi her çeşit kredi türü ile üyelere sunulmaktadır. Bu şekilde her üye sıkı bir birlik ve güven ile JAK sisteminden faizsiz kredi alma imkânına sahip olmaktadır (Vichi, 2012: 36).

JAK temel olarak üyelerinin tasarruflarının bir havuzda toplandığı ve üyelere bu likidite ile faizsiz ev, araba, okul kredisi gibi kolaylıklar sağlayan, karşılıklı fayda ve dayanışmaya dayalı bir kooperatif bankasıdır. JAK'ta üyeler arasında yüksek bir sosyal dayanışma ve güven vardır (Vichi, 2012: 37).

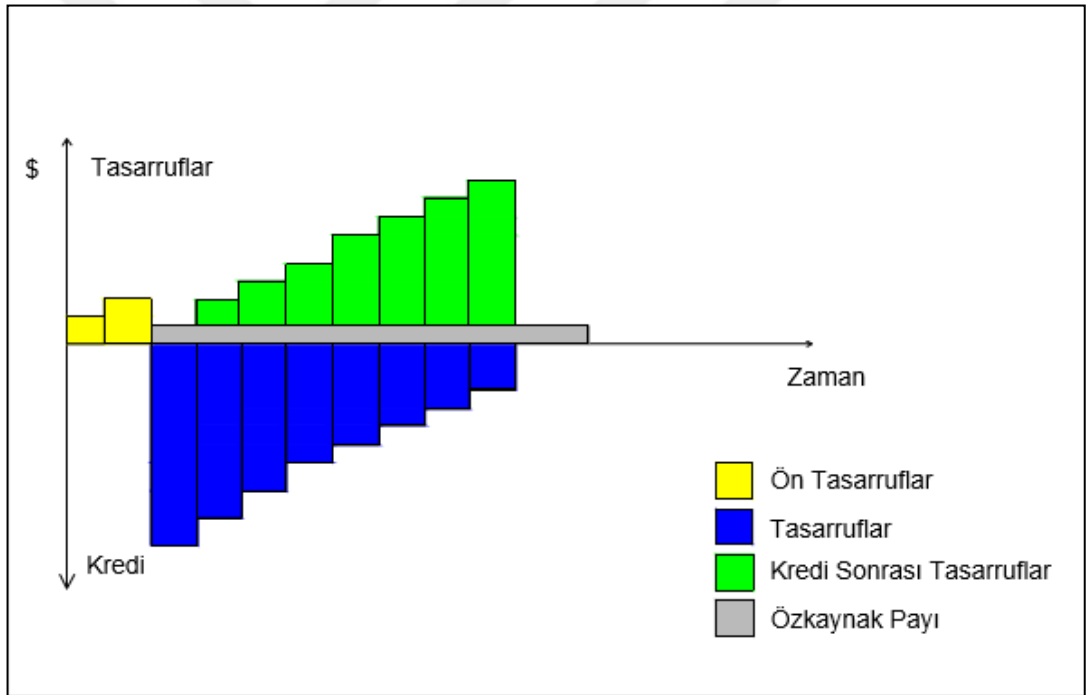
JAK 'ta bütün üyelere eşit muamele edilir. JAK'ın getirdiği faydalardan özellikle faizsiz kredilerden bütün üyeler faydalanabilir. Her bir bireyin tasarrufu üyelere verilen kredilerin kaynağı olan sermaye havuzunun büyük bir kısmını oluşturur. Bankadaki tasarrufların miktarı üyelere açılacak kredilerin miktarını belirler.

Birey, JAK üyesi olduğu zaman bir hesap açarak tasarruf ve kredi sistemini kullanmaya başlar. Üyeler ortak havuzda birikim yapar, fakat faiz ya da kar payı elde etmezler. Bunun yerine tasarruf puanı kazanırlar. JAK yönetiminin belirlediği formül yardımıyla hesaplanan tasarruf puanları üyelere faizsiz borç alma imkânı verir. Üyenin birikimi ne kadar fazla ve uzun vadede ise üretilen tasarruf puanı da o derece fazla olur. Tasarruf puanları iki şekilde elde edilir. Bunlar, pre-savings ve after-savings dediğimiz kredi öncesi tasarruflar ve kredi sonrası tasarruflar olarak adlandırılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Üyelerin krediye başvurmadan önce yapmış oldukları tasarruflar pre-savings olarak adlandırılır. Üyeler pre-savings

yaparak tasarruf puanları kazanırlar. Formül yardımıyla hesaplanır. Ön tasarrufu olmayan üyeler krediye başvurdukları zaman krediyi geri ödeme süresince yine tasarruf yapmaları gerekir. İşte krediyi geri öderken yapılan bu tasarruflar after-savings olarak adlandırılır. After-savings'ler sistemdeki likidite dengesinin sağlanması ve diğer üyelerin de kredi kullanabilmeleri için gereklidir (Anielski, 2004: 13).

Aşağıdaki grafik, klasik bir JAK kredisinin pre-savings (kredi almadan önceki tasarruf)'den krediyi almaya, krediyi geri ödemeye, diğer üyelerin de kredi kullanabilmeleri adına likidite havuzunu doldurmak için yapılan after-savings (kredi aldıktan sonraki tasarruf dönemi)'e, ve nihayet üyelik ücretini ödemeye kadar olan JAK kredi sürecini göstermektedir (Anielski, 2004: 13).

Şekil 3.1: JAK Kredi Süreci

Kaynak: Anielski: 2004: 13.

Bir üye kredi için başvurduğu zaman JAK yönetimi krediyi vermek için bazı şartlar arar. Bunlar sistemdeki likidite miktarı ve üyelerin kredi almadan önce pre-savings yani ön tasarruf miktarıdır. Üyeye kredi verildiği zaman üyenin belli bir sürede aldığı krediyi geri ödemesi gerekmektedir. Kredi ödeninceye kadar üyelerin kullandıkları tasarruf puanları ile krediyi aldıktan sonra biriktirdiği tasarruf puanlarının dengelenmesi gerekmektedir (Anielski, 2004: 14).

Kredi Ücreti: JAK, üyelerinden bankanın işlem maliyetlerini ve yönetim giderlerini kredi ücreti olarak üyeler arasında adil bir şekilde bölüştürerek paylaşmaktadır. Kredi ücreti, alınan kredinin hacmine göre değişkenlik gösterir. Kredi ücreti, kredi taksitlerinin içerisinde ödenmektedir. Kredi ücreti bankanın geliştirme, işlem maliyeti ve verdiği hizmetler karşılığında üyelerden alınan bir ücrettir.

Depozito: Kredi ücretine ek olarak üyeler öz kaynak mevduatı adı altında kullandıkları kredi miktarının %6 sı kadar bir tutarı depozito olarak bankaya yatırmaktadır. Bu durum JAK'a potansiyel bir default durumunda sigorta işlevi sağlar. Kredinin son taksitinden 7 ila 19 ay sonra depozito üyeye geri ödenir.

Üyelik Ücreti: JAK üyeleri yıllık üyelik ücreti olan yaklaşık 200 İsveç kronu bir ücreti üyelik ücreti olarak her yıl ödemektedir. Bu miktar yaklaşık 30-35 dolar civarındadır. Üyelik ücreti bankanın öz kaynaklarına gider.

Kredi Geri Ödemesi: Üyeler aldığı borcun yalnızca anaparasını belirli vadelerde ödemesi gerekir. Taksitler genellikle belli aylara bölünüp eşit miktarlarda ödenir.

After-Savings: Türkçeye kredi aldıktan sonra yapılan tasarruf olarak çevirebileceğimiz After-Savings, Sistemde daha önceden tasarrufu olmayan üyelerin, borç aldıktan sonra borcu geri ödeme süresince, sistemdeki likidite havuzunu doldurmak için yapmak zorunda oldukları tasarruflardır. Yapılması gereken After-Savings miktarı, borçlanan üyenin borç almadan önce yapmış olduğu ön tasarrufa göre değişmektedir. Eğer üyenin kredi öncesi tasarrufu yoksa, üye krediyi öderken bir yandan tasarruf etmek durumundadır. Kredi öncesi pre-savings yani ön tasarrufa sahipse buna göre after-savings miktarı azalacaktır ya da hiç gerek kalmayacaktır. Bu tamamen kazanılan ve tüketilen tasarruf puanlarının denkleştirilmesi ile ilgili bir durumdur. After-savings, kredi geri ödemesi süresince kazanılan tasarruf puanlarının, kullanılan tasarruf puanlarıyla eşit olduğu anda üye tarafından geri çekilebilir.

Saving-Points: Tasarruf puanları dediğimiz saving-points, sistemdeki likiditeyi yönetmek için anahtar enstrümandır. Tasarruf etmek için ne kadar çaba harcanırsa kazanılan puanlar o kadar fazla olacaktır. Mesela 1 dolar 1 ay boyunca tasarruf edilirse 1 tasarruf puanı getirecektir. Ya da tersini düşünecek olursak 1 dolar 1 ay vadeli borç alınırsa 1 tasarruf puanı kullanılmış olur. Tasarruf puanları kredi almadan önce yapılan tasarruflar ve kredi aldıktan sonra krediyi geri ödeme döneminde

yapılan tasarruflar ile elde edilir. Bu yüzden tasarruf puanları sistemin sürdürülebilirliği için çok önemlidir.

JAK kredisi ödendikten yaklaşık 3 ay sonra üyelere tasarruf havuzuna aktarılan paralarını geri çekebilme hakkı tanınır. Üye, isterse bu tasarrufunu ön tasarruf yani pre-savings havuzuna gönderebilir böylece puan birikimi devam eder, üye böylece JAK kredilerinden yararlanmaya devam eder ya da birikmiş parasını çekip dilediği şekilde kullanabilmektedir.

JAK üyelerine ve bünyesindeki tasarruflara bir sigorta niyetiyle tasarrufların %20 sini İsveç hazine bonolarına yatırmaktadır. Bu güvenli rezerv, üyelerin tasarruflarını ve bankanın işleyişini potansiyel, beklenmeyen bir bank-run durumunda sistemin çökmesini engelleyecektir (Anielski, 2004: 14-15).

3.2.4.2. Likidite

JAK'ta bütün krediler, mevduatlar ve bankanın öz sermayesi ile desteklendiği için sistemdeki likidite bankanın işleyişinin sağlıklı ve istikrarlı olması adına çok önemlidir. Üyelerin bankaya yatırmakla yükümlü oldukları öz kaynak depoziti JAK tarafından rezerv olarak tutulmaktadır. Bunlar kredi olarak verilmemektedir. Üyeler kredilerini ödemeyi tamamladıktan sonra bu depoziti çekebilir. Likidite yönetiminin sağlıklı işlemesi adına JAK' ın aldığı bazı önlemlere aşağıda yer verilmiştir.

- Krediler tasarruf puanları ile ilintilidir. Tasarruf puanları, biriktirilen para*biriktirilen ay*saving factor (tasarruf faktörü) formülü ile hesaplanmaktadır. Puanlar tasarruf edilirken kazanılır, borç alındığında tüketilir.
- Kredi alınmadan önce üyeler tasarruf yapmaları için teşvik edilir, tasarruf yapan üyeler bazı avantajlar elde eder.
- Üyeye kredi verilip verilmeyeceğine 3 kriter göz önünde bulundurularak karar verilir. A) üyenin finansal güvenliği(likidite ve kredi depoziti). B)üyenin krediyi geri ödeyebilme yeteneği. C)bankadaki likit varlıkların arz miktarı.
- Ön tasarruf yapmayı tercih eden üyeler tasarruf puanı kazanırlar. Bu durum krediyi geri öderken gereken tasarruf yapma ihtiyacını azaltmaktadır.

Krediden önce daha fazla tasarruf puanı üretmek daha düşük kredi taksitleri anlamına gelmektedir.

- Üyeler biriken tasarruf puanlarını kredi taksitlerinin düşürülmesi, başka bir üyeye devredilmesi ya da gelecek kullanımlar için saklanması şeklinde tasarrufta bulunabilir.
- Bankanın bünyesinde 'kadın fonu' adı altında özel bir fon bulunmaktadır. Konvansiyonel bankalardan küçük işleri için kredi alamayan kadınlar bu fondan faydalanabilmektedir. Krediler sadece yerel toplumu destekleyici ekolojik, sosyal ve ekonomik refah artırıcı projelere verilmektedir (Anielski, 2004: 19-20).

3.2.4.3. Amortisman

JAK kredilerinin geri dönüş süresi ortalama 11 yıl olduğu gözlemlenmiştir.

JAK kredilerinin çoğu ev kredisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu süre kısa olduğu söylenebilir. Bunun bazı sebepleri vardır.

- Biriktirilmesi gereken tasarruf puanları kredi hacmini ve amortisman süresini kısıtlar
- Daha uzun amortisman süresi after-savingslerin geri çekilebilmesi için daha çok beklenmesini gerektirecektir.
- Yapılan araştırmalara göre JAK üyeleri mümkün olan en kısa zamanda borçsuz olmayı tercih etmektedir (Anielski, 2004: 20).

Diğer bir ifade ile JAK kredisinin en kısa sürede geri ödenmesi için bazı teşvikler olduğu görülmektedir. JAK yönetiminin arzusu, kredi dönüşümünün olabildiğince hızlı olup daha fazla insanın JAK kredilerinden yararlanmasının sağlanmasıdır. Hedef JAK kredisinin ortalama 10 ila 11 yıl arasında olmasıdır.

3.2.4.4. Konvansiyonel Bankalardan Farkları

JAK'ın konvansiyonel bankalardan en büyük farkı faizsiz çalışmasıdır. Konvansiyonel bankalar topladıkları mevduatlara faiz verir kullandıkları kredilerden faiz alırlar arardaki marjini dediğimiz fark bankanın karını oluşturur. JAK'ın ise birinci amacı kar olmadığı için topladıkları mevduatlara faiz vermez verdiği borçlardan ise faiz almaz. Sosyal sorumluluk bilinciyle çalışır.

Konvansiyonel bankalar kar getirici her projeye kredi verirken JAK bu konuda hassas olup yalnızca yerel halkın refahı ve faydası için krediler verir. Bu sosyal fayda düşüncesinin bir gereğidir.

Bir diğer farklılık ise banka mülkiyetidir. JAK'ta banka mülkiyeti üyelere aittir. Yönetim kademesi üyelerin oylarıyla belirlenir. Her üye bir oya sahiptir. Böylece bankada eşitlik ve katılımcılık vardır. Konvansiyonel bankaların sahibi sermayedarlardır. Yönetim kurulunu bunlar oluşturur ve yöneticileri atarlar. Bankanın mudileri müşteri konumundadır (Anielski, 2004: 32).

Konvansiyonel bankalar likidite yönetimi konusunda daha esneklerdir. Kısmi rezerv sistemiyle çalışırlar. Para üretme mekanizmasına sahiptir. JAK'ta ise likidite yönetimi çok daha sıkıdır. Tam rezerv sistemiyle çalışılır. Para üretme mekanizması yoktur.

Kredi Maliyeti: Aşağıdaki tablo JAK kredisi ile faiz oranının %8.05 olduğu bir konvansiyonel banka kredisinin 10 yıl vade üzerinden maliyet karşılaştırmasını göstermektedir. Kredi tutarı 20.000 dolar olarak varsayılmıştır.

Tablo 3.1: JAK ve Konvansiyonel Banka Kredisi Kıyaslaması

Tasarruf Puanı Hesaplama	
Tasarruf Faktörü	0.7
Aylık Mevduat	
Mevduat Süresi (Ay)	0
Toplam Tasarruf Puanı	0

Tasarruf Puanı Ekleme	
Geri Ödeme Süresi (Yıl)	10

Kredi Miktarı Girişi	\$20,000.00
Kredi Depoziti	\$1,200.00
Kredi Ücreti	\$2,701.29
Aylık Kredi Ücreti	\$22.51
Aylık Kredi Geri Ödemesi	\$166.67
Aylık Kredi Sonrası Tasarruf	\$166.67
Aylık Ödeme	\$355.84
Toplam Kredi Sonrası Tasarruf	\$20,000.00

Konvansiyonel Banka Kredisi İle Jak Bank Kredisi Karşılaştırması

Dosya Masrafı	\$40
Tahmini Faiz Ödemesi	0.05%

Kredi Miktarı	\$20,000.00
Kredi Faiz Maliyeti	\$9,308.75
Aylık Maliyet	\$77.57
Aylık Ödeme	\$244.24

Jak Bank Kredisinin Konvansiyonel Banka Kredisine Karşı Net Tasarrufu

Kredi Ücreti	\$2,701.29
Üyelik Ücreti	\$339.27
Toplam Jak Kredisi Maliyeti	\$3,040.56
Konvansiyonel Banka Faiz Maliyeti	\$9,308.75
Dosya Masrafı	\$400.00
Toplam Konvansiyonel Banka Kredi Maliyeti	\$9,708.75
Jak Bank Kredisi İle Yapılan Net Tasarruf	\$6,668.18

Kaynak: Mark Anielski., The JAK Members Bank Sweden: an Assessment of Sweden's No-Interest Bank. 2004.

JAK kredisinde 1200 dolar kredi depoziti önceden yatırılmaktadır. Bu depozit kredi ödendikten sonra geri çekilebilmektedir. Yaklaşık 2700 dolar olan kredi ücreti, aylık kredi taksitlerine (120 ay, 10 yıl) yayılmaktadır. Bu yaklaşık aylık 22,5 dolara denk gelmektedir böylece aylık kredi ödemesi 167 dolar olmaktadır. Üyenin ön tasarrufu (pre-savings) yoksa ayda 167 dolar biriktirmesi gerekir (after-savings). Son olarak üye yıllık üyelik ücreti olan yaklaşık 340 doları öder. Kredinin toplam maliyeti 3040 dolar olmaktadır. Kredi geri ödendikten üç ay sonra üye tasarruf hesabında geri

çekebileceği 20.000 dolara sahip olacaktır. İster çeker isterse hesabında tutup JAK kredilerinden yararlanmaya devam eder (Anielski, 2004: 33).

Aynı vadede ve yekünde bir konvansiyonel banka kredisine gelecek olursak. Sadece %8.05 faizden faiz maliyeti 9.309 dolar artı dosya masrafları 400 dolar toplam kredi maliyeti 9708 dolar civarında olacaktır.

Sonuç olarak JAK tan kredi alan bir birey kredi alma faizinin %8.05 olduğu bir ortamda toplam 6668 dolar daha az bir maliyet ile faizsiz kredi kullanabilmektedir.

3.2.4.5. Katılım Bankalarından Farkları ve Benzer Yanları

JAK bankın katılım bankalarıyla benzer yanları vardır fakat farkları da çoktur. JAK, sadece tasarruflar ve tasarrufları borç vermeye odaklıdır. JAK'ta katılım bankacılığının temelini oluşturan kar-zarar ortaklığı, risk sermayesi, leasing gibi finansal yöntemlere yer verilmemektedir. Temelde iki bankacılık türünün faize karşı tavrı aynıdır. Katılım bankalarında faize karşı tavır dini sebeplerden ötürüyken, JAK'ın faiz karşıtlığı ekonomik özgürlük, adalet, demokrasi ve dayanışma gibi sebeplerden ileri gelmektedir. JAK bank ve katılım bankaları, bireylere sundukları ürünlerde ve operasyonlarında ayrılmaktadırlar. JAK'ı katılım bankalarından ayıran en önemli özelliğinden biride kar amacı gütmeyen bir kooperatif dayanışması şeklinde operasyonlarını sürdürmesidir. JAK'ın kooperatif yapısı bankayı diğer finansal kuruluşlardan farklı kılmaktadır. Katılım bankalarının temel amacı kar elde etmek iken, JAK'ın temel amacı faizsiz bankacılık düşüncesini yaymak ekonomik dayanışmayı güçlendirmek, adil, çevreye duyarlı demokrasiye dayalı bir düşüncede çalışmalarını sürdürmektir (Akmal, 2013: 10).

JAK'ta bankanın imkânlarından faydalanabilmek için üye olma zorunluluğu vardır. Üye olanlar eğitimlere katılma, bilgi alma, seminerlere katılma, tasarruf yapma ve kredi alma gibi imkânlardan yararlanabilmektedir. JAK yatırımlarda yer almamaktadır, kar zarar ortaklığı yoktur. JAK'ın aktivitesi sadece tasarruf ve krediden ibarettir. Borç alanlar aldıkları krediyi kompanse edebilmek için krediden önce ya da krediden sonra tasarruf yapmak durumundadırlar. Bu tasarruflar bankanın sürdürülebilirliği için zorunludur. Yani bir üye borç alırken diğer bir üye sisteme para koyar böylece sistemde likidite dengesi sağlanmış olur. JAK'ın gelirleri üç kalemden oluşur. 1) kredilerden alınan ücret. 2) üyelik ücreti. 3) devlet kağıtlarından sağlanan gelirler. Bu gelirler katılım bankalarında olduğu gibi bireyler arasında

paylaşılmaz yalnızca operasyon giderlerini karşılamak ve öz sermayeyi artırmak için kullanılır. Aşağıdaki tablo JAK ile katılım bankalarının farklarını ve benzerliklerini göstermek için konulmuştur.

Tablo 3.2: JAK Bank ile Katılım Bankaları Arasındaki Farklar ve Benzerlikler

KRİTER	KATILIM BANKASI	JAK BANK
MÜLKİYET	Bankanın mülkiyeti sermayedarlara aittir	Bankanın mülkiyeti üyelere aittir
SERMAYE DESTEĞİ	Sermayeyi hissedarlar ve mudiler sağlar	Üyeler tasarrufları ile katkı yapar
TEMEL ÜRÜNLER	Kar-zarar ortaklığı, risk sermayesi, leasing	Tasarruf ve kredi
ÖZELLİKLERİ	Dini hassasiyet gözetilir, ahlaki, gerçekçi ve insanidir	Ekonomik özgülük, adalet, demokrasi ve dayanışma esastır
KREDİ MALİYETİ	Faizsiz, kar payı	Faizsiz, kredi ücreti, depozito
PAZARLAMA	Yaygın medya araçları kullanılır	Seçici ve bilgilendirmeye dayalıdır

İki bankanın ekonomideki yerine baktığımızda enflasyon ve kriz üreten ve adil olmayan konvansiyonel bankacılık sistemine kıyasla, katılım bankaları ve JAK Bank sermaye paylaşımı üzerine çalışan borç tabanlı ilişkiden uzak, girişimci dostu, enflasyon üretmeyen bir sistem ile çalıştığı söylenebilir (Hyder, 2013: 10).

Katılım bankalarının fonksiyonlarına baktığımızda konvansiyonel sistemle aynı fonksiyonları yerine getirdiği görülmektedir. Fakat bu fonksiyonları İslami kurallar çerçevesinde yerine getirmektedir. Katılım bankaları İslam alimlerinin belirttiği 4 sebepten dolayı faize karşıdır. 1) Adil değildir. 2) Toplumu yozlaştırır. 3) Nihai etkisi negatiftir. 4) İnsan kişiliğine terstir (Siddiqi, 2004: 41).

Katılım bankalarındaki ikinci yasak değiş tokuş kontratlarındaki garar denilen belirsizlik durumudur. Bu ticaret türü ticareti gerçekleştiren taraflardan birinin sonucu belli olmayan bir tehlikeye düşmesi anlamına gelmektedir (Iqbal ve Molyneux, 2005).

Sonuç olarak iki bankacılık türü de faizi, spekülasyonu ve gararı dışlamaktadır.

JAK faizle mücadele için kurulmuştur. Onlara göre faiz yapay bir büyüme üreterek ekolojik sistemde sürdürülebilir bir toplumun gelişimini engellemektedir. Serveti fakirden zengine transfer ederek gelir adaletsizliğini artırmaktadır. Aynı zamanda

faiz çevre dostu ve sürdürülebilir yatırımları baltalayıp kısa dönemde kar ettiren fakat doğayı ve insanı sömüren yatırımları artıran temel sebep olarak görmektedirler.

JAK toplumunun sahip olduğu katılım bankalarından farklı diğer iki özelliği demokrasi ve katılımcılık prensibidir. Üyelerin bankaya sahip olması ve yönetiminde belirleyici olması ile demokrasi ve katılımcılık sağlanmaktadır.

Sonuç olarak iki bankacılık türü de benzer düşüncelere sahiptir. Fakat doğaları ve yapıları bazı kapsamlarda ayrılmaktadır. İki bankanın da toplum refahını öncelikledikleri, adalete ve eşitliğe vurgu yaptığı, fakir ve zayıf bireylerin sömürülmesinin engellenmesi için faizi ve gararı dışladığı görülmektedir (Chong ve Liu, 2009).

3.2.4.6. Yerel Şubeler, Pazarlama ve Uluslararası Bağlantılar

JAK, kendi modelini ve felsefesini 27 farklı bölgede ve yerel ofislerinde, bünyesinde çalışan gönüllü üyeleriyle beraber hareket ederek bütün ülkede yükseltmeye ve tanıtmaya çalışmaktadır. JAK'ın yerel temsilcileri diğer üyelere tasarruflarından kredilerine ve kredilerin geri ödenmesine kadar diğer üyelere rehberlik etmektedirler. Yine bu gönüllü üyeler ülke içerisinde çalışma grupları organize edip diğer üyeleri bilgilendirmektedirler. JAK'ın baş ofisi İsveçin Skövde kasabasında bulunmaktadır. Baş ofis yerel şubelerdeki eş güdümü ve organizasyon bütünlüğünü sağlamaktadır. Baş ofisin bir diğer görevi ise yerel şubeler ve üyeler arasında sürekli ve açık bir iletişimi sağlamaktır (Vichi, 2012: 44).

JAK'ın gücünü üyelerinden aldığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü JAK kendi felsefesine uygun ve faizsiz ekonomi fikrini benimsemiş üyelerden oluşmaktadır. Yine bu üyeler arasındaki dayanışma ve fikir birlikteliği JAK'ın başarısının arkasındaki temel faktördür. Üyeler arasındaki amaç, adil ve sürdürülebilir bir ekonomi için çevresel maliyetlerin en aza indirildiği ve herkes için uzun dönemde refah artışı sağlayabilecek bir ekonomik düzenin kurulabilmesidir. JAK'ın kredi ve tasarruf programı ve üyelerinin çabaları ile insanları ve doğayı sömürmeyen bir ekonomi oluşturmak için yoğun çaba harcadığı görülmektedir.

Sonuç olarak JAK sermayesini reklama ve pazarlama faaliyetlerine yatırmak yerine bünyesindeki aktif gönüllü üyelerini finanse ederek tanınırlığını artırmaktadır. Jak yönetimine göre bu yöntem daha ekonomik ve aynı zamanda daha etkilidir.

JAK yılda iki defa üyelerini bilgilendirmek için eğitim seminerleri düzenlemektedir. Bu seminerlerde JAK'ın aktif gönüllüleri JAK'ın faaliyetleri ile ilgili bilgi alışverişinde bulunmaktadırlar, faizsiz ekonominin farklı yönlerini tartışırlar.

JAK'ın faizsiz ekonomi fikri yerel basından da destek görmektedir. Ekolojik dengeyi ve alternatif ekonomiyi savunan The Grus & Guld dergisi tarafından JAK projeleri ve JAK'ta ki gelişmeler zaman zaman yayınlanmaktadır. Bu yayınlar yurt içi ve yurt dışında alternatif ekonomi arayışı içerisinde olan ekonomistler ve diğer insanlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir (Vichi, 2012: 45).

Son olarak JAK'ın hedefinin yurt içinde ve dışında yeni ofisler açmak suretiyle ulusal ve uluslar arası aşırı bir genişlemeden ziyade fikirlerini ve yöntemlerini bireyler arasında yayarak tanınırlığını artırmak olduğu söylenebilir. Bunu da gruplar arasındaki işbirliğini ve eşgüdümü sağlayarak gönüllü üyelerinin yardımıyla gerçekleştirmektedirler.

3.2.5. JAK Medlems Bank Türkiye'de Uygulanabilirliği

2008 finansal krizi başta gelişmiş ülke ekonomileri olmak üzere Dünya Ekonomisini derinden sarmış ve dünyada baskın olan konvansiyonel finansal düzenin ciddi şekilde tartışılmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda İtalya'da yeni finansal arayışlar ortaya çıkmış ve JAK modeli bazı Televizyon programlarında tartışılmaya başlanmıştır.

Mayıs 2008'de JAK Bankın ilk kez bir televizyon programında tartışılmasıyla birlikte İtalya'da ekonomik krizin olduğu bir ortamda model birçok insanın ilgisini çekmiş ve JAK'ın görevleri, hedefleri ve işleyişi İtalya'da ilk kez tartışılmaya başlanmıştır. Eylül 2008'de Floransa'da JAK Bank Kültür Derneği İtalya, İsveçli JAK modelini taklit etmek niyeti ile kurulmuştur. İsveçli JAK'ın da katıldığı ilk toplantılarını Turin şehrinde gerçekleştirmişlerdir. Aynı yıl İtalya derneğinin üyeleri JAK eğitimlerine katılıp Danimarka'da JAK Members Bank tarafından düzenlenen çalışmaya katılmışlardır. İtalya derneğinin üyelerinin aldıkları eğitim ve yeni üyelerin katılımı derneğe JAK Members Bank ile ortaklaşa çalışma fırsatı doğurmuştur (Vichi, 2012: 48). JAK İtalya örneği JAK modelinin ülkemizde de uygulanabileceğinin bir göstergesidir.

Son yıllarda faizsiz bankacılığın dünyada olduğu kadar Türkiye'de de yaygınlaştığı görülmektedir. Her ne kadar yaygınlaşsa da bazı sebeplerden dolayı istenen düzeye

gelememektedir. Faizsiz bankacılığın Türkiye’de istenilen düzeye gelememe sebeplerinden bazıları faizsiz sistemin işleyiş yapısının bazı yönleri açısından konvansiyonel sisteme benzemesi ile ilgilidir. Felsefesi, finansman modelleri ve genel olarak işleyişi açısından piyasada ve piyasadaki oyuncuların gözünde farklı bir konumda olması gerekli olan faizsiz bankalar bankacılık kanununda konvansiyonel bankalar, yatırım ve kalkınma bankaları ile birbirlerine yakın şekilde tanımlanmakta işleyiş yapıları neredeyse aynı terimler ile ifade edilmektedir. Bununla birlikte her ne kadar birer ticari işletme olsalar da faizsiz bankaların tıpkı mevduat bankalarında olduğu gibi aylık, yıllık v.b kar oranları açıklamaları, banka müşterilerinin faizsiz bankacılık yapısını diğer yapılardan farklı görmemesine neden bir diğer faktördür. Aynı şekilde konvansiyonel bankacılığın en yaygın araçlarından biri olan kredi kartlarının katılım bankalarında da yer bulması(hatta konvansiyonel bankalarla anlaşarak onların çıkardığı kredi kartları ile aynı ismi taşıyan kredi kartlarını piyasaya sunmaları), altın hesapları, benzer yapıdaki konut, taşıt, emtia kredilerinde süreçlerindeki bazı benzerlikler de bireylerin gözünde katılım bankalarına karşı olumsuz algıyı artırmaktadır (Çürük, 2013: 181).

Faizsiz sistemle faizli yapının aynı olduğuna yönelik eleştirilerin önemli bir kısmı da yine faizsiz bankaların fiyatlama sürecine yöneliktir. Faizli sistemle çalışan bankalarla İslami bankaların kredi ve mevduat faizi/kar payı oranı belirleme sürecindeki fiyatlama açısından da bir farkın bulunmadığına yönelik bir algı söz konusudur. Nitekim fiyatlama işlemlerinde konvansiyonel ve faizsiz sistemdeki benzerlik bir çok İslam âlimi tarafından eleştirilmektedir (Polat, 2009: 101).

Faizsiz bankacılığa getirilen bir diğer eleştiri noktası ise faizsiz bankacılık sistemi ve ürünlerinin kuruluş aşamasında sadece Müslümanlara yönelik sunulmakta olduğu yönünde bir algının söz konusu olmuş olmasıdır. Nitekim hem Müslüman kesime, hem de farklı dine mensup kişilere yıllardır hizmet sunan konvansiyonel sistem sınırlarını dar tutmamış, tüm kesimlere hitap etmiştir. Hâlbuki sınırlarını ve hedef kitlesini dar tutan faizsiz sistem gelişimini yavaş yaşamış, bankacılık içindeki payı oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Aynı süreç Türkiye’de de benzer şekilde ilerlemiş faizsiz bankaların işleyiş süreci, yapısı tam olarak anlaşılammış, hedef kitle olarak sadece faize dini sebeplerden ötürü duyarlı kesim seçilmiş, faiz hassasiyetinden çok karlılık unsuruna yönelen kesime ulaşılammıştır.

Hâlbuki JAK Bank mevzuatta faizsiz bir kooperatif bankası olarak tanımlanacak felsefesi, finansman yöntemleri ve işleyişi net bir şekilde konvansiyonel bankalardan ayrılabilir ve piyasa oyuncularının gözünde farklı bir konumda görülebilecektir. Yine JAK sisteminin Türkiye’de uygulaması İsveç ve İtalya’da olduğu gibi kar amacı gütmeyen bir yapıyı ima edecektir.

Yine JAK Bank’ın Türkiye’de uygulamasında verilen kredilere ve alınan tasarruflara fiyatlandırma yapılmayacağı için konvansiyonel sistemden çok farklı ve daha güvenilir bir yapıyı ortaya çıkaracaktır.

İsveçli JAK’ın bütün kesimlerden insanları bünyesine aldığı ve bütün kesimleri hedef kitlesi haline getirdiği görülmüştür. JAK Members Bank İsveçli Müslümanları bünyesine çektiği kadar dindar Hristiyanları Yahudileri ve hatta komünistleri bile kendine çekebilen bir yapıya sahiptir. . Çünkü ortak payda farklı sâiklerle de olsa faize karşı alınan tavidir. Böylece hedef kitle daha geniş tutulmuş olup faizsiz finansın Türkiye’de ki payı artırılabilir. Ayrıca JAK, bünyesinde çalışacak gönüllüler ile düzenleyeceği toplantı ve seminerler ile faizin kötü bir illet olduğunu anlatacak ve JAK sisteminin ülke genelinde anlaşılmasını ve diğerlerinden ayırt edilmesini sağlayacaktır.

Türkiye JAK Bank sınırlı sorumluluk ile aşağıdaki görevleri icra ederek faaliyetlerine başlayabileceği düşünülmektedir.

- Finansal ve ekonomik bütçelerin yapılması için veri toplama ve girişimin geçerliliğini kanıtlamak için raporların hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapmak.
- Başvuru uygulamalarının bütün gerekliliklerini hazırlamak ve tamamlamak için teknik ve organizasyonel destek
- Bankanın resmi tüzüğünü oluşturmak için gereken girişimlerin organizasyonu ve koordinasyonu.
- Propaganda yapmak ve bankanın tüzük yapım sürecinde yer almak isteyen bireylerin ve tüzel kişilerin kayıtlarını toplamak.

JAK Bankı ülke içerisinde tanınırlığını artırmak için temel yöntem eğitim toplantıları organize etmek olabilir. Başlangıçta temel görev projeyi yükseltmek ve yaymak olacaktır. Türk JAK aynı zamanda JAK Members Bankın organize ettiği projelerde

yer alabilir. Bu sayede genç Türk JAK, JAK modelini teknik ve algı yönünden derinlemesine bir anlama şansına sahip olabilecektir.

JAK Türkiye JAK Members Bank'tan ilham alacak kooperatif bir banka ve aynı değerlere, güvene ve dayanışmaya sahip olacaktır. Temel görevi üyelere fon toplayıp sonra bu fonlar ile üyelere kredi sağlamak olacaktır. Bununla birlikte banka diğer bankaların sağladığı bankacılık hizmetleri sağlayabilecektir. Fakat banka sadece üyelerin direk fonlanmasına odaklanacak finansal piyasalardan ve türev ürünlerden uzak duracaktır.

3.2.5.1. Derinlemesine Mülakat Yöntemi

Derinlemesine mülakat, araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkân veren, yüz yüze, bire bir görüşülerek bilgi toplanmasına imkan veren bir veri toplama tekniğidir. Karşıdaki kişinin duygu, bilgi, tecrübe ve gözlemlerine görüşme yoluyla ulaşılır (Tekin, 2006: 101).

Nitel araştırmalarda çok sık başvurulan veri toplama tekniği olan mülakat, görüşülen kişilere kendilerini birincil ifade edebilme fırsatı verirken, araştırmacıya da görüşme yaptığı kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını, içinde buldukları özel durumlara ait duygu, düşünce ve tecrübelerini yine onların ifadeleri yardımıyla derinlemesine anlama imkânı sunar (Mc Cracken, 1988: 9).

Çalışmada daha geçerli ve güvenilir bulgular elde edebilmek ve JAK Bank Türkiye modeli önerisinde bulunabilmek adına derinlemesine mülakat yöntemine başvurulmuştur. Mülakatımızda 4 soru kullanılmış ve bu sorular alanında uzman akademisyen ve sektörde yönetici 8 farklı kişiye yöneltilmiştir. Sorulara karşılık alınan değerlendirmeler elde edilen bulgular kısmında ve JAK Bank Türkiye modeli önerisinde ortaya konulmuştur. Mülakatta şu sorular yöneltilmiştir:

- 1) JAK Bank modeli Türkiye'de uygulanabilir mi?
- 2) Hukuksal açıdan ve mevzuat açısından uygulanması önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır?
- 3) Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?
- 4) Uygulandığı takdirde Türkiye'de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

3.2.5.2. Uygulama ve Elde Edilen Bulgular

*Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Hafsa Orhan (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Mülakat Notları*

Soru 1-2: JAK Bank modeli Türkiye’de uygulanabilir mi? Mevzuat açısından önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır?

Cevap: “Modelin Türkiye’de uygulanması zor çünkü Türkiye’deki bankacılık kanununda yer alabilecek banka türleri belli; katılım bankaları, mevduat bankaları ve yatırım ve kalkınma bankaları. JAK Bank türü bir banka bunlardan hiç birisine girmiyor. Banka statüsüne sahip olmadan kurulabilir tabi ama bu defa da daha önce özel finans kuruluşlarının yaşadığı sıkıntıları yaşayacaktır.”

“Bu modelin Türkiye’de uygulanmasının önündeki bir başka sorun şu; bu model İsveç’in toplum yapısına uygun olarak tasarlanmış. İsveç geçmişte komünizme yakın sosyalizmin ağırlıkta olduğu bir ülke. JAK Bank da komünistik “yoldaşlık” ilkesinden hareketle ortaya konmuş bir model. İsveç’in sadece belli bir bölgesinde kurulup diğer yerlerde yaygınlaşmamasının temel sebebi de bu. Bankanın devamı için bu tarz “yoldaşlık” fikrine sahip olması isteniyor.”

Soru 3-4: Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır? Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “ Şu an için sistemde bu tarz bir kuruma resmi olarak yer yok. Kooperatif bankacılığı diye ayrı bir yapının kurulup mevzuata girmesi sağlanabilirse böyle bir yapı olur ama bu yerel ve küçük bankalar anlamına gelir. Bugün bu bankayı Müslümanlarda kullanıyor fakat bunlarında aklında şüpheler var. Mesela İsveç’teki Maliklerin sitesi olan siteye bu bankanın uygunluğu hakkında soru sorulmuş. Cevabı veren kişi, alınan masrafların değişken yapıda olması hasebiyle aslında faiz olduğunu dile getirmiş. Türkiye’de zaten katılım bankalarının yaptığı işin faiz olup olmadığı ciddi bir şekilde tartışılırken bu tarz bir bankanın kurulması, bu tartışmalara sadece bir yenisini eklemiş olacaktır. Bu noktada katılım bankacılığının bir türü olarak kurulabilir belki yani ticari katılım bankacılığı yanında kooperatif katılım bankacılığı gibi ama yinede mevzuatta sıkıntılar çıkabilir.”

Soru 1: Model Türkiye’de uygulanabilir mi?

Cevap: “Bu model Türkiye’de de uygulanabilir. Faizli bankalar ile çalışmak zorunda kalan ve dini hassasiyeti olan Türkiye’deki bazı şirketler de faizli kredi-tasarruf/mevduat ayarlaması yöntemi ile faiz ödemediğini işlemlerini sürdürme yöntemi geliştirmişlerdir. Bu iş modeli hali hazırda uygulanmaktadır.”

Soru 2: Mevzuat açısından uygulanması önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır?

Cevap: “Bu sistemin bankacılık haline dönüşmesi için ek hukuksal düzenleme gerekmektedir. Fakat yukarıda da bahsettiğimiz üzere de facto olarak bu iş modelini Türkiye’de kullanan bazı şirketler mevcuttur ve konvansiyonel faizli bankalar bu konuda muhasebesel ayarlamalar yapabilmektedirler. Kooperatif bankacılığı aslında Katılım bankacılığı gibi bir çeşit mevduat bankacılığıdır. Nevi şahsına münhasır bir bankacılık iş modeli gibi mevzuatlandırmak yerine Katılım Bankacılığı tarzında mevduat bankacılığı şeklinde tanımlanması uygun olur. Tabii buradaki en önemli konu katılımcıların mevduatlarına sermayedarlar ya da devlet tarafından garanti verilip verilmediğidir.”

Soru 3: Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?

Cevap: “Yönetim şeması olarak yeni bir model sunmaktansa, çok uzun yıllardır var olan bu yapının yönetim şeması ülke şartlarına uyarlanabilir.”

Soru 4: Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “Uygulandığı takdirde Türkiye’de ki faizsiz bankacılığa katkısı katılım bankalarının katkısına benzer olacaktır. Sonuç olarak bankacılık iş modellerini mevduat toplama ya da toplamama şeklinde ayırmak en doğru yöntemdir kanaatindeyim (risk yönetimi ve mevzuata etki eden faktörlerde bunlardır). Katılım bankacılığı gibi mevduat toplama yöntemine dayalı sistem istenen pazar paylarına ulaşamayacaktır kanaatindeyim. Gerçek anlamda faizsiz bankacılığa katkı yatırım bankacılığı ya da mevcut faizsiz bankacılık modellerine göre çalışan bankaların

yatırım hesaplarını kredilere bağlama iş modeli ile daha mümkündür şeklinde değerlendirmede bulunabiliriz.”

Osman Karakütük (Ziraat Katılım Bankası Hazine Yönetimi ve Uluslararası Bankacılık Genel Müdür Yardımcısı) Mülakat Notları

Soru 1: JAK Bank modeli Türkiye’de uygulanabilir mi?

Cevap: “JAK Bank modelinin Türkiye’de banka olarak uygulanmasının oldukça güç olduğu kanaatindeyim. Bu model kendi içinde, ekonomik ve mevzuat açısından güçlükler barındırıyor.”

“Yüksek enflasyon olan ve volatilitenin oldukça değişken olduğu ülkelerde, paranın zaman değeri oldukça önem kazanmaktadır. Modelde sadece komisyon ve aidat gelirleri var. Paranın geri dönüşünde herhangi bir getiri söz konusu değil. Dolayısıyla enflasyonist ortamda havuza aktarılan paranın satın alma gücü azaldığından oluşan sermayenin işlevselliği ortadan kalkacaktır. Diğer taraftan bankacılık mevzuatı gereği topladığınız her tutarı krediye dönüştürememektesiniz. Munzam karşılık olarak belirli bir tutarı mutlaka merkez bankasında tutak zorundasınız. Ayrıca sermaye yeterlilik rasyosu da toplanılan mevduatın krediye dönüşümünü kısıtlamaktadır. Bunlara ilaveten likidite rasyosu, BHFOR Gibi rasyolar da uygulamayı güçleştiren regülasyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır.”

“Özetle, toplanılan paranın bir getiri ile değerinin desteklenmediği, tasarruf sahiplerinin başka getirilerle daha tatmin olacağı ve mevduat toplamanın katı regülasyonlara tabi olduğu düşünüldüğünde modelin uygulanabilirliğinin zayıf olduğu kanaatindeyim”.

Soru 2: Mevzuat açısından uygulanmasının önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır?

Cevap: “Bankacılık kanununa tabi olacağı için bankacılık regülasyonuna tabi olacaktır. Kredi değerliliğini ölçme, kredi karşılığı, munzam karşılık, sermaye yeterliliği, BHFOR, likidite oranları gibi bir yığın regülasyon bulunmaktadır. Ayrıca TMSF Primi, BDDK primi gibi her yıl ödenen yasal yükümlülükler de mali regülasyonları oluşturmaktadır. Kar getirisi hesabı yapılmadığında söz konusu mali külfetlerin kompanse edilmesi aidat veya başka bir gelirle güç olacaktır. Bu tür

bankalar için, bankacılık kanunu dışında apayrı bir mevzuat düzenlenmelidir(Kitle Fonlama Tebliği gibi). Ancak mevzuat değişikliği olsa da konunun ekonomik boyutu oldukça önemlidir.”

Soru 3: Yönetim ve İşleyiş Mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?

Cevap: “Söz konusu modelin etkinliği, etkili maliyet kontrolü ve iyi bir yönetim ile mümkün olacaktır. Az sayıda idari kadro ile çalışılması elzemdir. Bir yönetici ve altında idari personel(5-6 kişilik) ile sistem yürütülmelidir. Denetim ve kontrol faaliyetleri üyelerin sorumluluğunda olmalıdır. Bankanın yönetim kurulu, üyelerin kendi aralarında belirleyeceği gönüllülük esasınca göre çalışacak kişilerden oluşmalıdır. Etkili bir bilgisayar yazılımı ile de operasyonel işlemler yürütülmelidir. Elbette devletin etkin kontrolü de gereklidir.”

Soru 4: Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “Uygulanması güç olmakla birlikte, mikro finans anlamında katkı sunabileceği kanaatindeyim.”

Ufuk Yılmaz (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) Mülakat Notları

Soru 1: JAK Bank Modeli Türkiye’de uygulanabilir mi?

Cevap: “Kuruluş amacı Tasarrufun adil olarak ortak kullanımına hizmet etmesi gerektiğinden yapı kooperatif tüzel kişiliği uygundur. Uygulama kuralları Kooperatif ile ilgili mevzuatta ilaveler yapılarak yeni bir kooperatif türü şeklinde yasal hale getirilmelidir.”

“Türkiye’de bahse konu işleve benzer uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar bireysel ihtiyaçları karşılamak için hizmet vermektedir. Uygulama bir organizatör operasyonu altında bireylerin konut ve araç ihtiyacının karşılanması kapsamında hizmet vermektedir. Organizatör ile her bir tarafın bağımsız akitleşmesi üzerine kurulu olup katılımcıların birbirleri ile bağlantısı bulunmamaktadır.”

Soru 2: Mevzuat açısından uygulanması önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır?

Cevap: “Piyasada aynı amaca farklı yönde sözleşme serbestisini kullanarak hizmet veren organizatörün kar elde etme amacını hedeflediğinden dolayı hukuki olarak yapılması mümkün olacaktır. Yeni bir kooperatif türü düzenlenmesi, yapının farklı amaçların dışına çıkılmamasını sağlayacaktır.”

“Kooperatiflerde üye esnekliğinin ve katılımcı kurallarının olmasından dolayı Tüzel kişilik olarak tercih edilebilir. Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri gibi Ticari Varlık Paylaşımı Kredi ve Kefalet Kooperatifi şeklinde isim/işlem sahibi olarak tanımlanabilir.”

Soru 3: Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?

Cevap: “Ortaklığın söz sahibi kitlesi çoğunluk üzerinden (2/3 – 3/5 şeklinde gibi) yönetilmeli, Ana sözleşme kurallarını ve değişiklik hakkını elinde bulunduran kitle genel kurul olmalı. Operasyonel faaliyetler açısından sabit idari bölüm yer almalı. Denetlenebilir ve/veya Disipline edilmesi amacı, ana uygulama kuralları, TKBB danışma kurulu gibi kurullara bağlı işlem yapılmalı. Sermayesi özel bir yasa ile tasarlanmalı ve garanti altına alınmalıdır.”

Soru 4: Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “Sermayenin atıl kullanılmayan alanı Faizsiz bankacılıkta değerlendirilmeli. Nakit karşılığı kredi şeklinde Kuruluşa özel havuz sistemi ile banka üzerinde kredi işlevleri yürütme imkanı değerlendirilmeli. Yasal bir tasarı ile sermayenin tamamı Mevduat sigortası kapsamına alınmalı.”

“Muhasebesel olarak kullanılan krediden elde edilecek bir gelir olsa da, bu gelir paranın değerinin korunması ve enflasyon + masraflar kadar olacağından bankalar için teşvik olması açısından vergi ve karşılıklara özel madde ile istisna getirilmeli.”

“Faizsiz bankacılık kar paylaşımı yüksek oranda olmalı. Bu sayede Faizsiz bankacılık daha geniş müşteri portföyünü artırması ilave hizmetler vermesi sağlanacaktır.”

Soru 1: JAK Bank modeli Türkiye’de uygulanabilir mi ?

Cevap: “Model Türkiye’de uygulanabilir. Hatta mevcut yapıdaki EminEvim v.b. yapılanmaların benzer olduğu dile getirildi. Özellikle Almanya’da yaygın olarak kooperatif bankalarının kullanıldığı dile getirildi. Hatta BDDK’nın ilgili dairesinin Avrupa da ki kooperatif bankacılığını araştırmak için yurtdışına gittiğini ve Türkiye’de uygulanabilirliği konusunda çalışmalar yaptığı da hatırlatıldı.”

Soru 2-3: Mevzuat açısından uygulanması yönünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılmalıdır? Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?

Cevap: “Mevzuatsal olarak düzenleme yapılması gerektiği özellikle vurgulandı. Yönetim ve İşleyiş mekanizması mevzuatı oluştururken detaylandırılmalı.”

Soru 4: Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “Faizsiz sistemin gelişimine orta ve uzun vadede katkıda bulunabilir.”

Soru 1-2-3-4

Cevap: “Model ülkemizde uygulanabilir, hukuk ve mevzuat altyapısı da buna göre düzenlenebilir. Etkin bir denetim mekanizması oluşturularak konusunda deneyimli, ortaklardan bağımsız, profesyonel bir yönetimle faaliyetlerin sürdürülmesi gerekir. Ülkemizde tasarruf oranı düşük olduğu için, kurumlar bazında ağırlıklı yabancı kaynak ile sürdürülen bilançolar mevcut, özellikle faaliyetlerini sürdürmek için krediye ihtiyaç duyan geniş kesimli küçük işletme ve tarımsal faaliyeti bulunan kişiler için sermaye maliyeti oldukça yüksek, bu durumda öz kaynağa nasıl katkı sağlanacak? Yönetim faktörü çok önemli zira iyi örneklerde olmakla birlikte, ortakların yönettiği, ekonomik gerekçesi verimli sonuçlar üretebilecek çok sayıda birlik ve kuruluş çeşitli nedenlerle(üyelerin bilgi birikimi eksikliği, kötü yönetim, istismar, çıkar hesapları v.s) zor duruma düşebiliyor, ekonomik şekilde işletilemeyebiliyor.

JAK Bank üyelerine ait, üyelere her biri işi etkilemek için hemen hemen aynı fırsata sahiptir diye düşünüyorum. Uygulandığı ülkede bilinç ve eğitim düzeyi ile tasarruf oranı yüksek, üye olarak borçsuz olmak amacıyla hem tasarruf edilebiliyor hem de borç alabiliyor. Hali hazırdaki uygulamada faiz oranı sıfır olmayabilir, düşük de olsa bir faiz uygulanıyor olabilir. Kar amacı ve ihtiyacı yok ya da minimum ölçüde, piyasa faiz oranına tabi değil, üye sayısı arttıkça kredi maliyeti düşebilir, sıfır düzeyine de çekilebilir. Oluşan oluşabilecek artı değerde aynı şekilde ekonomiye kazandırılabilir.

Mutlaka bu tarz kuruluşlar ve kooperatifler eliyle üreten/ticaret yapan küçük ölçekli kişilerin desteklenerek elinden tutulması, yönlendirilmesi ve yönetilmesi lazım. Finansmanında kamu desteğine ihtiyaç olabilir, ihtiyaç duyulacak fonun tamamı öz kaynaktan karşılanamayabilir. Onlarında benimseyeceği kredilendireceği bir modelle uygulamaya konulabilir.

Murat Ergüven (Eminevim Yöneticisi) Mülakat Notları

Soru 1-2-3-4

Cevap: “JAK Bank modeli Türkiye’de uygulanabilir. Mevzuat bakımından önünde bir engel olduğunu düşünmüyorum. Kooperatifçilik mevzuatı ve Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde yapılabilir diye düşünüyorum. Kooperatifçilik şeklinde teşekkül ederse yönetim sistemi üzerinde çok iyi bir şekilde çalışılarak oluşturulmalı, aksi takdirde yönetim üyelerin eline geçebilir. Şirket şeklinde olursa limited veya anonim şirketlerin yönetim modelleri esas alınabilir. Uygulandığı takdirde faizsiz bankacılığı olumsuz etkileyebilir. Çünkü sitem mevcut katılım bankalarının uyguladığı faizsiz finansal araçlardan farklı bir sistem ile işleyecek gibi görüyorum. Eğer faizsiz bankacılık şeklinde olacaksa BDDK ya tabi olması lazım. Ve yasal zemini de bu yönde olacak demektir. O zaman BDDK’ nın kriterlerini yerine getirerek kuruluş sürecini tamamlaması gerekmektedir. Bu da JAK Bank ile ilgili yukarıdaki metinde anlatılanların uygulanabilirliğini kaybetmesine neden olacaktır.

Soru 1: JAK Bank Modeli Türkiye’de Uygulanabilir mi ?

Cevap: “Model uygulanabilir ancak modelin yaygınlık kazanması zor olabilir. Yani kendi çapında küçük bir yapıda gerçekleşebilir. Çünkü Türkiye’de kredi kullanan kesim daha çok işletme sermayesi eksikliği olan kobi, ticari v.b. tüzel kişilerdir. Tasarrufu olan kesim ise bireysel gerçek kişilerdir. Kredi kullanmak isteyenler ile tasarruf sahibi kesimlerin farklı olması bu modelin Türkiye’deki handikapıdır. Birde İsveç’te faiz oranları %0-2 arasında seyretmektedir. Enflasyon oranı ise %1,8. Türkiye’de ise yıllık %10 civarında enflasyon vardır. Tasarruf sahipleri enflasyona karşı tasarruflarının değerini korumak için bu orana yakın bir getiri arayışı içerisinde olacaklardır. Fonlama ihtiyacı olanlarda fonlama tutarı kadar bir büyüklükte bir tasarrufu oluşturamayabilirler. Birde enflasyon ve faiz oranlarının çok hızlı değiştiği bir ülke olan Türkiye’de enflasyon oranlarını bir denkleme koyup tasarruf puanlarının ilgili dönem enflasyon oranı ile çarpılıp adanabilir. Bu yöntemle daha adil bir yapı kurulabilir”.

Soru 2: Mevzuat açısından uygulanmasının önünde engeller var mıdır? Mevzuatta ne tür değişiklikler yapılabilir?

Cevap: “Mevcut mevzuatta olmasa bile modele imkan tanıyan bir düzenleme yapılabilir. Önemli olan efektif bir sistem oluşturmak ve modelin belli bir ölçüğe kavuşabilmesidir”.

Soru 3: Yönetim ve işleyiş mekanizması nasıl oluşturulmalıdır?

Cevap: Modelin “İşlem maliyetlerini azaltan bir yapısı var bu açıdan verimli olabilir. Hem tasarrufu olan hem de fonlama ihtiyacı olan grupların bir araya getirilmesi gerekir. Bu grupların yönetimde yer alması gerekir. İşleyiş mekanizması modelde bahsedilenle aynı olmakla beraber birinci soruda belirttiğim gibi enflasyonla adan yapılmalıdır”.

Soru 4: Uygulandığı takdirde Türkiye’de faizsiz bankacılığa ne gibi katkıları olabilir?

Cevap: “Model çok pratik olmadığı için yaygınlaşması güç olabilecektir. Emin evim tarzında bir yapı ve büyüklükte hayatiyetini sürdürebilir ancak ülke ekonomisinin ihtiyacı olan bir finansal aracılık boyutuna ulaşması zor olabilir”.

3.1.5.3. JAK Bank Türkiye Modeli Önerisi

Derinlemesine mülakatlardan elde ettiğimiz sonuçlara göre mülakatçıların, verdiği cevaplarda kısmen ayrıldığını görmekteyiz. Genel görüş, zor olmakla birlikte sistemin ülkemizde hukuksal ve mevzuatsal düzenleme yapılarak uygulanabileceği yönünde. Yönetim ve işleyiş mekanizması konusunda az sayıda ve gönüllü personeller ile etkin çalışma gerekliliği vurgulanmakta. Uygulanması halinde faizsiz bankacılığa yapacağı katkılar konusunda da mülakatçıların ikiye ayrıldığı görülmekte. Zaten ülkemizde tartışılan faizsiz bankacılığın daha da karmaşık bir yapıya sokulup tartışmaları artırıcı bir rol oynayacağı görüşü var. Diğer yandan faizsiz bankacılığa orta ve uzun vadede ve mikro finans anlamında yerel kalkınmayı destekleyici katkılar sunabileceği görüşleri mevcut.

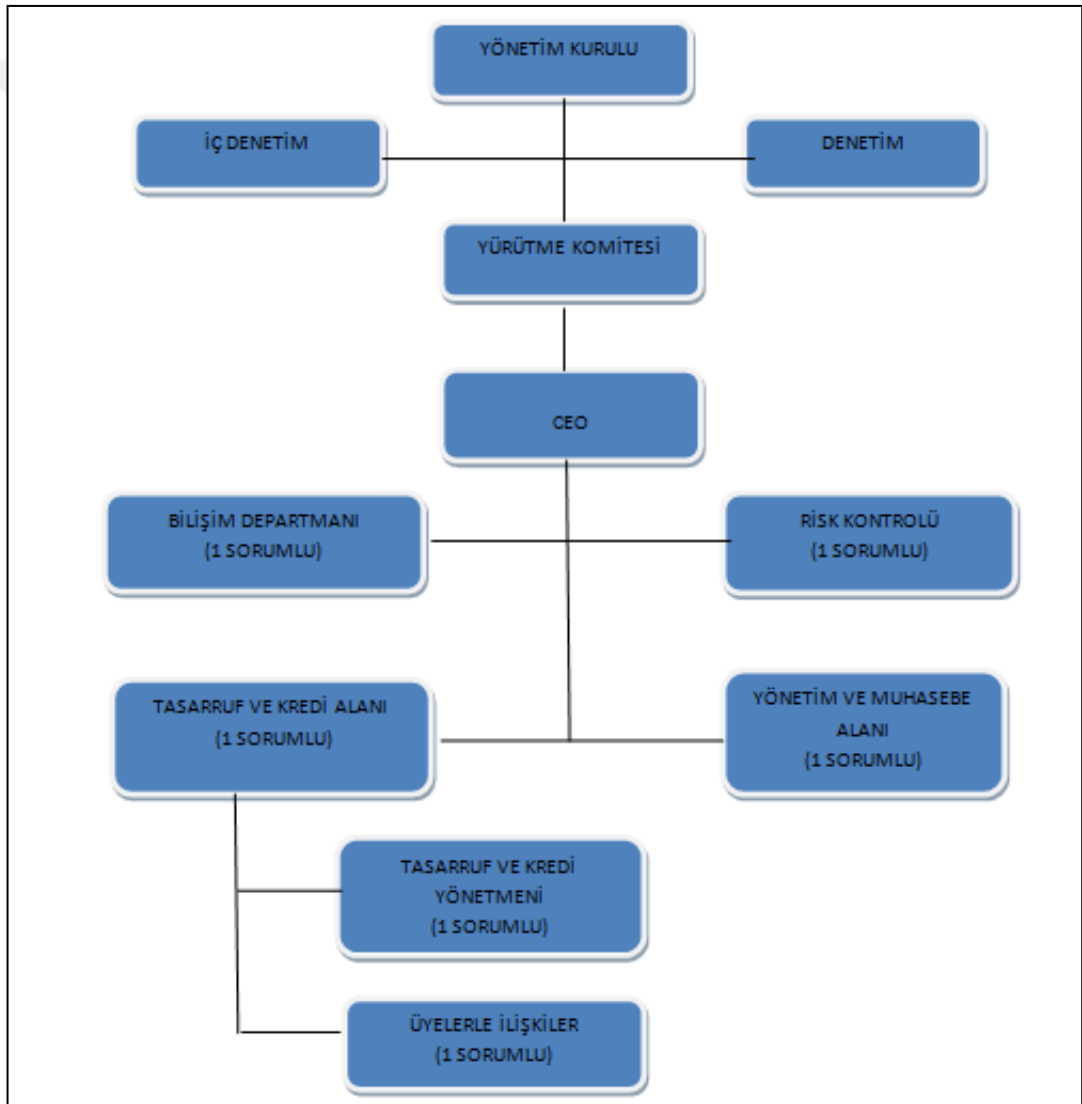
JAK Türkiye, JAK Members Bank’tan ilham alacak kooperatif bir banka ve aynı değerlere, güvene ve dayanışmaya sahip olacaktır. Temel görevi üyelere fon toplayıp sonra bu fonlar ile üyelere kredi sağlamak olacaktır. Bununla birlikte banka diğer bankaların sağladığı bankacılık hizmetleri sağlayabilecektir. Fakat banka sadece üyelerin direk fonlanmasına odaklanacak finansal piyasalardan ve türev ürünlerden uzak duracaktır.

JAK Bank Türkiye yapısı iki alanda oluşacaktır. Bunlar tasarruf ve kredi alanı ve üyelere ilişki ve yönetim alanı olacaktır. Yapının en üstünde yönetim kurulu olacak bunlar 3 yıllığına JAK Türkiye üyeleri tarafından seçilecektir. Yönetim kurulunun altında yer alan yürütme komitesi yönetim kurulu tarafından seçilir yürütme komitesi bankanın operasyonlarını ve stratejik fonksiyonlarını yönetmekle yükümlüdür.

Üçüncü basamaktaki denetçiler kurulu bankanın kontrol fonksiyonunu yerine getirir. Bunlar operasyonların uygunluğunu kontrol etmekle yükümlü olacaktır ve genel olarak sitemin işleyişinin etkinliğini kontrol eder. Aşağıdaki tablo JAK Türkiye’nin kuruluş aşamasındaki operasyonel yapısını göstermektedir.

- Bir genel müdür.
- Yönetim kademesinde iki yönetici biri tecrübeli diğeri tecrübesiz olabilir.
- Risk kontrolde bir yönetici.
- Tasarruf ve Kredi bölümünde biri şef olmak üzere aynı zamanda üyelerle sürekli iletişimi sağlayan iki yönetici.
- Bilgi teknolojileri alanında bir yönetici.

Şekil 3.2: JAK Bank Türkiye Yönetim Yapısı

Baş yönetici bankanın operasyonlarından sorumludur. Yönetim kurulu üyeleri ile uyum içerisinde görevini yürütür. Amacı sistemi en iyi şekilde işlemlerini

sağlamaktır. Operasyonel politikaları ortaya koyar, yönetim kurulundan gelen çözümleri uygular, bankanın görevlerini ve hedeflerini tanımlar. Yönetim kurulunun düzenlediği toplantılara katılır.

Bir alt basamakta yer alan yönetici komitesi 2 yönetmenle icra edilir. Bunlar genel muhasebe bilgisine sahiptir. Biri tecrübeli diğeri tecrübesiz olabilir. Görevleri bankanın muhasebe ve yönetim işlerini gerçekleştirmektir. Bankanın yıllık bütçelerini bunlar hazırlayacaktır.

Tasarruf ve kredi alanı bir yönetmen tarafından idare edilecek altında iki sorumlu yer alacaktır. Bu iki görevliden biri üyelerle sürekli iletişimi sağlayacak diğeri ise kredi ve tasarruf yönetimini idare edecektir.

Bankanın bir diğeri alanı ise bilgi teknolojileri olacaktır. Temel görevi donanım ve yazılımın geliştirilmesi ve doğru idare edilmesinin sağlanmasıdır. Ekipman ve telekomünikasyon hatlarını sağlar ve tüm hizmetleri sağlamak için gerekli teknolojik alt yapıyı oluşturur.

Risk kontrol alanının fonksiyonu finansal ve operasyonel ilişkileri tespit edip bunlarla baş etmektir.

SONUÇ

Son yıllarda dünya ekonomisinde görülen ekonomik krizler ve finansal skandallar iş sektöründe ve bankacılıkta ahlak kavramının daha fazla gündeme gelmesini sağlamıştır. Son kırk yılda sosyal, kültürel ve ekolojik projelere odaklanan bankaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bankalar ahlaki ve ekonomik kriterleri kullanarak hangi projeleri finanse edip etmeyeceğine karar vermek suretiyle hamlelerinde çok daha fazla şeffaf olma yoluna gitmektedirler. Bu bankalardan bazıları mülkiyeti sermaye sahiplerine ait klasik şirketler olarak faaliyet gösterirken bazıları ise kalıpları kırıp mülkiyeti üyelere ait, çalışmamızda incelediğimiz JAK Members Bank gibi kooperatif şeklinde faaliyet gösteren bankalardır.

Ülkemizde ve dünyada faizsiz banka denilince akla ilk gelen faizsiz bankacılık modeli katılım bankacılığıdır. Fakat araştırmalarımız sonucunda faizsiz bankacılığın sadece katılım bankalarıyla sınırlanmayacağı ve faizsiz bankacılığın farklı modellerle uygulanabileceği görülmüştür. Dünyada faizsiz bankacılık temel olarak katılım bankacılığı, mikro finansman ve kooperatif bankacılığı şeklinde uygulanmaktadır.

Çalışmamızda, temel işlevi üyelerine faizsiz tasarruf ve kredi şansı tanımak olan JAK Bank incelenmiştir. JAK kooperatif bankası, Danimarka'da 1930'ların başında doğmuş daha sonra bu fikir İsveç'te 1960'larda taklit edilmeye başlanmıştır. Şimdilerde ise bünyesinde yaklaşık 39.000 üye barındıran bir kooperatif bankası şeklini almıştır. JAK Bank, bankacılığı yeniden tanımlayan özel bir kooperatif bankası olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun en önemli özelliği kredilerden faiz almaması ve mevduatlara faiz vermemesidir.

JAK felsefesi, kendince eşsiz bir model sunduğunu; dayanışmaya ve karşılıklı faydaya dayanan erdemli ve sürdürülebilir bir sisteme sahip olduğunu iddia etmektedir. Bu açıdan bakıldığında paraya ve tasarrufa yeni bir bakış açısı getiren sıra dışı bir kooperatif bankası olduğu ifade edilebilir. Verdiği kredilere faiz uygulamak yerine üyelerin tasarruflarını diğer üyelerin faizsiz kredi alabilmeleri için paylaştığı mütakabiliyete dayalı bir bankadır. JAK'ın bu kooperatif yapısı kendisini diğerlerinden ayıran en önemli özelliğidir.

Türkiye’de son yıllarda faizsiz bankacılığa gösterilen ilgi ve talep gözle görülür şekilde artmakta fakat bazı sebeplerden dolayı istenen gelişimi gösterememektedir. Ülkemizde faizsiz bankacılık denilince akla katılım bankaları gelmekte birlikte, konvansiyonel bankalara görünüşte bazı benzerlikleri bulunması bu bankalara olan güveni azaltmaktadır. Hâlbuki ülkemizde katılım bankacılığının yanına faizsiz bankacılığın farklı bir modeli olan JAK sistemi konulabilirse hem güven artacak hem de faizsiz bankacılığın payı artacaktır. Bundan dolayı çalışmada orijinal bir JAK Bank Türkiye modeli tasavvur edilmiştir. JAK Bank Türkiye düşüncesindeki amaç JAK modelinin Türkiye’de uygulanabileceğinin gösterilmesi ve bu modelin faizsiz bankacılığın gelişmesine katkılar sağlayabileceği düşüncesidir.

JAK Bank Türkiye ailelere, mikro ve küçük girişimlere odaklanacak, bölgesel kalkınmayı desteklemek için yerel kaynakların artırılmasını hedefleyecektir. Halka daha düşük maliyetlerle faizsiz kredi imkânı sunacak yerel kalkınmayı ve herkesin refahını öncelikle güvenilir ve enflasyon üretmeyen bir banka olabilecektir.

Son on yılda faizsiz bankaların sayısı ciddi artış göstermekte bugün Almanya, Finlandiya, İspanya, Hollanda ve Fransa gibi Müslüman olmayan ülkelerde dâhil faizsiz projeler hayata geçirilmektedir. Ülkemizdeki % 99 Müslüman nüfusu göz önüne alacak olursak JAK modelinin Türkiye’de daha da fazla talep göreceği düşünülmektedir. JAK Bank Türkiye’nin temel hedefi ekonomik ve finansal sürdürülebilirliği minimum kar ile sağlamak olacaktır.

JAK modelinin Türkiye’de uygulanması ile faizsiz bankacılığın bankacılık sektöründeki payının yükseleceği düşünülmektedir. JAK modeli ile verilen krediler enflasyon üretici etkiye sahip olmayacak böylece ülke ekonomimizin en büyük sorunlarından biri olan enflasyon azaltılabilecektir. Bu sistem, katılım bankalarına daha önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı güvenmeyen insanların fonlarını bünyesine çekebilecek ve daha kapsayıcı olabilecektir. Böylece modelin yatırımları artırılacağı, bölgesel kalkınmada rol oynayacağı ve mikro girişimleri artırabileceği öngörülmektedir.

Çalışmamızda daha geçerli ve güvenilir bulgulara ulaşabilmek için bu alanındaki uzmanlarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakat sonuçları genel olarak sistemin Türkiye’de gerekli hukuksal ve mevzuatsal düzenlemeler yapılarak uygulanabileceği, sistemin organizasyon yapısının geleneksel yapının Türkiye’ye

uyarlanması ile sağlanabileceği ve Türkiye'deki faizsiz bankacılığa katkısının mikro finans alanında yerel kalkınmaya yönelik orta ve uzun vadede olabileceği öngörülmüştür.

Türkiye'de uzun yıllardan bu yana faaliyet gösteren ve son yıllarda sayıları giderek artan tasarrufa dayalı ev ve araba alım modeli ile JAK bank sistemi arasında önemli benzerlikler görülmektedir. Dolayısıyla mevcut uygulamaların yeni bir hukuki düzenleme ile JAK modeline dönüştürülmesi de alternatif bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan sistemin uygulanmasının hukuksal ve mevzuatsal açıdan ve sistemdeki güçlükler, ülke şartları, yönetsel zorluklar, paranın zaman değerinin olmaması gibi sebeplerden dolayı uygulanmasının zor olduğu görüşü de mevcuttur.

KAYNAKÇA

- AAOIFI, (2018) Faizsiz Finans Standartları, İstanbul: TKBB Yayınları
- Ajagbe, T. S. (2017). "Islamic Banking Development and Volution: Current Issues and Future Prospects". *Journal of Research in International Business and Management*, 3(2): 73-79.
- Akgüç, Ö. (2007). "Türkiye'de Yabancı Bankalar". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36): 6-17.
- Akten Çürük, S. (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Al-Muharrami, S., & Hardy, D. C. (2014). "Cooperative and Islamic Banks: What Can They Learn From Each Other?". In *International Perspectives on Participation*, (15): 73-94.
- Altınok, T., Eken, H., & Çankaya, S. (2011). *Küresel Mali Piyasalarda Yeniden Yapılanma ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Anielski, M. (2004). The JAK Members Bank. Sweden: Anielski Management Inc.
- Arabacı, H. (2018). "Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi(2000-20016)", *Meriç Uluslar arası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 2(3): 25-42.
- Arıcan, E., Yücememiş T., & Başak, I. G. (2009). *Türk Bankacılık Sektöründe Pazar Hakimiyeti ve Sektörün Rekabet Gücünün Uygulamalı Analizi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla: Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Tekin Yayın evi.
- Aslan, H., (2015) "Türkiye'de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri," *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2015, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1
- Aydemir, N. (2004). Dünden Bugüne Türkiye'de Bankacılık, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

- Bakkal, M. & Aksüt, U. (2011). *Türk Bankacılık Sisteminde Elektronik Bankacılık Uygulamaları*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bakkal, S. & Alkan, M. (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- “Bankacılık Kanunu” (5411 S.K.)”. *Resmi Gazete*, 25983, Ekim 2005.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Burritt, K. (2003). Microfinance in Turkey: A Sector Assesment Report, *United Nations Devolopment Programme (UNDP) Publications*, No:2, Turkey.
- Canbaz, M. (2016). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Carrol, A.B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Manegement of Organizational Stakeholder, *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
- Chong, B. S., & Liu, M. H. (2009). Islamic Banking: Interest-Free or Interest-Based?. *Pacific-Basin finance journal*, 17(1): 125-144.
- Conaty, Pat & Lewis, M. (2010). Sweden’s Jak Bank, *Liberating Community Finance From The Ball And Chain of Compound Interest*, 20 (3).
- Çalık, E. B., & Aygün, M. (2017). Geleneksel Bankalar İle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 7(2): 47-64.
- Çağrııcı, M., (1985) Anahatlarıyla İslam Ahlakı, İstanbul: Ensar Neşriyat
- Çiftçi, Ç. (2018). “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye’de Banka Karlılığının Belirleyicileri”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 27(39): 111-131.
- Demir, Ömer. (2013a) İktisat ve Ahlak, Ankara: Liberte Yayınları
- Demir, Ö., (2013b) Din Ekonomisi, Ankara: Sentez Yayıncılık
- Dönmez, M. (2008). “Finansal Kiralama Konusu Malların Haczi”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 79: 309-333.

- Duramaz, S. (2016). “Küresel Rekabet Ortamının Bankacılık Sistemine Yansıması: Yabancı Sermayeli Bankalar Ve Türk Bankacılık Sektörü ,The Reflection Of Global Competition On Turkish Banking System: Foreign Capital Banks And Turkish Banking Sector” , *Third Sector Social Economic Review*, 51(2): 24.
- “Faiz”. <https://sozluk.gov.tr/> [01.02.2018].
- Gümüş, S., & Abdurrezzak, İ. (2014). *Bankacılık Hizmetlerinin Pazarlanması ve Satış Gücü*, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Gündoğdu, A. (2017). “Türk Bankacılık Sisteminde Düzenleme ve Denetlemenin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz”. *Sosyoekonomi Dergisi*, 25(34): 33-52.
- Hyder, A. S. (2013). “Interest-Free Banking in Sweden: How Much Is It Islamic?” *Emerging Research Paradigms In Business & Social Research*, 2013: 1-13.
- Iqbal, M., & Molyneux, P. (2005). *Thirty Years of Islamic Banking: History, Performance and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jak Members Bank. <https://en.wikipedia.org/wiki/JAKMembersBank> [13.08.2019].
- Kazancı, F. (2018). “Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uygun Teverruk Pazarı: Ürün İhtisas Borsası”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 4(1): 17-47.
- Kennedy, M. I. (1995). *Interest and Inflation Free Money: How to create an exchange medium that works for everybody*. Seva International.
- Kınalı, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri*, (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- “Kurumsal Yapı”. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Kurumsal+Yapi/> [13.05.2018].
- Lachmann, W. (1999). *The Development Dimension of Competition Law and Policy*. New York: UN.
- Lentner, C., Szegedi, K., & Tatay, T. (2015). “Corporate Social Responsibility in the Banking Sector”. *Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly*, 60(1): 95-103.

- Lipsey, R. G., Steiner, P. O., & Purvis, D. D. (1987). *Economics*: New York: Harper&Row.
- “Madde 4” Statü. <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/statu/11> [05.06.2018].
- Mc Cracken, Grant. (1988), *The Long Interview*, Sage Publications, London.
- “Miyon ve Vizyon”. <https://www.bddk.org.tr/Hakkimizda/Miyon-ve-Vizyon/10> [16.05.2018].
- Orman, S. (2010) İktisat, Tarih ve Toplum, 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları
- Ortabağ, E. (2018). *Osmanlı İmparatorluğunda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
- Ökçün, G. (1968). Türkiye İktisat Kongresi-1923 İzmir Haberler-Yorumlar-Belgeler. *Ankara: AÜ Siyasal Bil. Fak. Yayını*.
- Uluyol, U. (2019). “1980-2000 Döneminde Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 77
- Parasız, M. İ. (2007). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*. Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Polat, A. (2009). “Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar-Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar”. *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, Tkbb Yayın No:1, 77-120.
- Riwajanti, N.I. (2013). “Islamic Microfinance as an Alternative for Poverty Alleviation: A Survey”, *Afro Eurasian Studies*, 2(1): 254-271.
- Siddiqi, M. N. (2004). *Riba, Bank Interest and the Rationale of it's Prohibition*. Jeddah: Islamic Research and Training Institute.
- Sipahi, B. (2011). *Bankacılık İşlemleri ve Muhasebesi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Somashekar, N. T. (2009). *Banking*. New Delhi: New Age International.
- Takan, M. (2002). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim*, 2. Baskı, Ankara.
- “Tarihçe”. Hakkımızda. <https://www.tkbb.org.tr/tarihce> [14.07.2018].
- TDV, “Faiz” İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz> [14.00.2019].

- Tekin, H.H. (2006). “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Yöntemi Olarak Derinlemesine Görüşme”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
- Tokmakçioğlu, K. (2017). “Mikrokredinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik İslami Mikrofinans Ürünlerinin Geliştirilmesi”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 3(2): 117–136.
- Topçu, Nurettin. (2017) *Ahlak*, İstanbul: Dergah Yayınları
- Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Türkmenoğlu, R.E. (2017). Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.
- “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri”. İlgili Bağlantılar. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES> [12.05.2018].
- “Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri”. https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_38.pdf [02.10.2019].
- Uluatan, B. (1957). *Bankacılığın Tekamülü*, Ankara.
- Valentina, F., & Ivan, L. (2013). “Modern Features of Financial Globalization”. *Annals of the University of Petroşani. Economics*, 13: 117-128.
- Vichi, G. (2013). *A particular model of interest-free bank: The case of JAK Bank in Italy*. Firenze: Università Degli Studi Firenze.
- Yetiz, F. (2016). “Bankacılığın Doğuşu Ve Türk Bankacılık Sistemi”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2): 107-117.
- Yumuşak, İ.G. (2018) “Para-Kur Sistemi ve Ahlak: Kötü Para İyi Parayı Kovar” *İnsan, Ahlak ve İktisat*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği
- 2017 Bankacılık Düzenleme Kurulu Faaliyet Raporu. <https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkında> [14.05.2018].